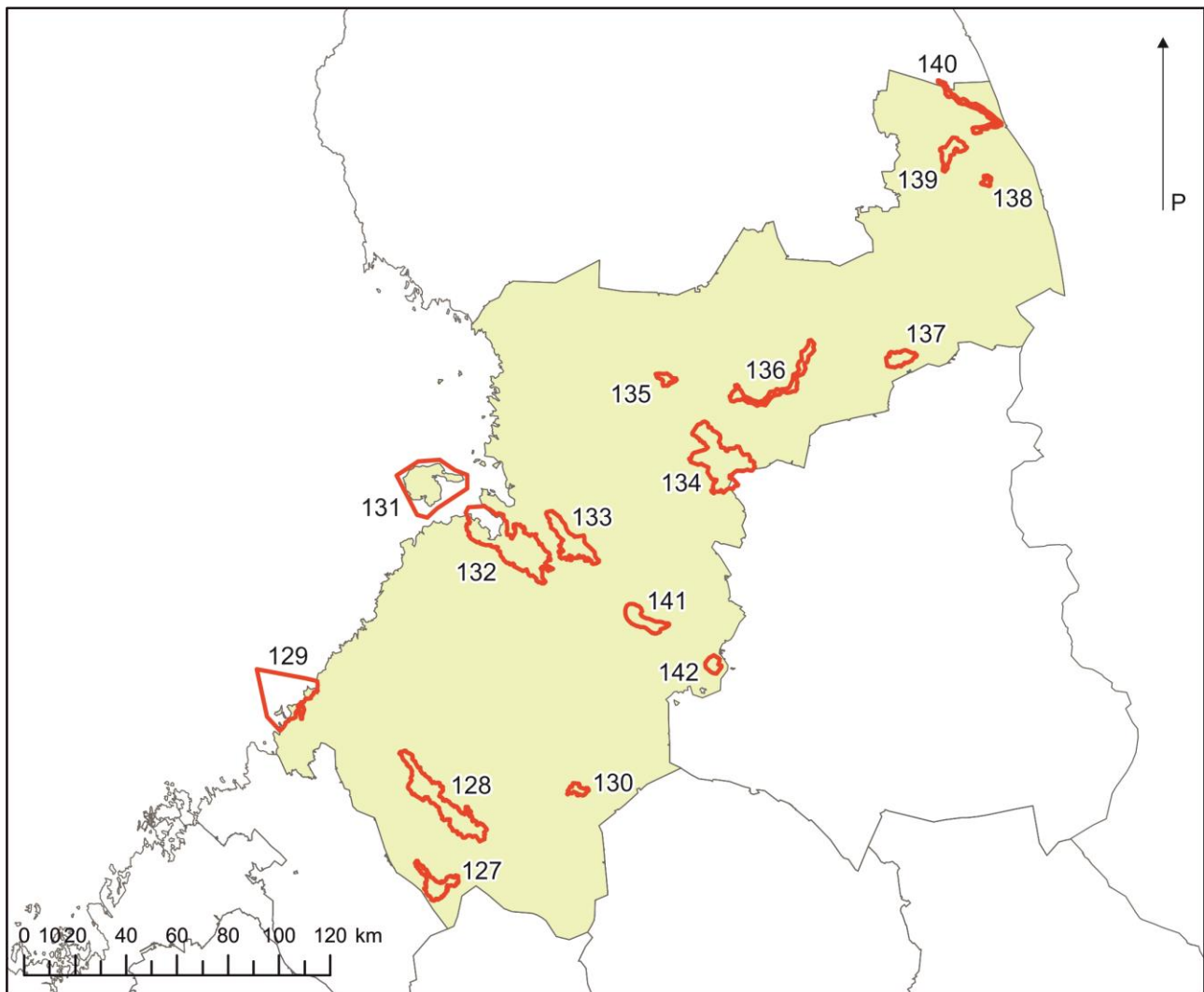

POHJOIS-POHJANMAA

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Maakunnat – Lähde: Maanmittauslaitos

- 127. Reisjärven kulttuurimaisemat
- 128. Kalajokilaakson viljelymaisemat
- 129. Rahjan saaristomaisemat ja Kalajoen hiekkasärkät
- 130. Miilurannan asutusmaisema
- 131. Hailuoto
- 132. Limingan lakeuden kulttuurimaisema
- 133. Oulujokilaakson kulttuurimaisemat
- 134. Olvassuo
- 135. Aittojärven ja Livojokivarren kulttuurimaisemat
- 136. Iijoen jokivarsimaisemat
- 137. Tyräjärven kulttuurimaisemat
- 138. Määttälänvaaran kulttuurimaisemat
- 139. Rukan vaarajono
- 140. Oulankajoen ja Kitkajoen koskimaisemat
- 141. Rokuanvaaran maisemat
- 142. Manamansalon kulttuurimaisemat

Kuva: Kaisa Mäkinieni

127. Reisjärven kulttuurimaisemat

Reisjärven kulttuurimaisemat ovat edustavia Suomenselän maatalousmaisemia. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Reisjärven Keskikylä–Kangaskylä, 1995), jonka rajausta on laajennettu peltoaloja ympäröivien metsäselänteiden lakialueilla.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Reisjärvi
Maisemamaakunta	Suomenselkä
Maisemaseutu	Suomenselkä
Pinta-ala	8 476 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 99 ha maatalousalueita: 3 508 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 931 ha rakennettuja alueita: 571 ha vesialueita: 1 367 ha

Luonnonpiirteet

Reisjärven kulttuurimaisemat sijaitsevat Kalajoen latvavesiin kuuluvan järvijakson rannoilla. Alueen pellot on raivattu tasaisille hienosedimenttialueille, jotka ovat lajittuneet järvien ja pienten jokien rannoille sekä maisema-aluetta halkovan luode-kaakkosuuntaisen harjumuodostuman juurelle. Peltomaita ympäröivät Suomenselän metsäiset, kumpareiset moreenimaat sekä ojitetut suot. Alueen kallioperä on pääasiassa graniidi- ja kiillegneissia.

Maisema-alueen järvet, Reisjärvi, Vuohjärvi, Kiljanjärvi, Kangaspäänjärvi ja Saarinen, muodostavat pienten jokien yhdistämän vesistöketjun, jota reunustaa suovaltainen valuma-alue. Reisjärvi ja Vuohjärvi ovat muodostaneet aikoinaan yhden altaan, joka on eriytynyt kahdeksi altaaksi kuivatusten myötä. Reisjärven itäpäästä alkunsa saava Kalajanjoki laskee osin kanavoituna entisen Kalajanjärven kuivioalueen kautta Hautaperän tekoaltaaseen ja sieltä edelleen Kalajokeen. Reisjärvi, Vuohjärvi ja Kiljanjärvi ovat Kalajoen säännöstelyaltaita.

Alueen metsät ovat suhteellisen nuoria ja valtaosin talouskäytössä olevia havumetsiä. Maisema-aluetta halkovan harjajakson yhteydessä kasvaa tavanomaista harjukasvillisuutta, kuten paisterinteiden jäkälä- ja kannervametsiä sekä lakiosien ja varjopaikkojen puolukka-mustikkatyypin metsiä. Maisema-alueen järvet keräävät muuttoaikaan joutsenia, joista osa jää pesimään alueelle.

Kulttuuripiirteet

Ensimmäisten pyyntikulttuuria harjoittaneiden asukkaiden on arvioitu saapuneen Reisjärven seudulle noin 8 000 vuotta sitten. Alueen järvien rannoilta on löydetty niin kivi- kuin pronssikautisia asuinpaikkoja, pyyntikuoppia ja työkaluja. Keskiajalla Reisjärven erämaat ja järvet ovat kuuluneet hämäläisten, pohjalaisten ja kainuulaisten pyyntialueisiin. Alueella on runsaasti historiallisista eräomistuksista kertovaa nimitystä.

Pysyvä asutus vakiintui Reisjärven seudulle savolaisen asutusliikkeen myötä 1500-luvun puolivälissä. Reisjärven ensimmäiset tunnetut vakituiset asukkaat mainitaan vuoden 1556 kruunun kirjanpidon sakkoluettelossa. Hallinnollisesti alue jaettiin tuolloin Kalajoen ja Lohtajan hallintopitäjien kesken. Alueen tiivistä toiminnallista sidosta Pohjanmaan rannikolle tukivat paitsi Kalajokea pitkin kulkenut vesireitti myös maisema-aluetta halkovaa harjua myötäillyt ikivanha maareitti Pihtiputaalta Kalajoelle.

Reisjärven väkiluku kääntyi nopeaan kasvuun 1700-luvulla, jolloin valtio perusti uudistiloja alueen liika- maille. Uudisasukkaat saapuivat lähinnä vesiteitä pitkin ja perustivat talonsa järvien rannoille. Pellot raivattiin parhaiten viljelyyn soveltuville rantamaille, ja vesistöjen varsilla olleilta luonnonniityiltä kerättiin heinää karjalle. Maisema-alueen koillispuolella sijaitseva Kalajanjärvi kuivatettiin 1800-luvulla kasvavan väestön viljelytarpeita varten. Myös Reisjärven ja Vuohjärven ympärille on luotu viljelymaata järviä laskemalla. Alueen karjatalousvoittoinen maatalous on edelleen elinvoimaista, vaikka tilat ovat suhteellisen pieniä. Maisema-alueen viljelyala on laajentunut viimeisen 20 vuoden aikana.

Nykyinen asutus keskittyy järvien ja niitä yhdistävien jokien varsille sekä järvien välisille matalille harjanteille ja kannaksille. Suurin asutuskeskittymä on Reisjärven kirkonkylä, joka sijaitsee Vuohjärven, Reisjärven ja Kiljanjärven välisellä kannaksella. Viljelykäytössä olevat peltoalueet ulottuvat taajaman keskustaan saakka. Reisjärven kirkonkylässä keskeisellä ja näkyvällä paikalla sijaitsevan kirkon torni näkyy pelto- ja järvimaisemassa kauas. Alueen luoteisosassa sijaitseva Kangaskylä on vanha omaleimainen rypäkylä, jossa vain kapeat solat ovat erottaneet rakennukset toisistaan. Nykyisin kylän vanhoista taloista vain kaksi on alkuperäisellä paikallaan.

Reisjärven asutusmaisemassa yhdistyvät itäsuomalaisen mäkiasutuksen ja länsisuomalaisten rivikylien piirteet. Maatilojen pihapiirit sijaitsevat tyypillisesti vesistöjen tuntumassa viljelyalueiden ympäröiminä, joko taloryhminä pienillä kumpareilla tai harjanteiden rinteillä maastonmuotoja myötäilevinä nauhoina. Rakennukset on ryhmitelty usein neliömäisesti pihapiirin ympärille. Maisemaa elävöittävät rakennusryhmien välissä olevat viljelyalueet ja pienet metsiköt. Maisema-alueen arvokasta rakennusperintöä edustavat muun muassa Reisjärven kirkko, kirkonkylän makasiini, vanha pappila, nuorisoseuran talo, Leppälahden koulu sekä monet vanhat maatilat rakennuksineen.

Maisemakuva

Reisjärven alue on vanhaa hämäläisen, pohjalaisen ja savolaisen kulttuurin vaihtumisvyöhykettä, jonka asutusmaisemassa näkyy niin itäisiä kuin läntisiäkin piirteitä. Alueen viljelymaisema on pienipiirteistä, kumpuilevien peltojen ja pienten metsäsaarekkeiden mosaiikkia. Laajimmat yhtenäiset viljelyalueet sijaitsevat Vuohjärven ympärillä ja Kotijoen varressa. Vuohjärven eteläpuolella viljelyalueet avautuvat tasaiseksi ja avaraksi peltomaisemaksi, jolle ovat tyypillisiä pitkät näkymät peltojen yli järvelle. Kiljanjärven ja Kangaspäänjärven välisellä alueella viljelmät sijaitsevat selvärajaisena nauhana Kotijoen ympärillä. Alueella on paljon kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja pihapiirejä.

Maisema-alueen asutuksellinen, toiminnallinen ja maisemallinen kiinne kohta on Reisjärven kirkonkylä, joka sijaitsee Vuohjärveä ja Reisjärveä erottavalla kannaksella. Kirkonkylästä aukeaa hienoja järvinäkymiä, joihin liittyy myös aktiivisesti viljeltyä peltomaata. Tärkeimpänä maamerkinä kirkonkylää ympäröivässä maisemassa erottuu keskeisellä ja näkyvällä paikalla sijaitseva Reisjärven kirkon torni. Kirkonkylän keskustan ympärille rakennetuilla asuinalueilla viljelyalueiden ja rakennettujen alueiden väliset reunapinnat ovat paikoin rikkonaiset.

Arviointi

Reisjärven kulttuurimaisemien maisema-alue on edustava esimerkki Suomenselän maatalousmaisemasta, jota luonnehtivat pienten järvien ja jokien rannoille sekä järvikuivioille raivatut peltoalat. Maisema-alueen arvot perustuvat perinteisenä säilyneeseen asutusrakenteeseen, edustavaan rakennusperintöön ja maatalouden elinvoimaisuuteen. Maisemaa rikastavat avointen peltoalueiden yli järville avautuvat vaihtelevat näkymät.

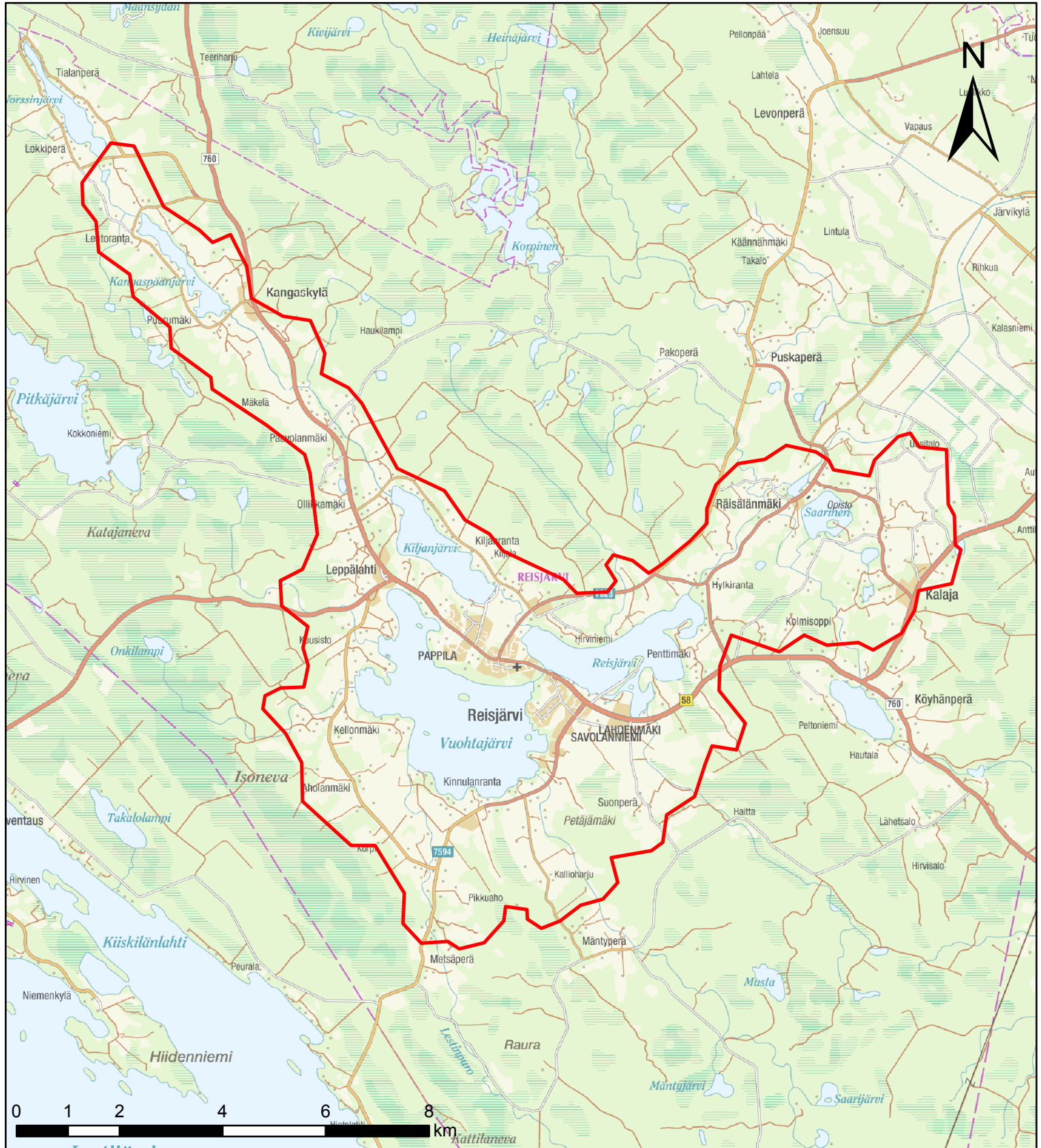
Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 17 kohdetta

Tiedot haettu 26.5.2015

Reisjärven kulttuurimaisemat

Kunta: Reisjärvi

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Kirsti Reskalenko

128. Kalajokilaakson viljelymaisemat

Kalajokilaakson viljelymaisemat edustavat Keski-Pohjanmaan jokiseudun ja rannikon maisemaseudulle tunnusomaisia jokilaakson kulttuurimaisemia. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Kalajokilaakso, 1995), jonka rajausta laajennetaan myötäilemään jokia reunustavien se-
länteiden lakialueita.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Haapajärvi, Nivala, Sievi, Ylivieska
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Keski-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko
Pinta-ala	28 062 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 33 ha maatalousalueita: 16 078 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 9 103 ha rakennettuja alueita: 2 041 ha vesialueita: 808 ha

Luonnonpiirteet

Kalajokilaakson viljelymaisemat ovat muodostuneet Keski-Pohjanmaan jokiseudun ja rannikon maisemaseudulle tyypilliseen laajahkoon jokilaaksoon, jota ympäröivät karut, kiviset ja soiset selännealueet. Maisema-alueen kallioperä koostuu pääasiassa kiillegneissistä ja -liuskeesta. Jokilaaksoa reunustavilla moreenimailla peruskallio on lähellä maanpintaa, mutta itse jokilaaksossa kallioperä on peittynyt syvälle hiesu- ja savimaiden alle.

Maisema-alueen runkona on Pohjanlahtea kohti kaakko-luodesuunnassa virtaava Kalajoki, jonka pääuoma saa alkunsa Reisjärven kunnassa sijaitsevista Reis- ja Vuohajärvistä. Maisema-alueen eteläosissa uoma laajenee kapeaksi ja linnustollisesti tärkeäksi Kortejärveksi, jonka pohjoispuolella joki virtaa lyhyen matkan ajan kahdessa uomassa. Nivalan taajaman kohdalla Kalajoki levenee kolmen kilometrin pituiseksi ja kilometrin levyiseksi Pidisjärveksi.

Kalajoen valuma-alue on vähäjärvinen, joten joen virtaamavaihtelut ovat monen muun Pohjanmaan joen tavoin huomattavia. Kesällä jokiuoma voi olla lähes kuiva ja keväällä tulva saattaa peittää laajoja alueita. Tulvien rajoittamiseksi joen pääuomaa on perattu ja pengerrytetty. Kalajokeen laskee useita kapeita jokia, kuten Sorvojanoja, Pylväsoja, Ainasoja ja Settijoki. Nivalan taajaman kohdalla Pidisjärveen laskee voimakkaasti mutkitteleva Malisjoki.

Kalajokilaakso sijoittuu keskiboreaaliseen Pohjanmaan–Kainuun alueen länsiosaan, jossa kohtaavat pohjoisen ja eteläisen Suomen kasvillisuustyytit. Jokilaakso kuuluu lisäksi suotyyppien vaihteluvyöhykkeeseen, jonka suot kuuluvat osaksi Pohjanmaan aapasoihin ja osaksi Pohjanmaan vietto- ja rahkakeitaisiin. Maisema-alue on intensiivisen maatalouden muokkaamaa ja siellä on vain vähän luontokohteita. Jokilaaksoa ympäröivien selänteiden metsät ovat puolukka-mustikkatyyppin sekapuumetsiä, jotka ovat suurilta osin talousmetsäkäytössä. Selänteiden alarinteille sijoituvilla, puustoltaan nuorilla tuoreilla kankailla kasvaa rämevarpuja.

Kulttuuripiirteet

Kalajokilaaksosta tunnetaan runsaasti kivikautisia asuinpaikkoja, joiden sijainti suhteessa jokiuomaan vaihtelee. Maisema-alueen luoteisosassa muinaisjäännökset sijaitsevat hajanaisesti pitkin jokilaaksoa, paikoin suhteellisen kaukanakin uomasta. Oksavan kylän tuntumassa ne ovat puolestaan keskittyneet jokivarteen sekä Kortejärven rannoille. Pidisjärven eteläpuolella sijaitsevassa Järvikylässä kivikautiset asuinpaikat muodostavat monikohteisen asuinpaikkaryppään, jonka läheltä on löydetty myös Mönkönsaaren esihistorialliset lapinrauniot.

Pysyvää asutusta Kalajokilaaksoon alkoi muodostua 1500-luvun puolivälin jälkeen. Asutus ryhmittyi pitkiksi rivikyliksi ja harvoiksi nauhoiksi Kalajoen ja sen sivujokien hedelmällisille ranta-alueille. Aikojen kuluessa viljelyalueet ovat laajentuneet jokivarresta kohti metsämaita samalla kun peltopinta-alaa on kasvatettu järviä laskemalla ja soita kuivaamalla. Kalajokilaakson maatalous on perustunut kaski- ja peltoviljelyyn sekä karjatalouteen. Vanhastaan maatalousmaisemalle ominaiset sarkaojat, rantalaitumet, hakamaat, luonnonniityt ja metsälaitumet ovat kadonneet lähes tyystin. Muutamat kalajokivarren vanhat niityt ja laidunmaat muistuttavat kuitenkin alueen vanhasta karjataloudesta. Nivalan keskustaajaman kaakkoispuolella sijaitseva Köyhänperän alue on säästynyt edustavana esimerkkinä koko jokilaaksoa aiemmin luonnehtineesta latomaisemasta. Köyhänperän latoja on kunnostettu aktiivisesti.

Jokilaakson asutus on keskittynyt laakson reuna-alueilla kulkevien maanteiden varsille. Myös viljelyalueiden keskellä on yksittäisiä maatilojen pihapiirejä sekä muutamien pihapiirien muodostamia kokonaisuuksia. Maanteitä seuraavat asutusnauhat tiivistyvät monin paikoin selväpiirteisiksi kyläkokonaisuuksiksi. Asutuksen ja jokiuoman välisellä vyöhykkeellä aukeavat laajat yhtenäiset peltoalat, joita katkovat vain muutamat pienet metsäsaarekkeet. Viljelysten ohella maisemaa kirjoittavat maatilojen isokokoiset tuotantorakennukset.

Maisema-alueelta löytyy useita rakennushistoriallisesti arvokkaita kohteita. Alueen luoteiskulmassa sijaitsee Vähäkankaan tiivis puhtokylä. Kylän kahdeksan puolitoistakerroksista talonpoikaista pohjalaistaloa muodostavat yhtenäisen maisemakokonaisuuden edustavine raittinäkymineen ja jokirantaan ulottuvine peltosarkoineen. Kylämaisemaa täydentävät runsas puusto sekä vanhat piharakennukset. Maisemallisesti ja rakennusperinnöltään arvokkaita kyläkohteita ovat myös Oksava Haapajärvellä sekä Ypyä, Mehtälä ja Haapaperän raitti Nivalassa. Alueella on lisäksi monia rakennusperinnöltään arvokkaita yksittäiskohteita, kuten vanhoja piha-

piirejä tai julkisia rakennuksia. Nivalan taajaman eteläpuolella sijaitsee Hituran kaivos, josta on louhittu nikkelikuparirikastetta.

Maisemakuva

Kalajokilaakson viljelymaisemat reunustavat matalassa uomassaan virtaavaa Kalajokea leveänä vyöhykkeenä, jonka reunalla on yhtenäisiä teiden varsille ryhmittyneitä nauhakylä. Osa alueen kylistä on sijoittunut jokilaaksoa paikoitellen rytmittäville moreenikumpareille tai jokivarteen. Pidisjärven koillisrannalla maisemaa hallitsee matalalla moreeniselänteellä sijaitseva Nivalan taajama, jonka toiminnot ovat laajentuneet paikoin viljelymaiseman keskelle. Taajaman tuntumassa on muun muassa liikerakennuksia, pienteollisuutta ja uusia asuinalueita, joiden väliin jää edelleen viljelykäytössä olevia peltolohkoja.

Kalajokilaakson maisemakuva on avoin ja eheä. Joen eteläpuolella laaksoa reunustavat selännealueet ovat selvärajaisemmat ja korkeammat kuin joen pohjoispuolella. Selänteiden rajaaman avoimen peltomaiseman reunamilla on runsaasti kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokasta talonpoikaista rakennuskantaa, jonka maisemakuvallista merkitystä maisema-alueen avoimuus korostaa. Merkittävimmin perinteisinä maamerkkeinä maisemassa erottuvat maisema-aluetta ympäröivien taajamien korkeat kirkkotorinit.

Arviointi

Kalajokilaakson viljelymaisemat edustavat avaraa pohjalaista jokilaakson kulttuurimaisemaa. Maisema-alueen arvot perustuvat alueen laajoihin viljelynäkymiin, jotka kuvastavat alueen merkitystä pitkäaikaisena ja elinvoimaisena maatalousalueena. Maisema-alueelle ovat tyypillisiä lähes silmänkantamattomat peltonäkymät, joiden keskellä kirkkojen korkeat torninhuiput erottuvat perinteisinä, kauas näkyvinä maamerkkeinä.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 27 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Vähäkankaan kyläraitti

Arvokkaat perinnebiotoopit: Myllykangas; Kotilan niityt

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Virtain palstan iso saari (luonnonsuojelualue); Kolmisten luonnonsuojelualueet; Kolmisen luonnonsuojelualueet; Kuuhiinko

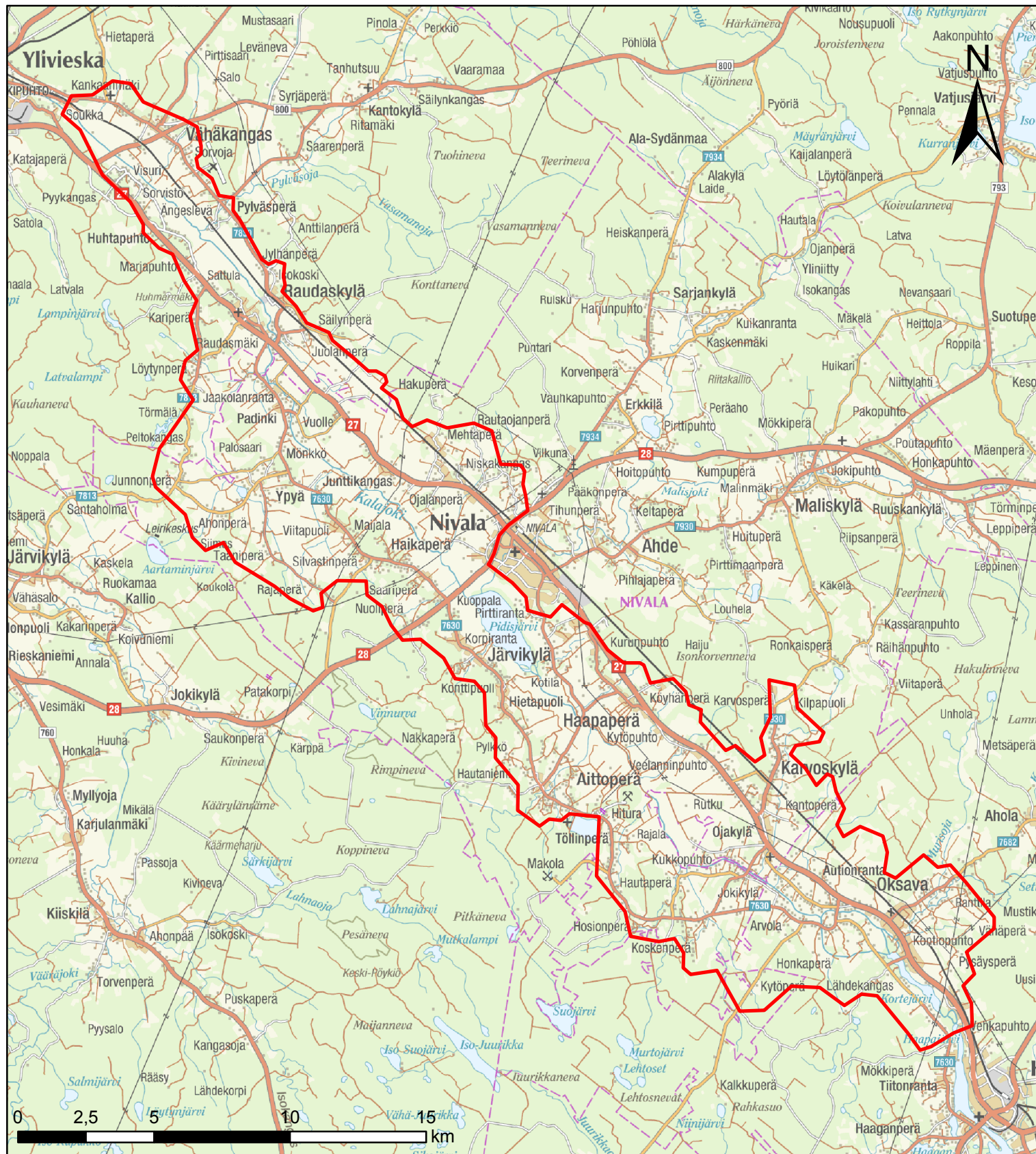
MOR Arvokkaat moreenimuodostumat: Miestenmäki

Tiedot haettu 26.5.2015

Kalajokilaakson viljelymaisemat

Kunta: Haapajärvi, Nivala, Sievi, Ylivieska

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Kirsti Reskalenko

129. Rahjan saaristomaisemat ja Kalajoen hiekkasärkät

Rahjan saaristo on yksi Pohjois-Pohjanmaan harvoista saaristoalueista. Sitä ympäröivän maiseman kiintopisteitä ovat Kallankarit avomerellä sekä Rahjan pohjoispuolella sijaitsevat Kalajoen Hiekkasärkät. Alue maakunnallisesti arvokas maisema-alue, jota esitetään valtakunnallisesti arvokkaaksi.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Kalajoki
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Keski-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko
Pinta-ala	32 984 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 147 ha maatalousalueita: 496 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 3 741 ha rakennettuja alueita: 489 ha vesialueita: 28 112 ha

Luonnonpiirteet

Rahjan saaristomaisemat ja Kalajoen kuuluisat hiekkasärkät sijaitsevat Kalajokisuun etelä- ja länsipuolella. Alueen kallioperä on itä-länsisuuntaisen kiillegneissiesiintymän halkomaa granodioriittia, joka on suurilta osin lajittuneen aineksen peitossa. Rahjan saaristossa kallioperä on huuhtoutunut paikoitellen esille ohuen moreenipatjan alta.

Kalajoen hiekkasärkät muodostavat noin kolme kilometriä pitkän ja 300–500 metriä leveän, dyynien poimuttaman rantahietikon. Alueen pinnanmuodot ovat syntyneet maankohoamisen, aallokon ja tuulieroosion yhteisvaikutuksesta. Dyynialue jatkuu pitkälle sisämaahan männiköksi metsittyneenä. Kalajoen rannikon rantamuodostumat ovat tyypillisesti eroosiotörmä, rantavalleja sekä vedenalaisia särkkiä.

Maisema-aluetta etelässä halkova Siiponjoki on toinen Kalajoen vesistön mereen laskevista uomista. Siiponjoki haarautuu erilleen Kalajokeen virtaavasta Vääräjoesta Typön kylän kohdalla maisema-alueen itäpuolella ja virtaa laajojen kankaiden läpi voimakkaasti meanderoiden. Jokiuoma on paikoin syvä ja komeiden hiekkatörmien reunustama. Joen tuntumassa on hiekkapitoiseen maaperään uurtuneita vanhoja uomapainanteita ja makkarajärviä.

Maa kohoaa Kalajoen rannikolla noin yhdeksän millimetrin vuosivauhdilla, ja alueella esiintyy kaikkia maankohoamisrannikolle tunnusomaisia luontotyyppisiä. Maisema-alueen meriluonto vaihtelee avomerellä sijaitsevista karuista Kallankareista Rahjan saariston glo-järviin ja fladoihin. Saaristossa on runsaasti lähes luonnontilaisia ranta-alueita.

Maisemallisesti merkittävimpiä kohteita ovat vesistöön rajautuvat kallioalueet, korkeat lohkarikkorannat, suojaisat jyrkkärantaiset poukamat, saaristokoivikot sekä laajat rantaniityt perinnebiotooppeineen. Rahjan suurimmilla saarilla kasvaa kitukasvuisia kalliomänniköitä, joita reunustavat laajat pirunpellot ja avosuot. Alueella on melko rikas ranta- ja vesilinnusto, johon kuuluu matalakasvuisilla rantaniityillä viihtyviä uhanalaisia lajeja sekä avointa hietikkoa vaativia lintuja. Kalajoen rannikko on tärkeä muuttolintujen levähdys- ja ruokailualue.

Kulttuuripiirteet

Rahjan saariston korkeimmat kohdat ovat paljastuneet luodoiksi ja pieniksi saariksi vasta rautakauden loppupuolella noin 700-luvulla. Saariston kalastushistoria ulottuu 1200-luvulle, jolloin sinne syntyi pysyviä kalastustukikohtia. Saariston suurimmille saarille muodostui vakituista asutusta 1700-luvulla, jolloin saariin perustettiin pieniä torppia ja merestä paljastuneita lieju- ja sedimenttipohjaisia lahtia alettiin viljellä. Kallioista ja vaikeakulkuista saaristoa on hyödynnetty myös lampaiden ja hevosten laidunnukseen sekä pienimuotoiseen heinä- ja metsätalouteen.

Rahja oli aina 1900-luvulle saakka merkittävää kalastus- ja hylkeenpyyntialuetta, jossa on edelleen jäljellä ”tomtningeja”, muinaisia kalastustukikohtia. Alueelta on löydetty jonkin verran kalastuselinkeinosta ja saariston muusta käytöstä kertovia historiallisia muinaisjäänteitä, kuten pyyntitukikohtia, kuoppia, kivirakenteita, röykkiöitä, puolustusvarustuksia ja aluksen hylky. Rahjan saaristossa sijaitsevat Rahjan Pappilankarin, Isorannan, Roukalan kylän, Kapellinrannan ja Kapellinkankaan perinnebiotoopit kertovat alueen pienimuotoisesta maa- ja karjatalouskäytöstä. Perinnebiooppien ohella perinteinen saaristolaiskulttuuri on synnyttänyt idyllisiä kalastajakylä, joiden vanhimmat rakennukset ovat yli satavuotiaita. Alueen nykyinen maatalous on keskittynyt maisema-alueen eteläosaan Siipon, Siirosten, Rahjan ja Roukalan kyliin. Rahjassa on myös jonkin verran pienteollisuutta ja maatilamatkailupalveluita.

Rahjalla on pitkä historia satamapaikkana. Nykyisen sataman tienoilla sijainneeseen Mansikkaniemeen perustettiin vuonna 1873 telakka, ja viisi vuotta myöhemmin Kalajoen kunta ehdotti paikkaa syväsatamaksi. Rahjan nykyisen sataman rakennustyöt aloitettiin 1960-luvulla. Satama on tällä hetkellä Pohjois-Suomen tärkein ja Suomen kuudenneksi suurin puutavaran vientisatama. Rahjan satamahistoriasta kertovat vanhan satamapaikan rappeutuvat kivi- ja hirsirakenteiset laiturit, möljät. Maisema-alueen pohjoisreunalla sijaitsee Kalajoensuun pieni kalasatama.

Noin 19 kilometrin päässä rannikolta sijaitsevat Maakalla ja Ulkokalla tarjoavat Rahjan ohella edustavan esimerkin Pohjois-Pohjanmaan rannikon kalastus- ja saaristolaiskulttuurista. Kallankarit ovat nousseet merestä hiljalleen 1400-luvulta alkaen, ja nykyisin ne ovat laajuudeltaan noin 20 hehtaaria (Maakalla) ja nelisen hehtaaria (Ulkokalla). Saaret vakiintuivat jo 1500-luvulla tärkeiksi silakan- ja hylkeenpyyntikohteiksi, joille

rakennettiin pieniä kalamajoja. Saaret omistaa Suomen valtio, mutta niillä on Ruotsin vallan ajoilta pohjautuva rajoitettu paikallishallinto, karikokous. Maakallan maamerkinä kohoaa pieni, vuonna 1779 rakennettu punainen puukirkko, jonka ympärillä on lukuisia kalastajamajoja sekä arkaainen papin asuinhuone 1780-luvulta. Ulkokallan maisemaa hallitsee vuonna 1871 valmistunut tiilirakenteinen majakkatorni, jonka yhteyteen rakennettiin asuinrakennus vuonna 1958.

Maisema-alueen tunnetuin nähtävyys on Kalajoen Hiekkasärkät. Alun perin Tuomipakoiksi nimetty alue tunnettiin retkikohteena jo 1800-luvun lopulla, jolloin sinne kokoonnuttiin muun muassa nauttimaan tuomien keväisestä kukinnasta sekä viettämään juhannusta. Hiekkasärkkien merkitys matkailukohteena kasvoi 1920-luvulla, jolloin aluetta alettiin markkinoida ”Pohjanmaan Rivierana”. Särkkien ensimmäinen hotelli avattiin 1930-luvulla, ja Kalajoen kunta alkoi aktiivisesti kehittää Hiekkasärkkien aluetta matkailukohteena 1960-luvun alussa. Tuolloin kunta rakennutti alueelle muun muassa tiestöä, palveluita ja leirintäalueen. Hiekkasärkkien ensimmäinen yleissuunnitelma valmistui vuonna 1970, ja alueelle on rakennettu lomamökkejä siitä lähtien.

Nykyisin Kalajoen hiekkasärkät on suosittu lomakohde, jolla on iältään vaihtelevaa matkailuun liittyvää rakennuskantaa. Lomarakentamisen vyöhyke ulottuu ranta-alueilta Valtatie 8:n ja hiekkasärkkien väliselle mäntykankaalle rakennettuihin mökkikyliin. Alueen vapaa-ajan palveluihin kuuluvat muun muassa golfkenttä ja ravirata. Matkailurakentaminen on rajattu suurilta osin maisema-alueen ulkopuolelle.

Maisemakuva

Rahjan saaristo on yksi Pohjois-Pohjanmaan harvoista laajahkoista saaristoalueista. Se muodostaa yhdessä ulkomerellä sijaitsevien Kallankarien kanssa arvokkaan kalastus- ja saaristokulttuurikonaisuuden, jonka maisemia leimaavat maankohoamisen synnyttävät luontotyypit. Perinteisen saaristolaiskulttuurin jäljet näkyvät Rahjan saaristossa perinnebiotooppeina ja vanhoina kalastajakylinä. Kallankarit ovat ainutlaatuinen avomeren saaristokohde tiiviine kalamökkikylineen, vanhoine kirkkoineen ja majakkayhteisöineen.

Alueen luonnonmaisemaa hallitsevat Kalajoen rannikon laajat hiekkakentät dyynimuodostumiseen ja sisämaan mäntykankaaseen. Maisema-alueen pohjoisosassa Leton alueella, Kalajoen suiston länsipuolella, maisema on laakeaa ja alavaa, mutta alueen keski- ja eteläosissa rantavallit ja hiekkatörmät ovat paikoin korkeita. Maisemaa luonnehtivat korkeilta rantatörmiltä merelle avautuvat laajat avoimet näkymät. Rahjan saaristo on luontotyypeiltään vyöhykkeinen maisemakokonaisuus, jossa vaihtelevat matalasti kumpuilevat kalliokoiset saaret, umpeen kasvavat lahdekkeet sekä monipuolinen saaristokasvillisuus.

Kalajoen Hiekkasärkkien alue laajoine hiekkarantoihin ja dyynineen on tunnettu maisemanähtävyys ja matkailukohde, jonka maisema on pitkään jatkuneen matkailuelinkeinon muokkaamaa. Alueella on runsaasti majoitus-, ravintola- ja vapaa-ajanviettopalveluita sekä retkeily- ja luontoreittejä. Laaja-alainen matkailurakentaminen on vähentänyt alueen luonnonarvoja ja muuttanut voimakkaasti alueen maisemakuvaa.

Arviointi

Rahjan saaristo on edustava ja monipuolinen maankohoamisrannikon saaristokohde, jota kulttuuriperinnöllään arvokkaat Kallankarit täydentävät avomerellä. Alueen saaristoluento on monipuolista ja vyöhykkeistä. Sitä rikastavat perinteisestä saaristolaiskulttuurista kertovat piirteet, kuten vanhat kalastussatamat, kalastajakylät ja perinnebiotoopit. Maisema-alueella on myös arvokkaita maiseman kehityksen eri vaiheista kertovia dyynimuodostumia, joista kuuluisimpia ovat Kalajoen Hiekkasärkät. Hiekkasärkkien alue on tunnettu maisemanähtävyys, jossa yhdistyvät arvokkaat luonnonpiirteet ja pitkä matkailuhistoria eri-ikäisine rakennuskerrostumiseen.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 16 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Kallankarien kalastajatukikohta

Arvokkaat perinnebiotoopit: Rahjan Pappilankari; Isoranta; Roukalan kylä; Kapellinranta; Kapellinkangas

LTA Luontotyyppipäätökset: Vihaspauhan hiekkaranta ja dyynialue; Keskuskarin hiekkaranta ja dyyni; Tahkokorvanokan merenrantaniitty; Pohjanreiän merenrantaniitty; Leton dyynit ja merenrantaniitty

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Mustilanniemi 1 (Matinmäki); Mustilanniemi 2 (Penttilä); Mustilanniemi 3 (Alijoki); Mustilanniemi 4; Rahjan saaristo 1 (Myllymäki); Rahjan saaristo 2 (Kuusikko); Rahjan saaristo 3 (Pihlajaranta); Rahjan saaristo 4 (Herranpaikka); Rahjan saaristo 5 (Alatalo); Rahjan saaristo 6 (Himanka); Rahjan saaristo 7 (Ohla, Raitala); Rahjan saaristo 8 (Alahimanka); Rahjan saaristo 9 (Mattila); Rahjan saaristo 10 (Siljakallio); Rahjan saaristo 11 (Yhteinen vesialue); Rahjan saaristo 12 (Puistola); Rahjan saaristo 13 (Pahkalan yhteiskortteli); Rahjan saaristo 14 (Saunametsä); Rahjan saaristo 16; Rahjan saaristo 17; Rahjan saaristo 18; Rahjan saaristo 23; Siiponjoen lehdot (luonnonsuojelualue); Siiponjoen luonnonsuojelualue I; Siiponjoen luonnonsuojelualue II; Siiponjoen luonnonsuojelualue III; Kalajoen–Vihaslahden luonnonsuojelualue; Kalajoen–Vihaslahden luonnonsuojelualue 2; Joensuun luonnonsuojelualue; Rahjan luonnonsuojelualue; Rauhalan luonnonsuojelualue; Humaliston luonnonsuojelualue; Joensuun luonnonsuojelualue; Röllimetsän luonnonsuojelualue; Ruonalan luonnonsuojelualue; Niemen luonnonsuojelualue; Kurun luonnonsuojelualue; Siiponniemen luonnonsuojelualue; Tyynelän luonnonsuojelualue; Kanniston luonnonsuojelualue; Hakon luonnonsuojelualue; Kallioperän luonnonsuojelualue; Keihäsmaan luonnonsuojelualue; Kuuselan luonnonsuojelualue; Isosuon luonnonsuojelualue; Vainion luonnonsuojelualue; Kupparin luonnonsuojelualue; Laumakarin luonnonsuojelualue; Rahjankylän luonnonsuojelualue; Mäntyranan luonnonsuojelualue; Pappilankarin luonnonsuojelualue; Lehtihaan luonnonsuojelualue; Keski-Siipolan luonnonsuojelualue; Pleunan luonnonsuojelualue; Saunakarvon luonnonsuojelualue; Pihlavan luonnonsuojelualue; Ylängön luonnonsuojelualue; Vareskarvon luonnonsuojelualue; Hietalan luonnonsuojelualue; Leppärannan luonnonsuojelualue; Syökovan luonnonsuojelualue; Holsti; Ottola; Vääränkarinperukan luonnonsuojelualue; Vääräinmutkanlehdon luonnonsuojelualue; Kalajoen tulvasaaren luonnonsuojelualue; Edvart

HSO Harjijensuojeluohjelma: Maristonpakat; Siiponjoen dyynialue

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Vihaslahti–Keihäslahti; Siiponjoen suisto

RSO Rantojensuojeluohjelma: Kalajoen suisto; Rahjan saaristo

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Siiponjoki

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Rahjan saaristo

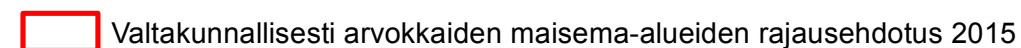
TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Viitapakat; Maristonpakat; Keskuskari; Hietasärkät; Vihaspauha; Kirkko-maanmetsä; Hietakaarat; Letto

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kalajoen suisto; Vihas–Keihäslahti; Maristonpakat; Rahjan saaristo; Siiponjoki

Tiedot haettu 26.5.2015

Kunta: Kalajoki
Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Kuva: Kaisa Mäkinieni

130. Miilurannan asutusmaisema

Miilurannan asutusmaisema edustaa toisen maailmansodan jälkeisen asutustoiminnan synnyttämää maatalousmaisemaa. Miiluranta on maakunnallisesti arvokas maisema-alue ja entinen valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 1993), jota esitetään valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Kärsämäki
Maisemamaakunta	Suomenselkä
Maisemaseutu	Suomenselkä
Pinta-ala	2 278 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 34 ha maatalousalueita: 749 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 420 ha rakennettuja alueita: 73 ha vesialueita: 3 ha

Luonnonpiirteet

Suomenselän vedenjakajaseudulla sijaitseva Miilurannan asutusmaisema on edustava esimerkki toisen maailmansodan jälkeisen asutustoiminnan synnyttämästä maatalousmaisemasta, joka on raivattu laajojen suoalueiden keskelle kauas perinteisistä maatalousalueista. Alueen viljelykset sijaitsevat Kärämäenjoen rantojen kapeilla savikkoalueilla sekä turvemaasta raivatuilla peltoaloilla. Viljelyksiä reunustavat laajat, voimakkaasti ojitetut ja paikoin turvetuotantoon otetut suoalueet sekä satunnaiset matalat moreeni- ja sorakumpareet. Maisema-alueen kallioperässä vaihtelevat granodioriitti, kiillegneissi ja porfyrygraniitti.

Asutusmaiseman läpi virtaa mutkitteleva Kärämäenjoki, joka saa alkunsa maisema-aluetta ympäröiviltä suomailta. Pyhäjokeen laskeva Kärämäenjoki on humusvaikutteinen ja rehevä joki, joka muodostaa pieniä koskitaipaleita Miilurannan kylän keskelle. Maisema-alueen metsät ovat havupuuvaltaisia nevametsiä, jotka vaihtuvat paikoin kangasalueiden kuiviksi metsiksi. Peltoalojen ja pihapiirien yhteydessä ja pihaille johtavilla lyhyillä puukujanteilla kasvaa myös lehtipuustoa.

Kulttuuripiirteet

Miiluranta on Suomen suurimpia toisen maailmansodan jälkeen perustettuja asutustilakylä. Enimmillään Miilurannassa on ollut 77 asuttua taloa, kaksi kauppaa ja koulu. Asukkaita kylässä on ollut runsaimmillaan yli 400. Kylän pihapiirit sijaitsevat jokivarteen kasautuneilla törmillä ja joen mutkiin syntyneillä pienillä niemikkeillä. Lisäksi Leskisenkankaan laakealla kumpareella ja sen pohjoispuolen suoalueilla on hajanaista asutusta.

Maatalous on edelleen olennainen osa Miilurannan elinkeinotoimintaa. Kylän viljelyalueet sijaitsevat Kärämäenjoen varsilla yhtenäisinä, selkeärajaisina lohkoina. Paikoin peltojen lomassa on laajoja, edelleen käytössä olevia laidunalueita. Jokea myötäilevä viljelyvyöhyke on osin metsien katkoma, ja kylämaisemaa luonnehtivat paikoin peltojen lomaan pääteiden varsille saakka työntyvät metsäalueet. Viljelykäytössä olevan peltoalan määrä on lisääntynyt 1990-luvun jälkeen.

Alueen pihapiireissä yhdistyvät pohjoispohjalainen rakentamisen perinne sekä asutuskylille tyypilliset piirteet. Useat pihapiireistä ovat kulumista avoimia, muodoiltaan epäsäännöllisiä neliöpihoja. Muutamissa pihapiireissä rakennukset sijaitsevat L-muodostelmassa pihapiirin kahdella sivulla. Asuinrakennusten ohella pihapiirejä rajaavat talousrakennukset. Valtaosa Miilurannan rakennuksista on peräisin jälleenrakennuskaudelta, ja kylän ilme on säilynyt yhtenäisenä ja asutushistorialleen leimallisena. Miilurannan yksittäisille rakennuksille ei ole määritelty erityisiä kulttuurihistoriallisia arvoja, mutta kokonaisuutena kylä on kulttuurihistoriallisesti arvokas.

Maisemakuva

Miiluranta on tunnusomainen toisen maailmansodan jälkeen perustettu asutustilakylä, jonka maisemakuvaa hallitsevat säännöllisen muotoiset ja selvärajaiset pellot sekä tasaisesti laakeaan maisemaan sijoittuneet tyyppipiirustusten mukaiset rakennukset. Kärämäenjoen varrelle ryhmittynyt Miiluranta muistuttaa rakenteeltaan vanhoja, vuosisatojen kuluessa syntyneitä jokivarsien maaseutukylä. Asutuskylähistoriasta kertovat puolestaan kylän harvahko asutus sekä ikärakenteeltaan yhtenäinen rakennuskanta.

Kapea ja runsaan kasvillisuuden reunustama Kärämäenjoki erottuu Miilurannan maisemassa polveilevana vehreänä nauhana. Jokea reunustavat molemmiin puolin tiet, jotka myötäilevät jokiuomaa asutustilakylille tyypilliseen tapaan suoralinjaisina. Teitä myöten avautuu pitkiä, viljelyalueiden ja metsäalueiden rajaamia näkymiä, joita peltojen pusikoituminen ja rehevä pihakasvillisuus paikoin sulkee. Miilurannan peltomaisemia elävöittävät pihapiireihin johtavat koivukujat.

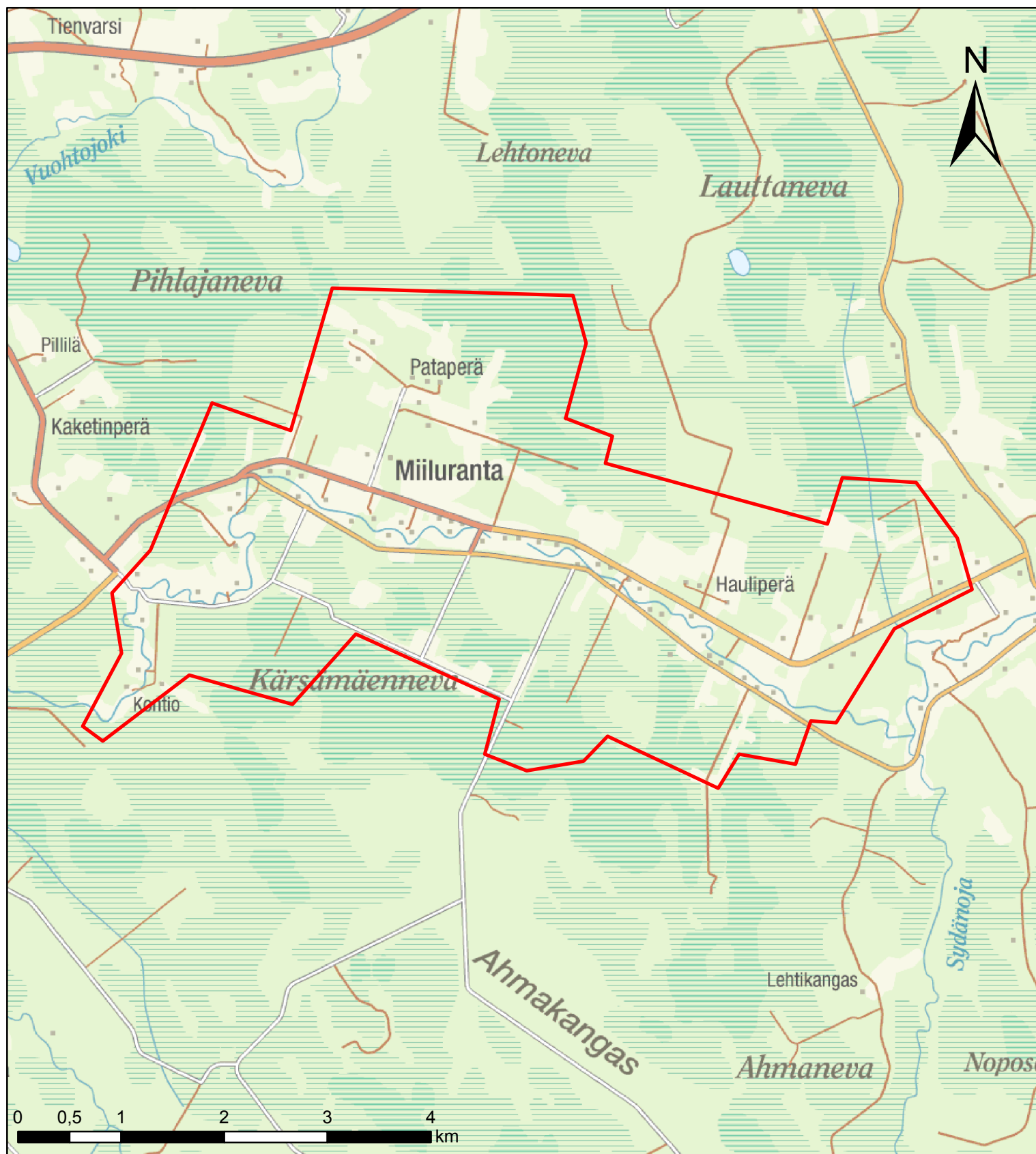
Arviointi

Miilurannan asutusmaisema muodostaa yhtenäisen, toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakennuskauden asutustoimintaa edustavan kokonaisuuden. Elinvoimaisen kylän maisemallisia arvotekijöitä ovat hyvin säilynyt kokonaisrakenne, pika-asutusajan yhtenäiset tyyppirakennukset sekä pihapiireihin johtavat koivukujat. Aluetta reunustavat suoalueet ovat luonnon- ja maisema-arvoiltaan vähäisiä, mutta kytkeytyvät kiinteästi asutustilakylän maisemaan ja alueen maankäytön historiaan.

Miilurannan asutusmaisema

Kunta: Kärsämäki

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Kalle Holmström

131. Hailuoto

Hailuoto on ainutlaatuinen kokonaisuus, jossa yhdistyvät maankohoamisen jäljet, kalastajakulttuuri, merenkulun perintö sekä omaleimainen rakennettu kulttuuriympäristö. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Hailuoto, 1995), jonka rajausta pysyy pääpiirteittäin ennallaan.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Hailuoto, Oulu
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko
Pinta-ala	39 112 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 741 ha maatalousalueita: 2 591 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 15 464 ha rakennettuja alueita: 647 ha vesialueita: 18 669 ha

Luonnonpiirteet

Noin 200 neliökilometrin laajuinen Hailuoto on Perämeren suurin saari. Se on syntynyt maankohoamisen tuloksena runsaan 2 000 vuoden kuluessa. Saaren pohjoisosan hiekkaharjanteet nousivat merestä hieman ennen ajanlaskun alkua ja viimeisten parinsadan vuoden aikana alueen alkuperäiset saaret – Luoto, Hanhinen ja Santonen – ovat yhdistyneet. Saari laajenee edelleen jatkuvasti, sillä maa kohoaa Hailuodon alueella noin yhdeksän millimetriä vuodessa.

Hailuodon kallioperää luonnehtii karbonaattipitoinen silttikivikerros, jonka paksuus on saaren länsiosassa 100–150 metriä ja itäosassa 400–500 metriä. Silttikiven päälle on kerrostunut jäätiköiden ja jäätikköjokien kasaamia sedimenttejä, joita merivesi ja tuuli ovat siirrelleet. Hailuodon pohjoisosissa on sora- ja hiekka-muodostumia, jotka nousevat korkeimmillaan noin 30 metriin merenpinnan yläpuolelle. Hailuodon kirkonkylän eteläpuolella on hiekkamoreenin luonnehtimia alueita sekä entiseen merenpohjaan kerrostuneita savikkoja. Saaren geomorfologisia erityispiirteitä ovat lentohiekkadyynit ja rantavallit sekä lentohiekkavallien salpaamat kluuvijärvet. Dyynien ja rantavallien väliset painanteet ovat monin paikoin soistuneita.

Meriveden epäsäännöllisen korkeusvaihtelun ja maankohoamisen ansiosta Hailuodon luonnonolot ovat aivan erilaisia. Vedestä paljastuvan maan kasvittumisen vaiheet näkyvät selvästi ranta-alueilta saaren korkeimpiin osiin siirryttäessä. Saaren pohjoisosassa on kuivia, jäkäläpohjaisia, hiekalla kasvavia männiköitä. Eteläosissa kasvaa puolestaan vehmaita lehtimetsiä, joita ympäröivät laajat niittyalat. Syökärin alueella Hailuodon kaakkoisosissa on hieskoivikkoja, haavikkoja ja tuomi- ja pihlajalehtoja. Luonnonmaisemaa rikastuttavat myös Hanhisjärvensuon–Härkinnevan suolakeus, vanhat keidassuot, nuoret lampisoistumat sekä Hannuksen rehevä tervaleppäluhta. Hailuodon kasvistossa on runsaasti Perämeren kotoperäisiä lajeja sekä arktisia niin sanotun ruijanesikkoryhmän merenrantalajeja. Saari ympäröivine merialueineen on myös linnustollisesti poikkeuksellisen monipuolinen kohde, jossa on tavattu yli 280 lintulajia.

Kulttuuripiirteet

Hailuoto on varsin nuori saari, jonka muinaisjäänneet ajoittuvat historialliselle ajalle. Alueen historiallisia muinaisjäänneksiä ovat muun muassa keskiaikainen kirkon paikka, Ojakylänlahden laiturit, Hyypänmäellä sijaitsevat hakkaukset sekä useat alusten hylät. Maatalous on alkanut saarella 1200-luvulla, mutta pysyvän asutuksen arvellaan olevan noin 150 vuotta vanhempaa. Jo ennen asutuksen vakiintumista alueen saaret ovat tarjonneet levähdyspaikan ja tukikohdan Perämeren rannikon kalastajille. Maatalouselinkeinojen ohella alueen perinteisiin elinkeinoihin ovat kuuluneet kalastus, hylkeenpyynti ja merenkulku.

Hailuodon asutus keskittyy saarta lävistävän tien varrelle nauhamaiseksi kokonaisuudeksi, jossa tihentyminä erottuvat Ojakylä, Keskikylä ja Kirkonkylä. Saaren maanjako on perustunut 1900-luvun loppuun saakka 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa toteutettuun isoonjakoon. Pirstaleisen maanjaon seurauksena viljelymaata kirjoo joukko monimuotoisia peltokuvioita, kenttiä, ketoja, kujanteita, puuryhmiä ja pieniä metsiköitä. Alueen maatalous on elinvoimaista, ja välillä metsittymään päässeitä peltopeltoja on otettu viime vuosikymmeninä takaisin viljelyyn. Saarelle on myös raivattu uutta peltoalaa. Hailuodossa on säilynyt monia perinnebiotooppeja, joista Kaaranselkä, Tömpän niitty ja Pökönokka on määritelty valtakunnallisesti arvokkaiksi. Lisäksi saarella on maakunnallisesti arvokkaita niitty- ja nummikohteita.

Hailuodon vanha talonpoikainen rakennuskanta on säilynyt saaren eristäytyneisyydestä johtuen huomattavan yhtenäisenä. Pihapiirit sijaitsevat tiiviisti tien varressa tai peltojen keskellä. Asuinrakennukset ja talousrakennukset reunustavat pihapiirejä avoimina nelikulmaisina ryhmityksinä, joiden ulkopuolelle tilojen riikentäjä ovat jääneet. Talot sijaitsevat usein kahden tai kolmen talon ryhminä, ja monilla taloilla on yhteinen pihamaa. Paikoitellen yhteispiirteisiin alkujaan kuluneiden asuinrakennuksen kuisteja on siirretty talojen toiselle puolelle, jonne on muodostunut uusi pihapiiri.

Koko Hailuoto on määritelty valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi, jonka erityisiä arvokohteita ovat kirkonkylän raitti ja viljelykset, Ojakylä, Pajuperän kalastuskylä ja Marjaniemen kalastaja- ja luotsikylä. Myös Kirkkosalmen vanha silta, Hailuodon nuorisoseuran talo, vanhat koulurakennukset, vanha pappila sekä kylämaiseman maamerkkeinä kohoavat kolme tuulimyllyä ovat edustavia esimerkkejä alueen rakennusperinnöstä. Hailuodon nykyinen kirkko on valmistunut vuonna 1972 korvaamaan vuonna 1968 tulipalossa tuhoutuneen vanhan puukirkon.

Hailuodon merellisestä historiasta kertovat alavassa maisemassa kauas näkyvät merimerkit ja majakat. Saaren ensimmäiset tunnusmajakat eli pookit rakennettiin 1770-luvulla. Hailuodon vanhin säilynyt merimerkki

on vuonna 1858 rakennettu Keskiniemen tunnusmajakka, joka tunnetaan myös Karvon pookina. Saaren län-
sirannalla, Marjaniemessä, kohoaa vuonna 1872 rakennettu majakka. Sen juurella on kalastaja- ja luotsiyh-
dyskunta, jonka vanhimmat rakennukset ovat 1800-luvun jälkipuoliskolta. Luotsiaseman yhteyteen on avattu
vuonna 2007 Luototalo, jossa on saarta esittelevä näyttely. Valtaosa Marjaniemen kalamökkikylän rakennuk-
sista on korjattu loma-asuntokäyttöön. Samalla rakennusten ominaispiirteet ja vanhan kalastajakylän luonne
ovat muuttuneet. Marjaniemen eteläpuolella sijaitsevat Pajuperän harmaiden hirsisten asuin- ja vajarakennus-
ten ryhmä sekä Sunikarien kalastusrakennusryhmät, joiden yhteyteen on rakennettu uusia loma-asuntoja.

Hailuoto on merkittävä matkailukohde, jonne saapuu kesäisin noin 500 mökkiläistä. Saaren tärkeimpiä mat-
kailu- ja retkeilykohteita ovat Marjaniemen hiekkarannat, luotsihotelli, luontokeskus ja vierasvenesatama.
Saarella on myös retkeilyreittejä ja lintutorneja. Hailuodosta on säännöllinen lauttayhteys mantereelle. Talvi-
sin saarelle kuljetaan jäätietä pitkin.

Maisemakuva

Hailuodon maisemallinen yleisilme pohjautuu maankohoamisen, meriveden korkeusvaihtelun ja maa-
aineksen kerrostumisen synnyttämiin maisemiin, joita leimaa vyöhykkeinen ja monipuolinen kasvillisuus.
Hailuodon pohjoisosan hiekkaharjanteilla on kuivia, jäkäläpohjaisia männiköitä. Saaren eteläosia leimaavat
puolestaan kosteikot, rantaniityt ja soistuvat entiset merenlahdet.

Saaren viljelyalueet ja asutus keskittyvät nauhamaiseksi mutta yleispiirteiltään pirstaleiseksi kokonaisuudek-
si Kirkkosalmen ja Ojakylänlahden rannoille. Kirkkosalmen ympärillä on myös lajistollisesti arvokkaita
laidun-, niitty- ja kosteikkoalueita. Hailuodon asutusmaisemaa luonnehtivat asutusryppäät ja vanhojen ra-
kennusten reunustamat umpipihat. Paikoitellen perinteinen talonpoikainen rakennusperintö ja 1900-luvun
jälkipuoliskon rakennusperintö sekoittuvat monikerroksiseksi asutusmaisemaksi, johon kuuluvat maatilojen
pihapiirien kookkaat karjasuojat ja konehallit.

Hailuodon rannoilla on useita kalastusmökkien muodostamia kyliä sekä saaren luotsitoiminnasta ja meren-
kulkuhistoriasta muistuttavia rakennuksia. Saaren länsikärjessä sijaitsevassa Marjaniemessä eri-ikäiset kalas-
tusmajat, vanha luotsiasema ja majakka muodostavat saaren edustalla aukeavan avomerien kanssa monipuoli-
sen maisemakohteen. Hailuodon rannoille on rakennettu runsaasti perinteisestä rakentamisesta ja
asutusrakenteesta poikkeavaa loma-asutusta, joka vaikuttaa saaren maisemakuvaan lähinnä paikallisesti.

Arviointi

Perämerellä sijaitseva Hailuoto on luonnon- ja kulttuuripiirteiltään ainutlaatuinen saari, jossa yhdistyvät
maankohoamisrannikon luontotyytit sekä omaleimainen kalastuksen, karjatalouden ja maanviljelyn leimaa-
ma kulttuurihistoria. Saaren nauhamainen asutusrakenne on säilynyt perinteisessä muodossaan ja alueella on
runsaasti vanhaa talonpoikaista rakennusperintöä pihapiireineen. Alueen maaseutumaisemaan kuuluvat myös
lajistollisesti huomattavat laidun- ja niittyalueet. Hailuodon kulttuurimaisemaa täydentävät vanhan kalastaja-
kulttuurin jäljet sekä merenkulun perintö. Hailuoto on yksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Muinaisjäänösrekisteriin merkityt kohteet: 3 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Hailuoto

Arvokkaat perinnebiotoopit: Kaaranselkä; Tömpän niitty; Pökönnokea; Viinikan niitty; Virpiniemen nummi; Rautaletto;
Iso Härkäsaikkä; Pirttipäriä–Koninnokka; Mäntyniemen nummi; Valtasenkari; Pajuperän kalamökkikylä; Kirkonkylän
kentät.

LTA Luontotyyppipäätökset: Sunikari eteläinen; Sunikari keskimmäinen; Sunikari pohjoinen; Pajuperä; Marjaniemi

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelualue; Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelu-
alue 2; Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelualue 3; Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelualue 4; Isomatala–Maaselkä
luonnonsuojelualue 5; Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelualue 6; Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelualue 7; Isoma-
tala–Maasyvän luonnonsuojelualue 9; Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelualue 12; Isomatala–Maasyvän luonnonsuo-
jelualue 13; Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelualue 14; Isomatala–Maasyvän luonnonsuojelualue 15; Härkinneva–
Hanhisjärvensuon luonnonsuojelualue; Hailuodon pohjoisrannan luonnonsuojelualue; Vilkki–Hanhisen luonnonsuojelu-
alue; Annusen luonnonsuojelualue; Järvelän luonnonsuojelualue; Telkänpesän luonnonsuojelualue; Salmenrannan
luonnonsuojelualue; Kotirannan luonnonsuojelualue; Härkinneva–Hanhisjärvensuon luonnonsuojelualue; Askelin luon-

nonsuojelualue; Vanhakujalan luonnonsuojelualue; Ulkoniihtyn luonnonsuojelualue; Pöllännokan luonnonsuojelualue; Matikanniemen–Pajuperän–Karvon–Tormelan luonnonsuojelualue; Kirkkosalmen luonnonsuojelualue; Ojakylänlahden–Kengänkarin–Ontonperän luonnonsuojelualue; Kirkkosalmen–Viinikanlahden–Pöllänlahden–Itänenän luonnonsuojelualue; Hannuksenrannan–Pohjoisrannan luonnonsuojelualue; Vätelänkärin luonnonsuojelualue; Jyrin luonnonsuojelualue; Karinnenän luonnonsuojelualue; Sipilän luonnonsuojelualue; Metsä-Nurmela luonnonsuojelualue; Hakolan luonnonsuojelualue; Rantahuilun luonnonsuojelualue; Leton Takarannan luonnonsuojelualue; Havulan luonnonsuojelualue; Pajulan luonnonsuojelualue; Hanhisen metsäsaaran luonnonsuojelualue; Marjaniemen luonnonsuojelualue; Hain pureman luonnonsuojelualue; Riestenkuljun luonnonsuojelualue; Pärnin luonnonsuojelualue; Heikkilän luonnonsuojelualue; Kristopin rannan luonnonsuojelualue; Tausta-Uusitalon luonnonsuojelualue; Taustan luonnonsuojelualue; Ranta-Suomelan luonnonsuojelualue; Sipilä-Piekkolan luonnonsuojelualue; Lesken takarannan luonnonsuojelualue; Taustan luonnonsuojelualue; Sepänmaan luonnonsuojelualue; Vuotikan luonnonsuojelualue; Ainonkaupin luonnonsuojelualue; Kanttipalan luonnonsuojelualue; Heikkalan luonnonsuojelualue; Isolan luonnonsuojelualue; Inkilän luonnonsuojelualue I; Inkilän luonnonsuojelualue II; Heikkisen luonnonsuojelualue; Erkkilän luonnonsuojelualue; Rantasuo luonnonsuojelualue; Heikkilän luonnonsuojelualue; Kurkunlaidan luonnonsuojelualue; Rantakarin luonnonsuojelualue; Rantamon luonnonsuojelualue; Uudentilan luonnonsuojelualue; Teron luonnonsuojelualue; Ranta-Kristopin luonnonsuojelualue; Ojasuo luonnonsuojelualue; Haisaparon luonnonsuojelualue; Hevoskenkälammen luonnonsuojelualue; Hakalan luonnonsuojelualue; Hannulan luonnonsuojelualue; Järvelän luonnonsuojelualue; Kuljunsivun luonnonsuojelualue; Huilun luonnonsuojelualue; Pökön Palstan luonnonsuojelualue; Annanmaan yksityinen luonnonsuojelualue; Salmelan yksityinen luonnonsuojelualue; Hietakarin luonnonsuojelualue; Lammasperän rannan luonnonsuojelualue; Savelan luonnonsuojelualue; Jossun luonnonsuojelualue; Lennun luonnonsuojelualue; Pökön luonnonsuojelualue; Hulkosenperän luonnonsuojelualue; Yhteisen maa-alueen luonnonsuojelualue; Nikulan luonnonsuojelualue; Nikulan luonnonsuojelualue 2; Hailuodon seurakunnan luonnonsuojelualue; Huilunperän luonnonsuojelualue; Kitulan luonnonsuojelualue; Rantasylvän luonnonsuojelualue; Pajuperän luonnonsuojelualue; Honkakankaan luonnonsuojelualue; Valiovesan luonnonsuojelualue; Routtulan luonnonsuojelualue; Harjulan luonnonsuojelualue; Harjulan II luonnonsuojelualue; Harjulan III luonnonsuojelualue; Taustan pohjoinen luonnonsuojelualue; Laitajrjän luonnonsuojelualue; Heilalan luonnonsuojelualue; Nurkkalan luonnonsuojelualue; Korpikuljun luonnonsuojelualue; Nuottaperän luonnonsuojelualue I; Nuottaperän luonnonsuojelualue II; Kuoppakankaan luonnonsuojelualue; Linjamäen luonnonsuojelualue; Metsärinteen luonnonsuojelualue; Ruonalan luonnonsuojelualue; Niemikari 47:1 luonnonsuojelualue; Kallen dyynit; Pökön pooki; Haaralampi; Kotilahti Pohjoinen; Alarinteen luonnonsuojelualue; Riesteen suojelualue; Marjakankaan luonnonsuojelualue; Huilun luonnonsuojelualue; Naturanta; Kesärannan luonnonsuojelualue; Ojansuiston luonnonsuojelualue; Vätelän luonnonsuojelualue; Vätelä II luonnonsuojelualue; Rantahahton luonnonsuojelualue; Saravainion luonnonsuojelualue; Heikkilän luonnonsuojelualue; Koivulan luonnonsuojelualue; Vähäkari; Kutukarin takalaita; Kurkun reuna; Niukkalan luonnonsuojelualue; Kääppäänranta; Kallisniitty; Toikin luonnonsuojelualue; Karinnenän luonnonsuojelualue; Kutupaikka; Sannikon luonnonsuojelualue; Pramalan luonnonsuojelualue; Mattilan luonnonsuojelualue; Valtasenkari; Suojelu Sipola; Metsäsen luonnonsuojelualue; Saranrannan luonnonsuojelualue; Porttipahta; Viinikanlahden luonnonsuojelualue; Hahdon luonnonsuojelualue; Toijan luonnonsuojelualue; Laahkalan luonnonsuojelualue; Mahlasuo luonnonsuojelualue; Tormela I luonnonsuojelualue; Otonkari; Rantasuomelan luonnonsuojelualue; Riistaranta; Katajamäen luonnonsuojelualue; Äyräsvainion luonnonsuojelualue; Takalon luonnonsuojelualue; Rantaniemen luonnonsuojelualue; Letto–Tilkkula; Rekon luonnonsuojelualue; Vatunginnokka; Tavikarin luonnonsuojelualue; Luuttuvainion luonnonsuojelualue; Lepistön luonnonsuojelualue; Illonojaranta; Onnimannin luonnonsuojelualue; Merkkilehto; Ranta-Veikkolan luonnonsuojelualue; Kurkunpartaan luonnonsuojelualue; Letonniitty; Pipsala; Rantajuolan luonnonsuojelualue; Rantajuolan II luonnonsuojelualue; Kaivolän luonnonsuojelualue; Leviärannan luonnonsuojelualue; Kankaan luonnonsuojelualue; Kankaan II luonnonsuojelualue; Kankaan III luonnonsuojelualue; Yrjänän luonnonsuojelualue; Kurkunrannan luonnonsuojelualue; Yrjölänranta; Vatunginnokka; Ojametsän luonnonsuojelualue; Katajan luonnonsuojelualue; Tutan luonnonsuojelualue; Murtomaan luonnonsuojelualue; Suopellon luonnonsuojelualue; Haapalan luonnonsuojelualue; Hakapellon luonnonsuojelualue; Kangaspalat; Kairan luonnonsuojelualue; Rantaniityn luonnonsuojelualue; Vesänukuran luonnonsuojelualue; Kangas-Vilkin luonnonsuojelualue; Rantaniitty; Sunijärven luonnonsuojelualue; Pohjoisen suojelupalat; Mäntyrannan luonnonsuojelualue; Kivistön luonnonsuojelualue; Kaitamaan luonnonsuojelualue; Vilmusenahon luonnonsuojelualue; Noisniemen suojelualue; Mettäpirtin yksityinen suojelualue; Haaparannan luonnonsuojelualue; Takarannan suojelualue; Viinikan suojelualue; Valkhovi; Petäjän luonnonsuojelualue; Lehtola; Juvanin luonnonsuojelualue; Kesälän luonnonsuojelualue; Vesänranta; Jyrin yksityinen suojelualue; Laurin yksityinen suojelualue; Hailuodon pohjoinen luonnonsuojelualue; Niemikarin luonnonsuojelualue; Ojarannan luonnonsuojelualue; Sarimaan luonnonsuojelualue; Uusisavelan luonnonsuojelualue; Kästämän luonnonsuojelualue; Erkin luonnonsuojelualue; Tapiolan luonnonsuojelualue; Vesänkarin luonnonsuojelualue; Suoran luonnonsuojelualue; Koivikon luonnonsuojelualue; Pietarilan luonnonsuojelualue; Ranta-Pernulan luonnonsuojelualue; Pernulan luonnonsuojelualue; Kaitalan luonnonsuojelualue; Juurelan luonnonsuojelualue; Eino Merilän männikkö; Töyrän luonnonsuojelualue; Peltolan luonnonsuojelualue

MRA Määräaikaiset yksityismaiden suojelalueet: Marcken rauhoitusalue

HSO Harjajensuojeluohjelma: Marjaniemi–Hiidenniemi

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Hailuodon ranta-alueet (Isomatala.....Kirkkosalmi)

RSO Rantojensuojeluohjelma: Hailuoto

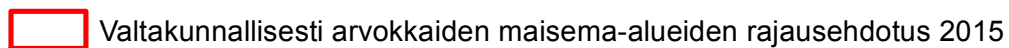
SSO Soidensuojeluohjelma: Hannuksensuo; Härkinneva–Hanhisjärven suo

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Oulun seudun kerääntymisalue

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Huikunkangas; Isomäki; Huilunnokka; Pajuperä; Marjaniemi; Mäntyniemi; Sunikari; Hyypänmäki; Karvo

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Hailuoto, pohjoisranta; Ojakylänlahti ja Kengänkari; Härkinneva–Hanhisjärvensuo; Isomatala–Maasyvänlahti; Kirkkosalmi

Kunta: Hailuoto, Oulu
Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

Kuva: Kalle Hellström

132. Limingan lakeuden kulttuurimaisema

Limingan lakeus on laaja viljelymaisemakokonaisuus, joka rajautuu lännessä luonnonarvoiltaan huomattavaan Liminganlahteen. Alue kulttuurimaisema on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Limingan lakeus, 1995), jonka rajausta on täsmennetty monin paikoin.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Kempele, Liminka, Lumijoki, Oulu, Tyrnävä
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko
Pinta-ala	44 608 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 204 ha maatalousalueita: 22 242 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 10 955 ha rakennettuja alueita: 2 392 ha vesialueita: 7 814 ha

Luonnonpiirteet

Limingan lakeus kuuluu Suomen laajimpiin yhtenäisiin viljelyalueisiin. Alue on vanhaa meren pohjaa, jonka savikot muodostavat jopa 50 metrin syvyisiä kerrostumia. Viljelysten alla on myös hietamaata. Aluetta halkovien kapeiden jokien varsilla on hienojakoisia maalajeja, joiden peittämät alueet laajenevat maisema-alueen itäpuolella paikoin laajoiksi kankaiksi. Viljelylakeutta ympäröivät karkearakeisten maalajien ja suoalojen peittämät suhteellisen tasaiset metsämaat. Lakeuden reunamilla on myös vanhojen rantavallien rytmittämää maastoa. Maisema-alueen kallioperä koostuu useista kivilajeista, kuten graniitista, granodioriitista, tonaliitista, kiilleliuskeista sekä klastisista sedimenttikivistä.

Viljeltyä tasankoa halkovat Ängeslevänjoki ja Tyrnävänjoki, jotka virtaavat paikoitellen syvissä hietä- ja sorapenkkeissä kanjoneissa. Joet yhtyvät Limingan taajaman tuntumassa Temmesjokeen, johon myös vähävetinen Liminganjoki laskee Naistenväylän kanavaa pitkin. Liminganlahden laaja ja useiden uomien halkoma suistoalue on muodostunut jokien kuljettamista sedimenteistä. Liminganlahteen laskee myös Temmesjoen suiston eteläpuolelle oman pienen suistonsa muodostanut Lumijoki.

Liminganlahti on kasvi- ja lintulajistoltaan rikas luontokohde, jonka rantaviiva muuttuu jatkuvasti maankohoamisen ja jokien aineskuljetuksen myötä. Rannikolla näkyvät maankohoamisrannikolle luonteenomaiset kasvillisuuden sukkessiovyöhykkeet. Liminganlahti on ollut aiemmin laajojen rantaniittyjen peitossa, mutta monet niityt on raivattu myöhemmin pelloiksi. Alueella on kuitenkin jäljellä joitakin maaperältään kosteita ja suolapitoisia niittyjä. Liminganlahden vesi- ja ranta-alueet ovat kansainvälisesti arvokkaita muuttolintujen levähdysalueita, jossa levähtää muuttoaikaan jopa kymmeniätuhansia lintuja.

Kulttuuripiirteet

Limingan lakeus on vanhaa ja edelleen elinvoimaista maatalousmaisemaa, jonka karja- ja peltotaloudelle alueen hedelmällinen maaperä sekä laajat rantaniityt ovat luoneet suotuisat puitteet. Pysyvä asutus vakiintui Limingan seudulle 1300-luvun tienoilla, kun satakuntalaiset eränkävijät asettuivat alueelle. Tuolloin viljelyalueet ja asuinpaikat sijaitsivat pitkinä ja kapeina nauhamaisina kokonaisuuksina jokien varsilla. 1500-luvulla Liminganjoen ja Temmesjoen varsilla oli jo verraten tiheää asutusta ja Limingan hallinnollinen alue ulottui Kainuuseen saakka. Huomattavan laajamittainen niittytalous jatkui Limingassa 1950-luvulle saakka. Maisema-alueella on edelleen runsaasti lajistollisesti ja maisemallisesti arvokkaita luonnonniittyjä.

Limingan seudun laajat niittyalat ovat luoneet aikojen saatossa suotuisat puitteet laajamittaiselle karjataloudelle, jonka vauraus on vaikuttanut olennaisesti alueen teollisuushistoriaan. Limingan ja Tyrnävän osuusmeijerit olivat 1900-luvun alussa merkittäviä tuotantolaitoksia, joiden kookkaat meijerirakennukset ovat erottuneet maisemassa maamerkkeinä. Vuonna 1905 perustettu Tyrnävän osuusmeijeri ympäristöineen muodostaa edelleen edustavan teollisuusmiljöön Tyrnävän vanhan hautausmaan tuntumaan.

Lakeusalueen rakennettua kulttuuriympäristöä luonnehtii kerroksellisuus. Limingan lakeuden asutus keskittyy kapeina nauhoina jokien ja pääteiden varsille. Merkittävimpiä asutus- ja palvelukeskittymiä alueella ovat Limingan, Lumijoen ja Tyrnävän taajamat, jotka ovat toiminnallisesti erottamaton osa lakeuden maisemakokonaisuutta. Taajamat ovat laajentuneet 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa vanhoille peltomaille. Uuden asutuksen lomassa on edelleen viljelykäytössä olevia pelloja. Maatalousmaisemaa luonnehtivat myös nykymaataloudelle tyypilliset kookkaat ja korkeat tuotantorakennukset, jotka erottuvat lakeuden avoimessa ja alavassa maisemassa kauas. Uusia maamerkkejä lakeusmaisemassa ovat myös aluetta halkovien valtateiden varteen nousseet liikerakennukset korkeine mainostorneineen.

Limingan lakeuden perinteistä kyläasutusta kuvastavat rakennushistoriallisesti arvokkaat Lumijoen Kankaanpääntien kylämaisema sekä Ala-Temmeksen jokivarsitalot Limingalla. Kankaanpääntien tiivis nauhakylä on erinomainen esimerkki pohjoispohjalaisten jokivarsikylien asutusrakenteesta talonpoikaisine rakennusperintöineen, tiiviine pihapiireineen sekä kulttuurikasveineen. Pohjanmaan historiallisen rantatien reunustamaa kylämaisemaa hallitsevat 1880-luvulla rakennettu Lumijoen kookas tiilikirkko sekä Lapinkylän neljä tuulimyllyä 1800-luvulta. Ala-Temmeksen jokivarsiasutuksen poikkeuksellisen komea ja vauras rakennuskanta ilmentää puolestaan 1800-luvun vaurasta pohjoispohjalaista talonpoikaisarkkitehtuuria. Ala-Temmeksessä on säilynyt huomattavan monta umpipihaksi ryhmittynyttä pihapiiriä 1800-luvulta periytyvine rakennuksineen.

Liminganjoen molemmille rannoille, jokivartta myötäilevien kyläteiden varrelle ryhmittynyt Limingan Ranta on monipuolinen kirkonkyläkokonaisuus, johon sisältyy talonpoikaisia pihapiirejä, pienimuotoista kirkonky-

lääsutusta, virkamiestaloja, papiston virkataloja, koulurakennuksia sekä kauppakartanoita. Yhtenäisen rakennetun kulttuuriympäristön keskellä virtaavan joen rantaa myötäilevät kapeat hiekkatiet ja puistomaiset ranta-kaistaleet. Limingan Rannan kupeessa sijaitsee Limingan 1800-luvulla rakennettu klassistinen kirkko, joka hallitsee maisemaa tasaisen lakeuden keskeltä kohoavalla kummulla. Kirkonmäen juurella avautuu peltomaisema, jota reunustavat alkuperäisillä vanhoilla paikoillaan sijaitsevat maatilat.

Liminganlahti erottuu vauraan ja intensiivisessä käytössä olevan lakeusmaiseman reunalla suosittuna virkistys- ja luontokohteena, jonne saapuu paljon luontoharrastajia etenkin lintujen muuttoaikaan. Liminganlahdella risteilee monia retkeilyreittejä, joiden tuntumaan on rakennettu lintutorneja ja luontokeskus. Liminganlahden ranta- ja vesialueilla on myös eri-ikäisiä merikämppejä, joita alueen kalastajat ja metsästäjät ovat käyttäneet. Keinotekoisten kivisaarekkeiden päälle rakennetut vaatimattomat lautarakenteiset majat ovat olennainen osa Liminganlahden maisemaa.

Maisemakuva

Limingan lakeus muodostaa laajan viljelymaisemakokonaisuuden. Lakeusmaiseman erityispiirteitä ovat pitkät ja laajat, paikoin silmänkantamattomat näkymät, joiden perinteisinä kiintopisteinä kohoavat alueen kookkaat kirkot. Alueen maatalousmaisemaan kuuluvat vanhojen, talonpoikaista rakentamisen perinnettä edustavien rakennusten ja perinteisten nauhakyläjen ohella nykymaataloudelle tyypilliset kookkaat ja korkeat tuotantorakennukset sekä nykyaikaisiksi taajamiksi laajentuneet vanhat kirkonkylät. Myös perinteisestä maisemarakenteesta poikkeavat liikerakennukset mainostorneineen ovat vakiintuneet osaksi lakeuden maisemakuvaa.

Limingan lakeutta reunustava Liminganlahti on linnustollisesti arvokas alue, jonka kasvillisuudessa näkyvät maankohoamisrannikolle tyypilliset sukkessiovyöhykkeet. Liminganlahti on suosittu retkeilykohde, jonka lintutorneista aukeaa pitkiä näkymiä matalalle merenlahdelle ja suistoalueiden rantaluhtiin. Liminganlahtea aiemmin reunustaneet laajat niityt on raivattu monin paikoin pelloiksi, jotka ulottuvat vaihtelevanlevyisinä sarkoina suistoalueen reunaan. Alueella on kuitenkin säilynyt useita arvokkaiksi perinnebiotoopeiksi määriteltäviä rantaniittyjä.

Arviointi

Limingan lakeuden kulttuurimaisema on poikkeuksellisen laaja, omaleimainen ja yhtenäisenä säilynyt elinkeinomaisemakokonaisuus, jonka maisema-arvot perustuvat ennen kaikkea avoimiin, yhtenäisiin ja elinvoimaisiin peltonäkymiin sekä Liminganlahden luonnonympäristöön ja rantaniittyihin. Alueella on useita valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaita rakennetun kulttuuriympäristön kohteita ja kokonaisuuksia, jotka edustavat monipuolisesti vauraaseen lakeusmaisemaan kuuluvaa rakennusperintöä talonpoikaisine pihapiireineen, kirkkoympäristöineen ja vanhoine meijereineen.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 12 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Limingan Ranta, Ala-Temmeksen jokivarsitalot, Limingan kirkko ympäristöineen, Kankaanpääntien kulttuurimaisema, Lapinkylän tuulimyllyt, Tyrnävän meijeritie, Pohjanmaan rantatie

Arvokkaat perinnebiotoopit: Virkkulan Hyrynrinta; Vanhan Liminganjokivarren niitty; Keijola; Pitkänokka; Kauppilan rantalaidun; Nenän niitty; Ängeslevänjoki/Yrjö-Siira; Ängeslevänjoki/Siira; Purnunnokka; Sarkkirannan laidun; Mäntyrannan laidun

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Orihaan luonnonsuojelualue; Liminganlahden luonnonsuojelualue; Suurussaaren luonnonsuojelualue; Liminganlahden luonnonsuojelualue, Lumijoki; Lumijoki 2; Liminganlahden luonnonsuojelualue, Isonniityn lohkokunta; Prokkolan luonnonsuojelualue; Anttilan luonnonsuojelualue; Siirin niityn luonnonsuojelualue; Alatalon luonnonsuojelualue; Toivoniemen luonnonsuojelualue; Sandheimin luonnonsuojelualue; Ylikyrön luonnonsuojelualue; Peuhun luonnonsuojelualue; Kalliovaaran luonnonsuojelualue; Heikin niityn luonnonsuojelualue; Peltolan luonnonsuojelualue; Karin nokan luonnonsuojelualue; Takarannan luonnonsuojelualue; Liminganlahden luonnonsuojelualue, Hirvasniemen jakokunta; Liminganlahden luonnonsuojelualue, Liminka; Liminganlahden luonnonsuojelualue, Riikolanrannan luonnonsuojelualue; Alapetäjän luonnonsuojelualue; Korvelan luonnonsuojelualue; Liminganlahdenrannan luonnonsuojelualue; Lumijoen ranta-alueet; Joki-Toppila; Selkamaan luonnonsuojelualue; Sakari; Limingan jakokunnan luonnonsuojelualue; Pleisulan luonnonsuojelualue; Matturin luonnonsuojelualue; Karsikkokorpi; Esikkohaka

LVO Lintuvesiensuojeluohjelma: Liminganlahti–Lumijoenselkä, Akionlahti, Nenänniemi, Leppäniemi, Pajulahti

Ramsar-alueet: Liminganlahti

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Oulun seudun kerääntymisalue

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Liminganlahti

Tiedot haettu 26.5.2015

Limingan lakeuden kulttuurimaisema

Kunta: Kempele, Liminka, Lumijoki, Oulu, Tyrnävä

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Kalle Hellström

133. Oulujokilaakson kulttuurimaisemat

Oulujokilaakson kulttuurimaisemat edustavat Oulujokivarren elinvoimaista maaseutua, jonka maisemia on muokannut maaseutuelinkeinojen ohella Oulujoen voimalaitoskäyttö. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Oulujoen laakso, 1995), jonka rajausta on laajennettu jokilaaksoa ympäröivien selänteiden lakialueilla.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Muhos, Oulu, Tyrnävä
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko
Pinta-ala	15 149 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 47 ha maatalousalueita: 6 197 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 6 775 ha rakennettuja alueita: 1 455 ha vesialueita: 675 ha

Luonnonpiirteet

Oulujoen kulttuurimaisemat ovat edustavia Pohjois-Pohjanmaan jokilaaksomaisemia, joita luonnehtivat laajahkot yhtenäiset viljelytasangot sekä laakeasti kumpuilevat suopainanteiset metsäalueet. Alueen kallioperä on pääasiassa graniittia. Muhoksen keskustaajaman tuntumassa on Muhos-muodostuman nimellä tunnettu graniittisen kallioperän hautavajoamaan 1 200 miljoonaa vuotta sitten kerrostunut sedimenttikivialue, joka koostuu konglomeraattikivistä, savikivistä ja kipsikerroksista. Muhoksen Pyhäkosken länsipuolella sijaitsee Kieksin konglomeraattipaljastuma.

Vielä ajanlaskun alun tienoilla Perämeren rantaviiva on noudatellut alueella 20 metrin korkeuskäyrää ja jokilaakso on ollut suurilta osin veden peitossa. Rantaviiva pysytteli Pyhäkosken tienoilla noin 1 500 vuoden ajan, jolloin nykyisen Muhoksen taajaman tienoille muodostui laaja suisto. Karkeudeltaan vaihtelevan hiedan täyttämää Oulujokilaaksoa reunustavat laakson molemmilla reunoilla matalahkot moreeni- ja kalliioselänteet.

Oulujoki on jyrkkärantainen ja rehevä joki, joka saa alkunsa Oulujärvestä. Joen laajaan vesistöalueeseen kuuluu lähes koko Kainuu. Oulujoki on valjastettu energiatalouden tarpeisiin, ja sen varrella on kaikkiaan kahdeksan voimalaa. Maisema-alueella joki virtaa suhteellisen leveässä uomassa intensiivisesti viljeltyjen savi- ja hietta-alueiden läpi. Pyhäjoen voimalan molemmin puolin joki levenee laajahkoiksi altaiksi, Montanlammeksi ja Muhoslammeksi. Muhoksen taajaman kohdalla Oulujokeen laskee kapea, korkeiden töyräiden reunustamana mutkitteleva Muhosjoki. Pyhäkosken tuntumassa sijaitsevaa vanhaa suistoaluetta halkovat pienet purot.

Oulujokivarressa on monipuolisesti erilaisia kasvupaikkatyppejä karuista mäntykankaista reheviin lehtoihin. Maisema-alue sijaitsee eteläisten ja pohjoisten kasvilajien vaihtumisvyöhykkeellä, ja varsinkin Oulujoen etelään viettävillä rantatörmillä esiintyy levinneisyydeltään eteläisiä, vaateliaita kasvilajeja. Joen voimakas säännöstely on vaikuttanut alueen rantakasvillisuuteen. Muhoslammen ja Montanlammen alueet Muhoksen pohjoispuolella on määritelty geomorfologialtaan, kasvistoltaan, eläimistöltään ja maisemakuvaltaan arvokkaiksi alueiksi. Muhoksen taajaman eteläpuolella sijaitsevat laajat peltoalat ovat puolestaan muuttolintujen suosimia levähdys- ja kerääntymisalueita. Vanhaa metsää kasvaa etenkin Montan ja Pyhäkosken voimalaitosten välisellä alueella.

Kulttuuripiirteet

Oulujoki on ollut voimalakäytön alkamiseen saakka merkittävä lohijoki, jonka ympäristöä on asuttu jo esihistoriallisella ajalla. Oulujoen muinaisen suun ympäriltä Pyhäkosken lähetytyiltä tunnetaan useita muinaislöydöksiä. Lisäksi maisema-alueen luoteisosassa on varhaismetallikaudelta, pronssikaudelta tai historialliselta ajalta periytyviä asuinpaikkoja. Oulujokilaakson vanhasta erä- ja metsätaloudesta kertovat muun muassa alueelta löydetty pyyntikuopat, kiviröykkiöt ja hiilimiilu.

Jokivarren pysyvä asutus alkoi muodostua 1300-luvulla, jolloin asutusta perustettiin esimerkiksi maisema-alueen luoteiskulmassa sijaitsevan Laitasaaren alueelle. Alueen asukkaiden pääelinkeinot olivat pitkään tervanpolto ja kalastus. Alkuaan sivuelinkeinokäytössä olleet peltoalat alkoivat kuitenkin laajentua asutuksen lisääntyessä. 1900-luvun alussa Oulujokea reunusti jo yhtämittainen maatalouteen tukeutuva asutusvyö varakkaine tiloineen sekä intensiivisesti viljeltyine peltoineen ja niittyineen.

Jokilaakson rakennuspaikat ovat tyypillisesti sijainneet kuivilla ja lämpimillä rantatöyräillä, joille on muodostunut harvahkoa nauhamaista asutusta. Myös viljelylaakson ja metsäselänteiden reunavyöhykkeessä on ollut hajanaista asutusta. Alueen laajimmat peltoaukeat ovat Muhoksen eteläpuolen suokuivioilla, joilla maisema avartuu lakeusmaiseksi. Jokilaakson maatalous on intensiivistä, elinvoimaista ja suurimittakaavaista. Pellot muodostavat monin paikoin rantaan saakka ulottuvia yhtenäisiä aloja. Perinteisen karjatalouden synnyttämiä biotooppeja alueella on vain muutama.

Oulujokilaakson talonpoikaista rakennusperintöä luonnehtivat yksikerroksiset pohjalaistalot korkeahkoine julkisivuineen, satulakattoineen ja ulkonevine kuisteineen. Alueella on säilynyt useita edustavia pihapiirejä, päärakennuksia ja talousrakennuksia. Yhtenäisinä kyläkokonaisuuksina ja asutustihentyminä erottuvat Pikkaraisen kylä, Päivärinne, Kosulankylä–Rova, Laitasaari–Laukka, Riihikylä–Soso, Kopsa, Laitilankylä–Lehtoselkä, Suokylä ja Hyrkäs. Oulu- ja Muhosjokien yhtymäkohtaan syntyneen Muhoksen keskustaajaman arvokkaaseen rakennusperintöön lukeutuvat Ponkilan museosilta, työväentalo, vanha apteekki, Turkansaaren ulkomuseoalue, rautatieasema sekä vuonna 1643 rakennettu kirkko. Oulujoen rantaan rakennettu Päiväri-

teen parantola on sekä sijoituspaikkansa että arkkitehtuurinsa puolesta edustava esimerkki 1930-luvulla Suomeen rakennetuista keuhkotautiparantoloista.

Oulujoen kulttuurimaisemaan liittyvät erottamattomasti voimalaitokset, joista maisema-alueelle sijoittuvat Aarne Ervin 1950-luvulla suunnittelema Montan ja Pyhäkosken voimalat. Pyhäkosken tuntumassa sijaitsee myös Imatran Voiman rakennuttama Leppiniemen asuntoalue. Ennen voimalakäyttöä Oulujoki on ollut merkittävä vesiväylä, jota pitkin on kulkenut yksi Suomen tärkeimmistä tervankuljetusreiteistä. Joella järjestetään edelleen vuosittain Tervasoutu. Oulujokilaakson Tervareitistön patikkareitti kulkee maisema-alueen halki.

Maisemakuva

Oulujokilaakso on edustavaa pohjoispohjalaista jokilaakson kulttuurimaisemaa, joka on syntynyt muinaiseen jokisuistoon kerrostuneille hietamaille. Kallioperän siirroslinjaan kovertunut jokilaakso on Muhoksen taajaman luoteispuolella kapea ja moreeniharjanteiden selvästi rajaama. Jokilaakson maisema kumpuilee voimakkaasti, ja alueen korkeimmilta paikoilta avautuu vaihtelevia näkymiä joelle sekä vastarantojen viljelymaisemiin. Joen eteläpuolella on avointa peltomaisemaa, jota rytmittävät kunnaat, kankareet, metsäsaarekkeet ja syvät purouomat. Muhoksen taajaman lounaispuolella jokilaakso laajenee alavaksi ja avoimeksi viljelytasangoksi, jonka maisemalle ovat ominaisia avoimet, pitkät ja laajat näkymät. Oulujokilaaksoa erottaa Limingan lakeuden viljelytasangosta matala vedenjakajaselänne.

Oulujokilaakson viljelymaisema on elinvoimaista ja peltoalat ovat laajentuneet monin paikoin viime vuosikymmeninä. Jokilaakson kulttuurihistoriallisesti arvokkaat rakennukset ja pihapiireihin johtavat puukujat kohoavat siellä täällä maamerkkeinä. Oulujokivarressa vanha asutus tukeutuu maastonmuotoihin, jokeen ja jokiuomaa myötäileviin vanhoihin maanteihin. Asuinpaikat sijaitsevat joen partaalla sekä jokea reunustavien kumpareiden ja selännealueiden joenpuolisilla rinteillä. Paikoin asutus kehystää jokea pitkänä katkeamattomana nauhana. Oman elementtinsä Oulujokilaakson kulttuurimaisemiin tuovat Oulujoen voimalaitokset, Montta ja Pyhäkoski. Niihin liittyvät patorakennelmat, voimalaitoksille johtavat voimajohtolinjat sekä säännöstelyn jokirantoihin jättämät jäljet ovat olennainen kerrostuma jokilaakson elinkeinomaisemassa.

Arviointi

Oulankajoen ja Kitkajoen koskimaisemat ovat arvokas maisemallinen ja luonnonhistoriallinen kokonaisuus, Oulujokilaakson kulttuurimaisemissa yhdistyvät edustava maatalousmaisema, Muhoksen keskustaajaman monipuolinen rakennuskanta sekä vesitalouden jäljet. Oulujokilaakson kulttuurimaiseman arvokkaita erityispiirteitä ovat kumpuilevat avoimet viljelyalueet, maisemassa maamerkkeinä erottuvat vanhat rakennukset ja pihapiirit sekä viljelysalueille ja jokimaisemaan avautuvat näkymät. Montan ja Pyhäkosken voimalaitokset ja Pyhäkosken lähistöllä sijaitseva Leppiniemen asuinalue ovat rakennushistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaita vesivoimalakokonaisuuksia.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 28 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Päivärinteen parantola; Muhoksen kirkko; Muoseosilta (Ponkilan silta); Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset (Pyhäkoski; Montta)

Arvokkaat perinnebiotoopit: Poikajoen rinnelaitumet; Kangas-Huovisen metsähaka

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Pyhäkosken luonnonsuojelualue

HSO Harjijensuojeluohjelma: Muhoksen eroosiolaakso

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Pyhäkosken lehdot

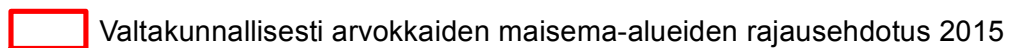
IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet:) Oulun seudun kerääntymisalue

KAO Arvokkaat kallioalueet: Pyhäkoski

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Muhos- ja Poikajoen alueet

Tiedot haettu 26.5.2015

Kunta: Muhos, Oulu, Tyrnävä
Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Seutukartta © Karttakeskus Oy

Kuva: Kalle Hellström

134. Olvassuo

Olvassuo on Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden suomalaisemaa edustava monipuolinen suoluonto-kokonaisuus, jota esitetään uutena kohteena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisemanähtävyydeksi.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu
Kunta	Pudasjärvi, Puolanka, Utajärvi
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seutu
Pinta-ala	31 457 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 14 667 ha maatalousalueita: 6 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 16 503 ha rakennettuja alueita: 16 ha vesialueita: 265 ha

Luonnonpiirteet

Olvassuo on edustava Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden suoalue, joka muodostuu paikoin vaikeakulkuisista suoalueista sekä niitä halkovista hiekka- ja moreeniharjanteista. Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakuntien rajalla sijaitsevan alueen merkittävimpiä suokokonaisuuksia ovat Olvassuo, Oravisuo–Näätäsuo–Sammakkosuo sekä Leväsuo–Kärppäsuu. Olvassuon etelä- ja itäosia halkoo Palovaaran ja Kälväsvaaran muodostama pitkä harjajakso, jonka yhteydessä on paljon erikorkuisia rantaterasseja ja suppia. Alavan suo-lakeuden keskeltä 45 metrin korkeuteen kohoavalla Isolla Palovaaralla on vanhoja dyynejä ja rantakivikoita.

Alueen kallioperä koostuu pääasiassa gneisseistä, joiden välissä kulkee emäksisiä amfiboliitti- ja diabaasiyuonteita. Kallioperän päälle on kerrostunut paksuja turvealueita, joiden halki virtaavat Kiiminkijoen vesistöalueeseen kuuluvat kapeat Piltuanjoki ja Nuorittajoki. Olvassuon jokia ja puroja reunustaa usein kivennäismaavyöhyke. Alueella on myös muutamia pienehköjä järviä ja lampia, jotka ovat pääosin suoalueiden ympäröimiä humuksisia alaita. Kälväsvaaran kupeessa sijaitseva Iso Kirkaslampi on kivi- ja hiekkapohjainen kirkasvetinen lampi, jonka itäpuolella on Kärkkäänjärven suorantainen lähdejärvi. Alueella on keväisin laajoja tulvia.

Olvassuon suoluonnossa yhdistyvät monet suotyyppit sekä lähdepurojen, luonnonojien ja mutkittelevien pikkujokien vesijärjestelmät. Valtaosa alueen soista on oligo-mesotrofisia rimpi- ja saranevoja sekä rämeitä, mutta alueella on myös kuusikkoisia reheviä korpia, keidassoita sekä rинnesoita. Lähteisillä, rehevillä letto-alueilla esiintyy useita vaateliaita ja uhanalaisia kasvilajeja. Alueen avolähteistä ja puroista edustavimpia ovat Hetesuo-laidalla sijaitsevat Heteojan lähteet ja lähdepurot. Kivennäismaasaarekkeissa sijaitsevien metsien luonnontilaisuus vaihtelee. Valtaosa alueen metsistä on luonnontilaisia ja suojelullisesti arvokkaita, mutta alueella on myös eri-ikäisiä metsätalousmetsiä. Olvassuon linnusto ulottuu tunnusomaisesta suolajistosta harvinaisiin erämaisiin lajeihin. Alueen lajistoon kuuluvat myös suurpedot.

Kulttuuripiirteet

Iso Olvasjärven rannalla sekä Piltuanjoen varrella on jälkiä esihistoriallisen ajan asutuksesta. Vanhimmat asuinpaikat ovat mahdollisesti jopa 9 000 vuoden takaa. Lisäksi alueella on niittylatojen, niittysaunojen, hautapirttien, savotta- ja uittokämppien jäänteitä, tervahautoja sekä muutamia pyyntikuoppia, jotka kertovat alueella aikoinaan harjoitetuista elinkeinoista. Historiallisesti merkittävimpiä rakennuksenjäänteitä ovat kaksi mahdollisesti isovihan aikaista piilopirtin rauniota.

Olvassuon erätalouskäytön huippuvuodet ajoittuvat keskiajalle, jolloin lappalaiset, karjalaiset ja pohjanmaalaiset liikkuiivat alueella riistan perässä. Eränkäyntikulttuurin merkitys ensisijaisena elinkeinona alkoi vähentyä 1600-luvulla kiinteän maanviljelyn vakiintuessa Pohjois-Pohjanmaan syrjäisemmillekin alueille. Olvasuon erähistoria näkyy kuitenkin edelleen muun muassa alueen nimistössä, jossa viitataan esimerkiksi moniin saaliseläimiin. Olvassuon alueella on myös poltettu tervaa.

Olvassuon merkitys lähiseutujen asukkaiden nautinta-alueena on pysynyt huomattavana nykypäiviin saakka. Suolakeuksien keskellä hahmottuu edelleen vanhoja pitkospuureittejä ja polkuja, jotka ovat yhdistäneet suoalueen reunoilla sijainneita tiloja ja kyliä toisiinsa. Olvassuon useilta tulva-, suo- ja rantaniityiltä on kerätty heinää 1940-luvulle saakka. Alueen niittytalous oli huipussaan 1800-luvulla, jolloin esimerkiksi Pikku Olvasjärven pintaa laskettiin. Suoniittyjen omistus on perinteisesti jakautunut Utajärven Jongun kylän ja Pudasjärven Hetekylän kesken. Leväojan ja Piltuanjoen varressa on säilynyt joitakin rantaniittyjä arvokkaina perinnebiotooppeina. Olvassuo on edelleen suosittua metsästys- ja marjastusseudua.

Metsätaloutta vakiintui Olvassuon alueelle 1800-luvun lopulla, jolloin alueen kruununmetsistä alettiin kerätä tukkirunkoja sahalaistosten tarpeisiin. Alueen savotat jäivät suhteellisen pieniksi, mutta metsätalouden jäljet näkyvät edelleen suoalueen puustossa. Olvassuon metsiä ovat verottaneet myös poronhoitajat, jotka ovat kaataneet poroille luppokuusia. Poronhoito jatkuu Olvassuolla yhä, ja Kälväsvaaralla, Isolla Palovaaralla sekä Ahmasuonkaistolla on poroerotusaitoja.

Olvassuo on tärkeä retkeilykohde, jossa kulkee kaksi merkittävää luontopolkua. Polkujen varsilla on opastauluja sekä retkeilyä palvelevia rakennuksia ja rakennelmia, kuten laavuja ja lintutorneja. Olvassuon keskellä on luonnonpuisto, jossa liikkuminen on kiellettyä.

Maisemakuva

Olvassuo on luonnonoloiltaan arvokas esimerkki Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuksien suomaisemista. Alava ja monesta suotyypistä koostuva alue on säilynyt erämaisena ja sen laajimmat suot ovat läpipääsemättömiä. Olvassuon suoalue on paikoin rehevää, ja etenkin alueen koivuletot ovat luontoarvoiltaan huomattavia. Alueella on paljon vanhaa metsää.

Olvassuon etelä- ja itäreunoja halkovat harjumuodostumat, joiden yhteydessä on runsaasti lähteitä ja lähdepuroja. Geomorfologialtaan monipuolisten harjujen kupeessa on kirkasvetisiä lähdelampia. Alueen vesistön rungon muodostavat pienet luonnonojat ja kapeat mutkittelevat joet, joiden reunoilla on korpikasvillisuutta kasvavia kivennäismaavyöhykkeitä.

Erämaisesta luonteestaan huolimatta Olvassuo on kulttuurihistoriallisesti rikasta aluetta, jonka suomaastossa sekä moreeni- ja hiekkaharjanteilla on useita jälkiä alueen luonnonvarojen käytöstä. Olvassuon puustorakenteessa näkyy alueen metsänhoidon historia, jokivarsissa on säilynyt vanhoja niittyjä, ja alueella on joitakin tervahautoja ja pyyntikuoppia. Olvassuon nykyisen elinkeinokäytön näkyvimpiä rakenteita ovat poroaidat. Olvassuon maisemissa kulkee myös luontopolkuja, joiden yhteydessä on laavuja ja tulentekopaikkoja.

Arviointi

Olvassuo on poikkeuksellisen laaja, erämainen ja ehyt esimerkki Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden maisemaseudulle tunnusomaisesta aapasuoluonnosta, johon kytkeytyy erätaloushistoriaan liittyviä kulttuuriarvoja. Alueen tärkeimpiä luontoarvoja ovat laajat, yhtenäiset ja luontotyypeiltään monipuoliset suoalueet sekä harvinainen suokasvillisuus. Olvassuon metsäluonto on monin paikoin luonnontilaista ja alueella on vanhoja ikimetsiä. Alueen kalkkipitoisille maille syntyneet koivuletot ovat huomattavia luontokohteita.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 15 kohdetta

LPU Luonnonpuistot: Olvassuon luonnonpuisto

SSA Soidensuojelualueet: Oravisuon–Näätäsuon–Sammakkosuon soidensuojelualue; Leväsuon–Kärppäsuon soidensuojelualue

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Ryömän luonnonsuojelualue

HSO Harjunsuojeluohjelma: Iso Palovaara; Kälvasvaara

SSO Soidensuojeluohjelma: Olvassuon–Oravisuon–Näätäsuon alue; Leväsuon aarnialue

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Iijoen vesistön keski- ja yläosa; Kiiminkijoen vesistö

Ramsar-alueet: Olvassuo

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Olvassuo–Oravisuo–Näätäsuon–Sammakkosuo

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Pitääminmaa; Saralamminkankaan tuuli- ja rantakerrostumat; Kälvasvaara; Iso Palovaara; Kettuharju–Löytökangas

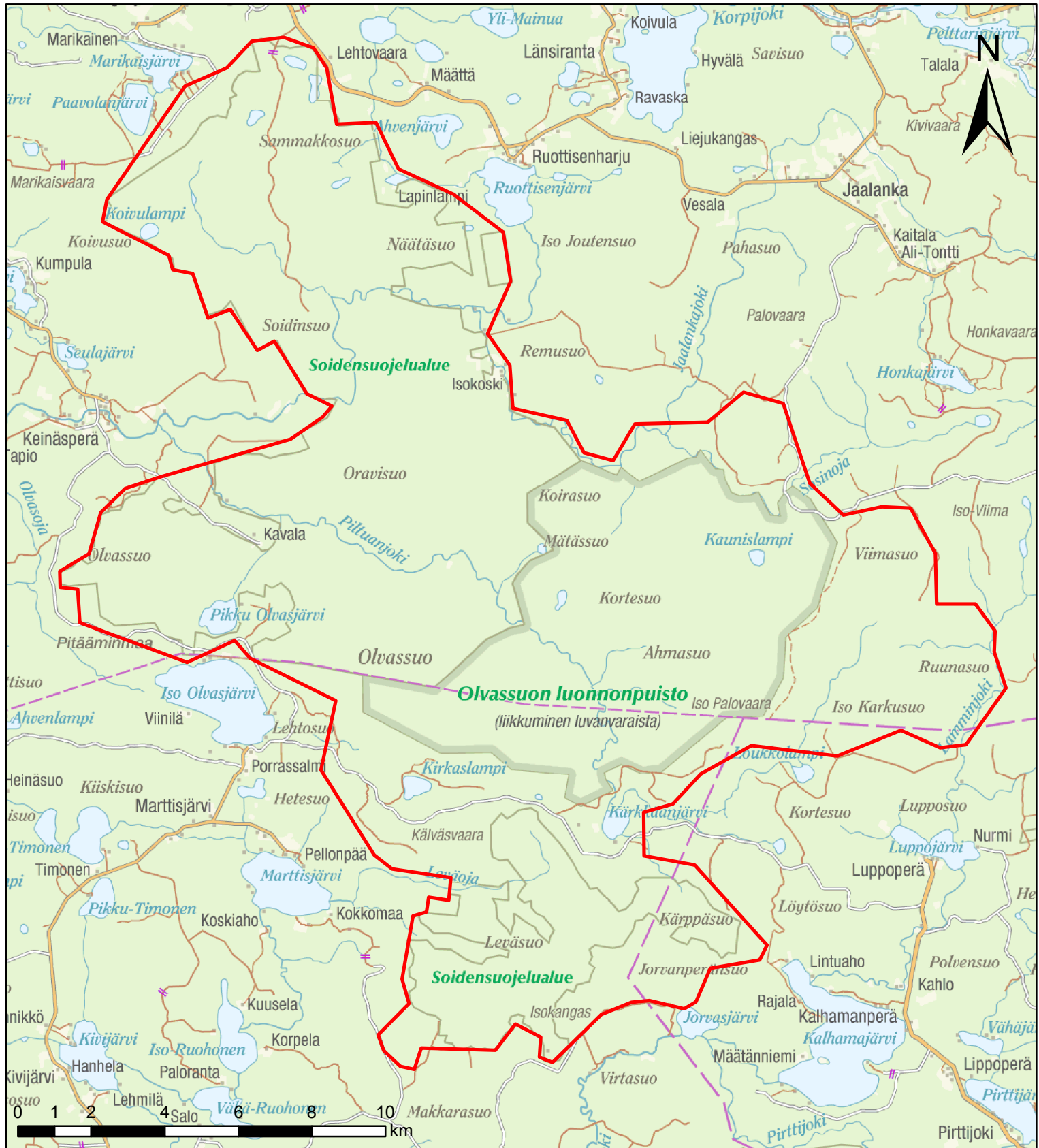
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Olvassuo; Kiiminkijoki

Tiedot haettu 26.5.2015

Olvassuo

Kunta: Pudasjärvi, Puolanka, Utajärvi

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Kalle Hellström

135. Aittojärven ja Livojokivarren kulttuurimaisemat

Aittojärven ja Livojokivarren kulttuurimaisemat edustavat Pohjois-Pohjanmaan nevalakeudelle tyyppillistä ranta-asutusta. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Aittojärvi–Kyngäs, 1995), jonka rajausta tiivistetään jättämällä Pudasjärven kirkkomaiseman valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö maisema-alueen ulkopuolelle.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Pudasjärvi
Maisemamaakunta	Pohjanmaa
Maisemaseutu	Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden seutu
Pinta-ala	2 141 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 133 ha maatalousalueita: 112 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 411 ha rakennettuja alueita: 84 ha vesialueita: 401 ha

Luonnonpiirteet

Aittojärven ja Kynkään kylissä sekä niitä reunustavien vesistöjen ympärillä avautuvat Aittojärven ja Livojo-kivarren kulttuurimaisemat sijaitsevat Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden maisemaseudulla, jolle ovat ominaisia laakeat pinnanmuodot, pienet harjanteet sekä laajat suoalueet. Alueen kallioperä on noin kolme miljardia vuotta vanhaa kalliota, jonka pääkivilajeja ovat migmatiitit, gneissit ja amfiboliitti. Aittojärven länsipäässä on Siliäkankaan luode-kaakkosuuntainen harju, jonka rantamaat ovat huuhtoutuneet karuksi hiekkarannaksi. Lähellä jokiuomaa on hiedan hallitsemia jokikerrostumia tasaisina tai loivasti jokeen viettävinä kenttinä, joita on raivattu pelloiksi tai niityiksi. Alueen harjumuodostumia ja jokivarsia ympäröivät laajojen turvekerrostumien kirjomat moreenimaat.

Iijoki ja siihen pohjoisesta mutkitellen laskeva Livojoki yhtyvät maisema-alueella. Livojoessa on useita koskia, joista vapaana virtaavassa Kynkäänkoskessa oli 1700- ja 1800-luvuilla sahatoimintaa. Jokien yhtymäkohtaan on kerrostunut tasaisia hieta- ja hiesumaita tulvaniittyineen. Livonjoen ja Iijoen yhtymäkohdan länsipuolella sijaitsevat matalan kannaksen erottamat Aittojärvi ja Ypykkäjärvi. Aittojärvi on yhteydessä Livojokeen Aitto-ojan kautta. Ypykkäjärvi laskee puolestaan Iijokeen maisema-alueen eteläpuolella Isojärven ja pienten purojen kautta.

Jokivarren kasvillisuus on alavilla tulvarannoilla varsin rehevää. Alueen luontotyytit vaihtelevat tavanomaisista kangasmetsätyypeistä pensaikkoisiin luhtiin, lettorämeeseen, hieskoivuvaltaisiin runsasruohoisiin tulvametsiin sekä lehtomaisiin kangasmetsiin. Jokien varsilla ja saarissa on myös laajahkoja tulvaniittyjä, jotka ovat pusikoitumassa aktiivisen niiton loputtua. Laajimmat tulvaniityt sijaitsevat jokien yhtymäkohtaan muodostuneessa Härmänjoen ja Siikahaaran väliin rajautuvassa Livonsaaressa.

Kulttuuripiirteet

Aittojärven ympäriltä tunnetaan useita esihistoriallisen ajan muinaisjäännöksiä. Järven länsirannalla on kivikautinen asuinpaikka, jonka lähistöllä on muinaisia kivirakenteita. Lisäksi Siliäkankaan sekä Kynkään Kiiskikankaan alueilla on vanhoja pyyntikuoppia. Alueen varhaisimmat elinkeinot ovat perustuneet erätalouteen, jonka rinnalle maatalous on alkanut kehittyä 1500- ja 1600-lukujen kuluessa. Ensimmäiset pellot raivattiin jokien varsille ja järvien hedelmällisille rantamaille. Alueen elinkeinohistoriaan on vaikuttanut myös Iijoen asema tärkeänä uittojokena. Kynkäänkosken rannalla on sijainnut 1980-luvulla käytöstä poistettu uiton pudotuspaikka.

Maisema-alueen kylät sijaitsevat vesistöjen rannoilla matalilla kumpareilla ja harjanteilla sekä vesistöä kohden viettävillä loivilla rinteillä. Suuri osa ranta-alueista on asumaton luonnonmaisemaa tulvaniittyineen, soineen ja metsineen. Osa Livojoen varren luonnonniityistä liitettiin alueen tiloihin ylimuistaisen nautinnan perusteella isossajaossa vuonna 1872. Livojoen varren vanhat luonnonniityt ovat kasvaneet monin paikoin umpeen, mutta vanhaa niitylajistoa ja niitytalouteen liittyviä rakenteita on edelleen jäljellä. Maisema-alueelle on laadittu maisemanhoitosuunnitelma, jossa maisemanhoitoa esitetään otettavaksi huomioon alueen elinkeinotoiminnassa.

Alueen maatalous on perustunut suurilta osin karjanhoitoon. Perinteisestä karjanhoidosta muistuttavat Mannilassa sijaitseva pohjoisille karjankasvatusalueille luonteenomainen hyönteissuoja, pyramidikattoinen kesänavetta, sekä muutamat alueella säilyneet hakamaiset ja niitymäiset perinnebiotoopit. Maisema-alueella on edelleen muutama toimiva karjatila. Lisäksi Ypykkäjärvellä harjoitetaan pienimuotoista porotaloutta, johon liittyviä laidunaloja ja poronerotusrakenteita on Aittojärven lähistöllä. Aktiiviviljelijöiden määrän vähennyttyä Aittojärven ja Kynkään pellot ovat siirtyneet pääasiassa vuokratyöskäyttöön. Perinteisten maatalouselinkeinojen ohella alueen maisemaa ovat muokanneet Siliäkankaan louhosalue sekä sen eteläpuolella maisema-alueen tuntumassa sijaitseva turvetuotantoalue.

Maisema-alueen pihapiirit ovat siistejä ja niihin liittyvät ranta-alueet ovat hyvin hoidettuja ja avoimia. Alueen vanhasta rakennuskannasta on pidetty hyvää huolta, ja pihapiireissä on runsaasti perinteiseen maaseutumaisemaan kuuluvia ulkorakennuksia. Vanha rakennuskanta on keskittynyt maisemallisesti vaikuttaville paikoille vesistöjen rannalle. Maaseuturakennusten ohella alueelta löytyy hyvin säilynyt vanha uittokämppä sekä entisen sahan paikalla sijaitseva Kynkään Maamieskoulun rakennusryhmä.

Maisemakuva

Aittojärven ja Livojokivarren kulttuurimaisemat ovat muodostuneet vesistöjen yhteyteen Pohjois-Pohjanmaan nevalakeutta halkovien laakeahkojen harjanteiden rinteille. Alueen pitkäaikainen maatalous on synnyttänyt pienipiirteisiä kulttuurimaisemia, joiden kohokohtia ovat tilakeskusten hyvin hoidetut pihapiirit vanhoine rakennuksineen. Aittojärven kylässä asutus ja peltoalueet sijaitsevat yhtenäisenä ja selkeärajaisena kokonaisuutena rannanmyötäisellä harjanteella. Maisema-alueen eteläosassa sijaitsevalla Ypykkäjärvellä asutus ja viljelyalueet keskittyvät puolestaan järven ympärillä sijaitseville kumpareille. Kynkään kylä on ryhmittynyt Livojoen varteen ja teiden varsille.

Maisema-alueen läpi juoksevilla Livojoella on ollut suuri merkitys alueen karjataloudelle. Jokivarren tulva-alueille on kehittynyt jo varhain luonnonniittyjä, joista valtaosa on kasvanut tai kasvamassa umpeen. Kylien elinkeinomaisemaa hallitsevat edelleen karja- ja niittytalouden jäljet, joiden ohella maisema-alueelta löytyy porotalouteen liittyviä laidunmaita ja rakenteita sekä uittotoiminnan ja metsätalouden jälkiä.

Arviointi

Aittojärven ja Livojokivarren kulttuurimaisemat edustavat Pohjois-Pohjanmaan nevalakeudelle tyypillistä pienipiirteistä ranta-asutusta. Alueen kylissä on säilynyt vanhaa rakennuskantaa, johon liittyy rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Alueella on vanhoja jokivarsiiniittyjä, joista osa on säilynyt avoimina ja hoidettuina perinteisen niittytalouden vähenemisestä huolimatta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 10 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Pyramidikattoiset kesänavetat (Mannila)

Arvokkaat perinnebiotoopit: Aittojärven (Pihlajan) niitty ja keto

KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Ijoen vesistön keski- ja yläosa

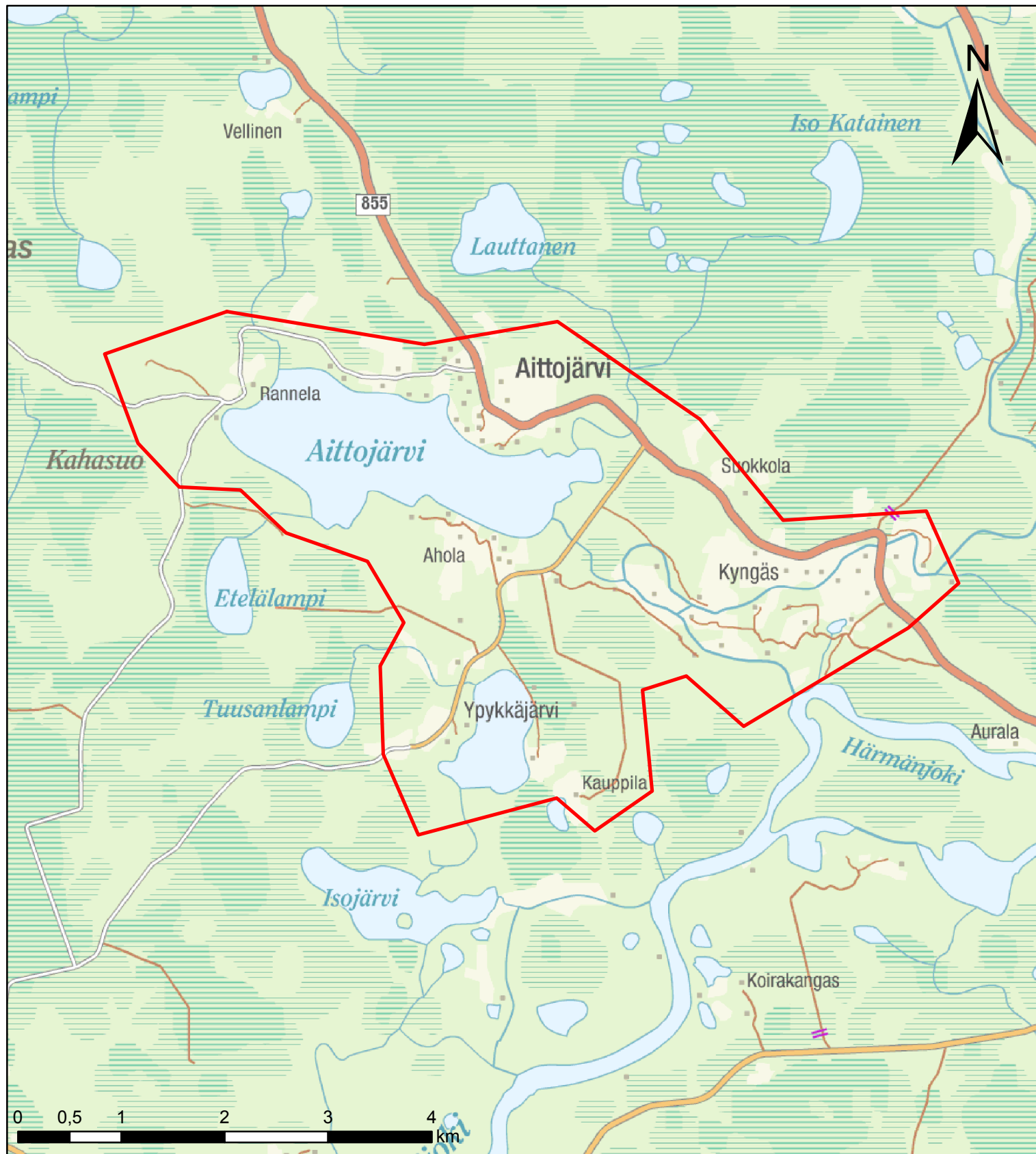
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kaakkurinrimmet

Tiedot haettu 26.5.2015

Aittojärven ja Livojokivarren kulttuurimaisemat

Kunta: Pudasjärvi

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Kaisa Mäkinieni

136. Iijoen jokivarsimaisemat

Iijokivarsi on Kainuun vaaraseudun ja Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden luonnon- ja kulttuuripiirteitä monipuolisesti kuvastava maisemakokonaisuus. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Iijoen keskijuoksun kulttuurimaisema, 1995), jonka rajaukseen on otettu mukaan jokilaaksoa rajaavat, taustamaisemana merkittävät vaarat ja kumpareet.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Pudasjärvi, Taivalkoski
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa, Pohjanmaa
Maisemaseutu	Kainuun vaaraseutu, Pohjois-Pohjanmaan jokiseutu ja rannikko
Pinta-ala	10 526 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 638 ha maatalousalueita: 515 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 8 264 ha rakennettuja alueita: 370 ha vesialueita: 739 ha

Luonnonpiirteet

Iijoki virtaa noin 370 kilometrin matkan Kuusamosta Iin Haminaan. Koko Pohjois-Pohjanmaata halkovan joen jokivarsimaisemista muodostuva maisema-alue myötäilee jokiuomaa noin 50 kilometrin matkan Taivalkosken ja Pudasjärven välillä. Laaja maisema-alue kuvastaa Kainuun vaaraseudun vaihtelusta Pohjois-Pohjanmaan nevalakeudeksi.

Maisema-alue on luonnonpiirteiltään vaihtelevaa. Iijoen kapeaa laaksoa ympäröi pääosin kumpuileva vaaraisma. Sotkajärven tuntumassa maisema on Kainuun nevalakeuden seudulle tyypilliseen tapaan loivapiirteistä ja suovaltaista. Järven itäpuolella maiseman pinnanmuodot muuttuvat Kainuun vaaraseudulle ominaisiksi kumpuileviksi moreenimaiksi. Sotkajärveltä itään avautuvia näkymiä hallitsevat jokilaakson molemmiin puolin kohoavat Hirvasvaara ja Sotkavaara. Jokivarren maiseman lakipisteinä erottuvat myös jokea reunustavat Kokkovaara, Näätävaara, Pisamovaara ja Lapinvaara sekä jokilaaksoa nauhamaisena rivistönä ympäröivä Iso ja Pikku Kellovaaroilta koilliseen ulottuva vaaranauha.

Iijokivarren maisema-alueen itäosien kallioperä koostuu arkaaisista gneisseistä. Lännessä jokivartta halkovat puolestaan paragneissi-, kvartsiitti- ja graniittijuonteet. Hirvasvaaran rinteillä on laajoja kalliopaljastumia. Jokivartta ympäröivät pääasiassa moreenin ja turpeen peittämät maat, mutta joen tuntumassa maaperä koostuu suurilta osin joen lajittelemasta aineksesta. Sotkajärven rannalla on joen kasaamia hienojakoisia kerrostumia. Maisema-alueen itäpäässä Jurmunlammessa on harvinaisen hyvin kehittynyt sisämaan delta, jonka muodostamilla saarilla on lajistoltaan arvokkaita tulvaniittyjä.

Iijoki virtaa maisema-alueella vuolaana, paikoin mutkittelevana jokena, jolle ovat ominaisia lukuisat kosket, virtapaikat ja suvannot. Iijoessa on useita pieniä niittysaaria, joita on laidunnettu ja osin myös viljelty. Jokiuoma laajenee monin paikoin altaiksi, joista suurimpia ovat Jurmunlampi maisema-alueen itäosassa, Kellolampi Kellovaarojen kupeessa ja Kurjenlampi Kurjen kylän edustalla. Maisema-alueen länsiosassa Iijoki jakautuu kahdeksi haaraksi, Vääräjoeksi ja Pöllänjoeksi. Jokihaarojen väliin rajautuva Sotkajärvi on poikkeuksellisen edustava matala, rehevä sisämaan suistojärvi, joka on laajalti vesiniittyjen vallassa. Järveä ympäröivät suot, niityt, luhdat ja tulvametsät.

Iijokivarren kasvillisuus poikkeaa suuresti ympäröivästä, verraten karusta metsäluonnosta. Kyläalueiden välillä on pitkiä rehevähköjä metsäisiä osuuksia, joiden varrella havupuut yltävät aivan jokivarteen. Varsinaista jokivarren lehtipuuvyöhykettä ei maisema-alueella esiinny, joskin maisema-alueen länsiosan suoranat ovat lehtipuuvaltaisia. Alueen kasvillisuutta rikastavat tulvaniittysaaret, joilla kasvaa luonnonniittykasvien lisäksi kulttuuriniittyjen kasveja. Kyläalueiden jyrkimpien jokitörmien rannat ovat laidunnuksen seurauksena avoimia ja puistomaisia. Iijoessa on runsaasti koskia ja virtapaikkoja, jotka tarjoavat hyvät elinedellytykset virtakutuisille kaloille.

Kulttuuripiirteet

Iijoki on kulttuurihistoriallisesti merkittävä joki, jonka varrelta tunnetaan runsaasti kivikautisia asuinpaikkoja ja pyyntikuoppia. Esihistoriallisella ajalla Iijoen ympäristö on ollut saamelaiden asuinalueita ja hämäläisten eränkäyntiseutua. 1200-luvulla alueelle alkoi suuntautua myös Perämeren rannikon asukkaiden eräretkiä. Iijoki on ollut myös tärkeä idän ja lännen välinen kulkureitti, jota ovat käyttäneet esimerkiksi vienalaiset ja pohjalaiset. Joen nimi perustuu saamelaiden antamaan nimeen Iddjijohka, Yöjoki, jonka suomalaisasukkaat käänsivät myöhemmin Iijoksi.

Iijokivarren keskijuoksulle on muodostunut kiinteää asutusta 1500-luvun lopulta lähtien. Asutuksen sijaintiin ovat vaikuttaneet joen tarjoamat liikkumis- ja kalastusmahdollisuudet sekä viljelyyn ja karjan laiduntamiseen soveltuvat ranta-alat. 1600-luvun alussa pysyvää asutusta on ollut muun muassa Sotkajärven ja Kurjen kylissä. Maa- ja erätalouden ohella Iijoen varressa on poltettu tervaa, jota kuljetettiin rannikolle petäjätukisilla pelkkalautoilla.

Iijokivarren asutus on ryhmittynyt pieniksi jokivarsikyliksi, joita metsäiset taipaleet erottavat toisistaan. Kylien lisäksi jokivarressa on yksittäisiä tiloja ja muutamien tilojen muodostamia asutusryppäitä viljelyksineen. Rakennukset ja viljelykset ovat perinteisesti sijainneet Iijoen törmillä lähellä jokea, joenmyötäisten maanteiden varsilla sekä teiden ja joen väliin rajautuvilla alueilla. Alueen maatalous on perustunut karja- ja niittytalouteen, jota kalatalous on täydentänyt. Kotitarve- ja virkistyskalastus on edelleen alueella tärkeää. Myös vuoteen 1988 jatkunut uittotoiminta on tarjonnut arvokkaan lisätienesteen jokivarren asukkaille. Varsinaisia

uittoon liittyviä rakenteita alueella on kuitenkin ollut vain vähän, ja uittotoiminnan loputtua ne ovat hävinneet lähes kokonaan.

Maisema-alueen rakennuskanta on pääosin 1800-luvulta ja 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä. Vanhin yhtenäinen pihapiiri on Elkonniemessä, jonka rakennukset ovat osin 1700-luvulta. Muita alueen arvokkaita rakennusperintökohteita ovat Sotkan maisemakokonaisuus, Hirvaskosken ruukin alue ja rukoushuone sekä Jurmun kylä. Asutuksia ympäröivät peltoalat ovat pinta-alaltaan melko pieniä. Maatalouden muutosten ja rantaniittyjen hoidon lopettamisen johdosta osa alueen niityistä ja pelloista on kasvamassa umpeen, mutta paikoin viljelyalueet ovat myös laajentuneet. Maisema-alueella sijaitsevia valtakunnallisesti arvokkaita perinnebiotooppeja ovat Haukiojan suun ja Kurjenlammen laidunniityt ja Jurmun tulvasaaret.

Iijoki on merkittävä matkailu- ja virkistyskalastuskohde, jossa järjestetään vuosittainen matkailu- ja luonnon-suojelutapahtuma, Iijokisoutu. Maisema-alueella on useita retkeilykäyttöön tarkoitettuja veneenlaskupaikkoja, laavuja ja leirikotia. Jokivarteen on viime vuosikymmeninä rakennettu vapaa-ajanasuntoja, joista osa poikkeaa ominaispiirteiltään vanhemmasta rakennuskannasta.

Maisemakuva

Iijoen jokivarsimaisemat vaihtelevat luonnonelementtien hallitsemista näkymistä pienimuotoisiin nurmiviljelyaukeisiin, kyläkokonaisuuksiin ja joen keskellä sijaitseviin tulvaniittysaariin. Maisemien runkona on runsaskoskinen ja mutkittileva Iijoki, joka laajenee monin paikoin pieniksi altaiksi. Jyrkkärantaista jokiuomaa reunustavat joen länsiosassa nevalakeudet ja itäosassa kumpuilevat vaaramaisemat. Myös asumattomat alueet, metsämaat ja suot sekä joen lukuisat kosket ovat tärkeä osa jokivarren maisemaa. Maisema-alueen länsipäässä sijaitseva Sotkajärvi on luonnonoloiltaan arvokas suistojärvi, jonka takaiseen jylhään vaaramaisemaan aukeaa kapealla kannaksella sijaitsevasta Sotkan kylästä edustavia näkymiä.

Maisema-alue on edustava esimerkki Iijokivarren harvasta, erämaiden katkomasta asutuksesta. Maisema-alueella yhdistyvät toisiinsa joki- ja metsäluonnon elementit sekä luonnonoloihin sopeutuneiden jokivarren kylien kulttuuripiirteet. Perinteinen asutus sijaitsee Iijoen törmillä lähellä jokea. Suuri osa alueen rakennuskannasta on vanhaa. Asutusta ympäröivät viljelysalueet ovat pinta-alaltaan melko pieniä ja osin umpeutuneita. Paikoin pellot aukeavat jokivarren molemmin puolin elävöittäen luonnonpiirteiden hallitsemaa jokivarsimaisemaa. Alueella on jäljellä arvokkaita perinnebiotooppeja sekä kulttuurihistoriallisesti merkittäviä rakennuksia.

Arviointi

Iijokivarsi on Kainuun vaaraseudun ja Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden ominaispiirteitä edustavasti sisältävä maisemakokonaisuus, johon liittyy runsaasti sekä luonnon- että kulttuuriarvoja. Iijoen luonnontilaiset kosket ja tulvaniityt sekä jokivarren metsä- ja suoalueet muodostavat monipuolisia elinympäristöjä ja luonnonmaisemakohteita. Alueella kulttuurihistoriallisista piirteistä huomattavimpia ovat arvokas talonpoikainen rakennuskanta sekä edustavat kyläkokonaisuudet. Joen ja vaaramaisemien rajaamat perinteiset viljely- ja laidunalat kertovat alueen elinvoimaisuudesta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 28 kohdetta

Arvokkaat perinnebiotoopit: Haukiojan suun–Kurjenlammen laidunniityt; Jurmun tulvasaaret; Kurjenkosken tulvaniittysaaret; Sotkajärven Pöllänjokisuisto; Puiroonsaari; Kurjenlammen tulvaniittysaaret; Kellonlammen tulvaniittysaaret; Kurjen Säkkinen rantalaidun; Vasikkasaari ja Kotiniemi; Takasaari ja Pajalan niitty

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Sotkajärven luonnonsuojelualue I; Tuikkulan luonnonsuojelualue; Harjun luonnonsuojelualue; Jurmun tulvasaarten luonnonsuojelualue; Sotkajärven luonnonsuojelualue; Vähäsuorsan luonnonsuojelualue; Säkkinen Kokkomutka luonnonsuojelualue; Kokkomutkan luonnonsuojelualue; Paavalin Aava luonnonsuojelualue

HSO Harjijensuojeluohjelma: Pahkakuru–Porraslamminkangas

KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Iijoen vesistön keski- ja yläosa

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Sotkavaara

FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Pahkakuru–Jurmunlampi; Sotkajärvi ja Helkalansuo–Kalettomansuo

Tiedot haettu 26.5.2015

lijoen jokivarsimaiset

Kunta: Pudasjärvi, Taivalkoski

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

☐ Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (MAPIO-työryhmän ehdotus) © SYKE
Tiekartta (GT) © Karttakeskus Oy

Kuva: Kaisa Mäkinie

137. Tyrjärven kulttuurimaisemat

Tyrjärven kulttuurimaisemat ovat maisemakuvaltaan vaikuttavia Kainuun vaaraseudun maaseutumaisemia. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Tyrjärven kulttuurimaisema, 1995), jonka uusi rajausta myötäilee entistä selvemmin Tyrjärveä ympäröiviä lakialueita.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Taivalkoski
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kuusamon vaaraseutu
Pinta-ala	5 248 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 246 ha maatalousalueita: 192 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 289 ha rakennettuja alueita: 100 ha vesialueita: 2 456 ha

Luonnonpiirteet

Tyrjärven kulttuurimaisemissa yhdistyvät monet Kainuun vaaraseudun maisemaseudulle ominaiset luonnonpiirteet, kuten kumpuileva vaaramaasto, alavien maiden ja painanteiden suoalueet sekä suurien järvien, pienten purojen ja lampien muodostamat vesistöjärjestelmät. Maisema-alueen kallioperä koostuu gneisseistä, jotka pilkistävät esiin muutamien vaarojen kallioisilta rinteiltä. Maaperältään alue on moreeni- ja turvevaltaista. Tyrjärven ympäristön korkokuva on vaihtelevaa, mutta suhteellisen matalaa. Alueen korkeimmat huiput kohoavat noin 30–50 metriä järven pinnan yläpuolelle.

Maisema-alueen keskellä sijaitseva Tyrjärvi on noin 2 500 hehtaaria laaja allas. Iijoen vesistöön kuuluvan järven selkää kirjovat lukuisat erämaiset saaret, joista suurimmat ovat Toivansaari ja Reposaari. Järven itäpäähän laskee Koviöjärvestä kilometrin pituinen, niittyrantainen Hutunsalmi, jonka ympäristö on alueen vanhimpia asuinpaikkoja. Tyrjärven rannat ovat enimmäkseen karuja, mutta lahdelmissa ja hidasvirtaisten purojen suilla on rehevämpää kasvillisuutta ja ruovikkoalueita. Järven uposkasvillisuus on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosikymmeninä.

Maisema-alueen metsät ovat luonnostaan kuusivaltaisia. Lähes kaikki alueen männiköt ovat metsänhoidon synnyttämiä. Tyrjärven ympäristön metsiä on käsitelty voimakkaasti, ja nuoria metsiä sekä taimikoita on enemmän kuin varttuneita metsiä. Eläinlajistoltaan alue on Kainuun vaaraseudulle luonteenomainen.

Kulttuuripiirteet

Tyrjärven ympäristöstä tunnetaan useita muinaisjäännöksiä. Maisema-alueella on muutama kivikautinen asuinpaikka, joiden lisäksi Tyrjärven ja Koviöjärven välisessä salmessa on esihistorialliselta ajalta peräisin oleva lapinpato. Alueen pysyvä asutus on vakiintunut 1600-luvun kuluessa, jolloin maatalous nousi pääelinkeinoksi koko itäisellä Pohjois-Pohjanmaalla. Maisema-alueen nykyiset kylät ja peltoalueet sijaitsevat pääpiirteissään samoilla paikoilla kuin 1600-luvulla.

Tyrjärven asutus on keskittynyt lähes kokonaan järven pohjoisrannalle Tyrämäen ja Tyrävaaran kyliin sekä itäpohjukkaan Hutunniemeen. Lisäksi järven rannoilla on harvakseltaan loma-asutusta. Alueen laajin yhtenäinen pelto- ja nurmialue on syntynyt Tyrämäen loiville rinteille, joilla laiduntaa sekä lypsykarjaa että poroja. Tyrävaaran kylä sijaitsee Tyrämäen itäpuolella, Tyrjärven rantaa kohti viettävillä Tyrävaaran alarinteillä. Tyrävaaran viljelykset sijaitsevat pääasiassa kylää halkovan tien ja rannan välissä, mutta peltoalaa on raivattu myös Tyrävaaran pohjoispuolelle. Sekä Tyrämäen että Tyrävaaran maatalouden rungon muodostaa lypsykarjatalous.

Tyrämäen maisemassa yhdistyvät kumpuileva viljelymaisema, talonpoikaista rakentamisen perinnettä edustava rakennuskanta, eloisasti kaarteleva kylänraitti sekä raitilta järvelle avautuvat näkymät. Kylän pihapiirit sijaitsevat Tyrämäkeä järvenmyötäisesti kiertävän vanhan kylätien varressa. Paikoin raitti kulkee pihapiirien läpi. Myös Tyrävaaran kylässä on hyvin säilyneitä vanhoja rakennuksia, joiden seassa on siellä täällä uudisrakennuksia.

Tyrjärven itäosassa sijaitsevassa Hutunniemen kylässä asutus ja viljelyalueet ovat keskittyneet järveen työntyvälle kapeakärkiselle niemelle. Hutunniemen viljelmät ovat selvästi pienempiä ja sirpaleisempia kuin Tyrämäellä ja Tyrävaarassa. Alueen maisemat ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä paljon nurmiviljelyn korvattua peltoviljelyn. Monet entisistä viljelyaloista ovat alkaneet kasvaa umpeen.

Maisemakuva

Tyrjärven kulttuurimaisemien huomattavimmat asutustihentymät sijaitsevat laajahkon ja karun Tyrjärven pohjoisrannalla Tyrämäen ja Tyrävaaran rinteillä. Tyrjärvi hallitsee kylien maisemaa laajoine vesialueineen, joita erikokoiset erämaiset saaret kirjovat. Järven rannat ovat pääasiassa metsäisiä, mutta siellä täällä on myös ruovikkoisia lahdelmia sekä yksittäisiä vapaa-ajan rakennuksia.

Järven luoteisrannalla sijaitseva Tyrämäen kylä muodostaa tiiviin ja selvärajaisen maisemakokonaisuuden. Kylän rakennuskanta on säilyttänyt varsin hyvin perinteisen asunsa. Tyrämäen viljelyalueet ovat sijoittuneet yhtenäisesti Tyrämäen laelle ja rinteille. Kokonaisuutena kylän maisema on hyvin hoidettua. Osa vanhoista, kulttuurihistoriallisesti arvokkaista rakennuksista on kuitenkin päässyt rapistumaan ja peltoalaa uhkaa pusi-koituminen.

Tyrävaaran kylä on maisemallisesti monipuolinen kokonaisuus, jonka merkittävimmät näkymälinjat aukeavat Tyrävaaran etelärinteiltä Tyräjärvelle. Kylän asutus on ryhmittynyt nauhamaisesti kylää halkovan suoralinjaisen maantien ja järven väliin rajautuvalle alueelle. Viljelyalueet ulottuvat paikoin rantaan saakka ja niiden yli aukeaa pitkiä järvinäkymiä. Kylässä on hyvin säilynyttä perinteistä rakennuskantaa, mutta myös uudisrakennuksia.

Arviointi

Tyräjärven kulttuurimaisemat ovat maisemakuvaltaan edustavia Kainuun vaaraseudun maaseutumaisemia, joita elävöittävät pitkät näkymät Tyräjärven selälle. Alueelle ominaisia piirteitä ovat vanhat, pitkään viljelykäytössä olleet peltoalueet ja talonpoikaista rakentamisen perinnettä edustavat rakennukset. Tyräjärveä ympäröivät kylät ovat säilyttäneet perinteisen nauhamaisen rakenteensa hyvin.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 5 kohdetta

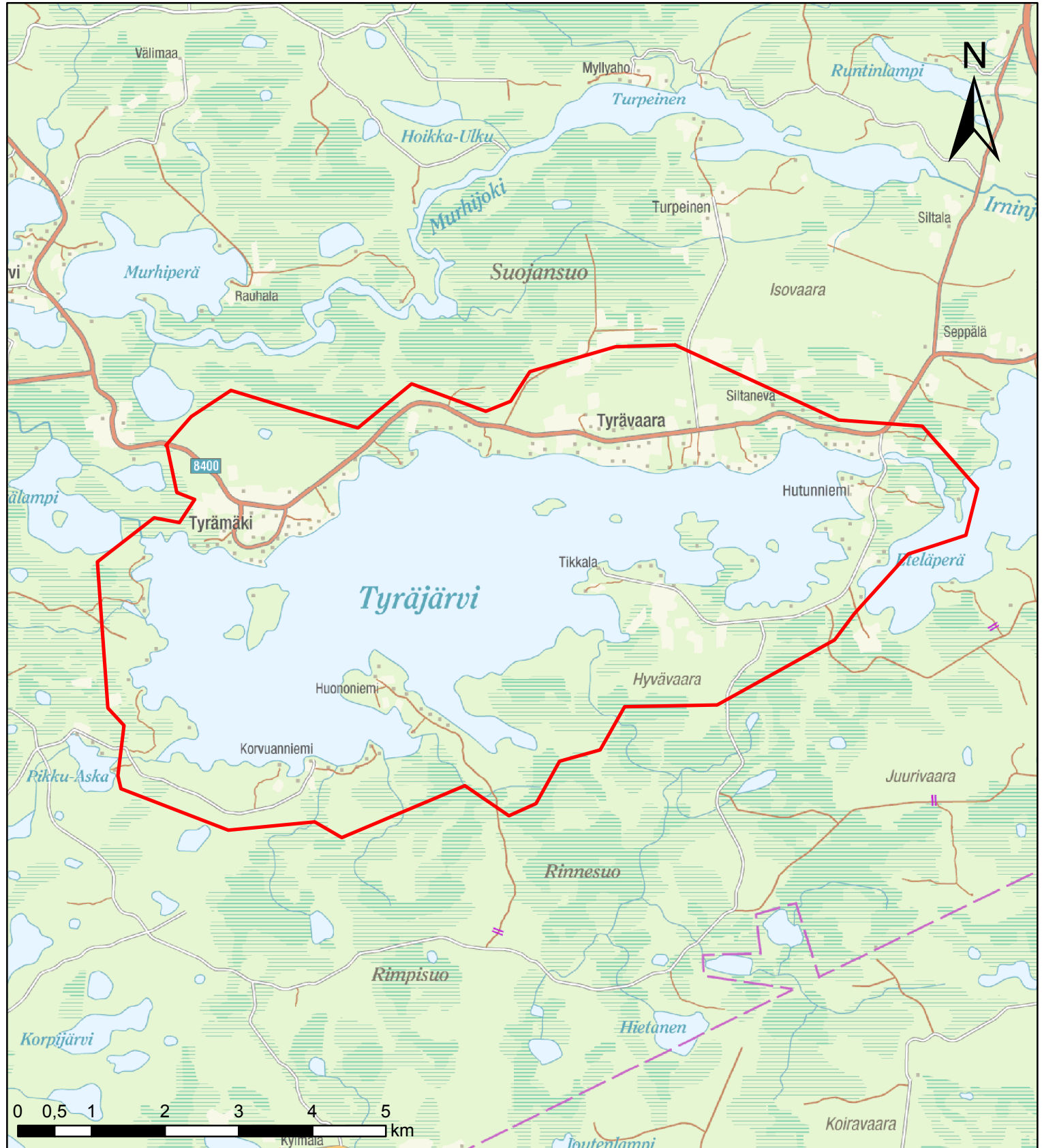
KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: lijoen vesistön keski- ja yläosa

Tiedot haettu 26.5.2015

Tyräjärven kulttuurimaisemat

Kunta: Taivalkoski

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Kalle Hellström

138. Määttälänvaaran kulttuurimaisemat

Määttälänvaaran kulttuurimaisemat edustavat Koillismaan rivikylämäistä vaaranlakiasutusta. Määttälänvaaran kylä ympäristöineen on osa Määttälänvaaran ja Vuotungin valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta (Määttälänvaara–Vuotunki, 1995). Valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi määritelty Vuotungin kylä (RKY 2009) sekä kyliä yhdistävä suopeltoalue jätetään uuden maisema-aluerajauksen ulkopuolelle.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Kuusamo
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kuusamon vaaraseutu
Pinta-ala	1 005 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 5 ha maatalousalueita: 96 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 522 ha rakennettuja alueita: 62 ha vesialueita: 320 ha

Luonnonpiirteet

Määttälänvaaran kulttuurimaisemat ovat syntyneet Kuusamon vaaraseudun itäosiin Määttälänvaaran ja Veskelvaaran rinteille. Alueen pinnanmuodoissa näkyy mannerjäätikön aiheuttama luode-kaakkosuuntainen kulutuskorkokuva, jolle ovat ominaisia suuntautuneet vaarajaksot, rikkonaiset järvalueet teräväkärkisine niemineen sekä soistuneet maastopainanteet. Maisema-alueen kallioperää juovittavat kvartsiittijuonteet, liuskeet sekä mafiset tuffit ja vulkaniitit. Runsaaseen 300 metriin merenpinnan yläpuolelle nouseva Määttälänvaara ja sitä noin 40 metriä korkeampi kvartsiittiytiminen Veskelvaara ovat hiekkamoreenin peittämiä drumliineja, joiden ympärillä aukeavat kumpuilevat moreenimaat metsäisine vaaroineen ja suopainanteineen. Määttälänvaaran edustalla Suininki-järveen työntyvä Kylänniemi on noin 200 m pitkä hiekkamuodostuma.

Määttälänvaaran kyläydin on sijoittunut Määttälänvaaran laen ja Suiningin väliselle rinteelle. Suininki on noin 2 900 hehtaarin laajuinen järvi, joka kuuluu Vianmeren Kantalahteen laskevan Koutajoen vesistöalueeseen. Maisema-alueen länsireunalla järveen laskee lyhyt ja leveä Kurikkajoki. Maisema-alueen luonto on tyypillistä Koillismaan vaara- ja rantaluontoa. Määttälänvaaran ympäristössä ja suoalueilla kasvaa pääasiassa lehtipuita, mutta Veskelvaaran pohjoisrinteellä on havupuustoa. Emäksisten kivilajien ansiosta maisema-alueen kasvillisuus on kauttaaltaan rehevää, ja esimerkiksi Suiningin ranta- ja vesialueilla kasvaa runsasravinteisuutta vaativaa lajistoa.

Kulttuuripiirteet

Määttälänvaaran seudulla on ollut asutusta esihistorialliselta ajalta lähtien. Esihistoriallisen ajan muinaisjäänöksiä on löydetty etenkin alueen eteläosasta Suininkijärven rannalta. Lisäksi Suiningin Ruumissaaresta Määttälänvaaran edustalta on löytynyt historiallisen ajan hautapaikoiksi määriteltäviä maakuoppia. Yhdessä kuopassa on havaittu huuhtoutumiskerros, joka viittaa pidempään traditioon. Mahdollisia hautakuoppia on myös Ruumissaaren itäpuolella sijaitsevassa Lehtosaaresta, jossa on lisäksi käyttötarkoitukseltaan tuntemattomia kivilatomoja.

Määttälänvaara on tyypillinen koillismaalainen vaarakylä, jonka asutus on aiemmin jakautunut järven rannalla sijaitsevaan, asutukseltaan vanhempaan Alakylään sekä rinteessä sijaitsevaan Yläkylään. Kylän nykyinen asutus on keskittynyt rivikylämäisesti vaaraa kiertävän tien varsille eteläiselle peltoaukearinteelle sekä metsän reunustaman raittiosuuden varrelle. Veskelvaaran rinteillä on lähinnä haja-asutusta. Alueen maatiloja ympäröivät pelto- ja nurmialueet ovat edelleen valtaosin maatalouskäytössä.

Määttälänvaarassa on runsaasti arvokasta, talonpoikaista rakennusperintöä. Kylän pihapiirit ovat perusmuodoiltaan pohjoispuhjalaisen tavan mukaisesti nelikulmaisia, kulmista avoimia ja kolmelta tai neljältä sivulta rakennusten rajaamia. Sijaintipaikka ja pinnanmuodot vaikuttavat pihapiirien muotoihin. Alueen uudisrakentaminen on tyyliltään ja rakenteeltaan paikoin perinteiseen kylärakenteeseen sopimatonta. Suiningin rannassa, lehtipuuvaltaisen rantametsikön katveessa, on muutamia loma-asuntoja.

Maisemakuva

Suiningin rannalta Määttälänvaaran laelle ulottuva Määttälänvaaran kylä on yleiskuvaltaan varsin avoin koillismaalainen laki- ja rinnekylä, jonka rakenteessa näkyy rivikylämäisiä piirteitä. Järven rannalla sijaitseva Määttälänvaaran Alakylä edustaa nykyisen asutusmaiseman vanhinta kerrostumaa, mutta arvokasta rakennuskantaa löytyy myös Yläkylältä. Tilakeskusten ympärillä aukeaa edelleen viljelyssä olevien peltöjen sekä muutamien niittyjen mosaiikki, jota halkovat satunnaiset harvat puurivit.

Määttälänvaaran viljellyiltä rinteiltä avautuu vehmaita näkymiä Suininkijärvelle ja sitä ympäröivään vaaramaisemaan. Kylän lähimaisemaa hallitsee Määttälänvaaran vieressä kohoava metsäinen Veskelvaara, jonka alarinteillä on joitakin yksittäisiä tiloja. Maisemakuvassa näkyy suhteellisen runsaasti metsätalouden jälkeä. Suininki on ekologisesti ja maisemallisesti arvokas järvi, jonka kasvillisuus on emäksisen kallioperän ansioista runsasta. Järven kyläkuvallista merkitystä korostavat kaksi Määttälänvaaran edustalla sijaitsevaa hautausta.

Arviointi

Määttälänvaaran kulttuurimaisema on edustava esimerkki Koillismaan rivikylämäisestä vaaranlakiasutuksesta. Kylämaiseman arvot pohjautuvat luonnonmaiseman ominaispiirteisiin, pitkään asutushistoriaan ja ehyeen

kylärakenteeseen. Perinteisessä asussaan säilynyt viljelysmaisema ja kylässä sijaitsevat talonpoikaista rakentamisen perinnettä edustavat rakennukset muodostavat edustavan kokonaisuuden, jolle ovat ominaisia komeat näkymät Suininkijärvelle. Kylän taustamaisemana näkyvä Veskelvaara on olennainen osa Määttälänvaaran maisemakokonaisuutta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 3 kohdetta

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Suiningin luonnonsuojelualue

RSO Rantojensuojeluohjelma: Suininki

KOS Koskiensuojelulailla suojellut vesistöt: Koutajoen vesistö

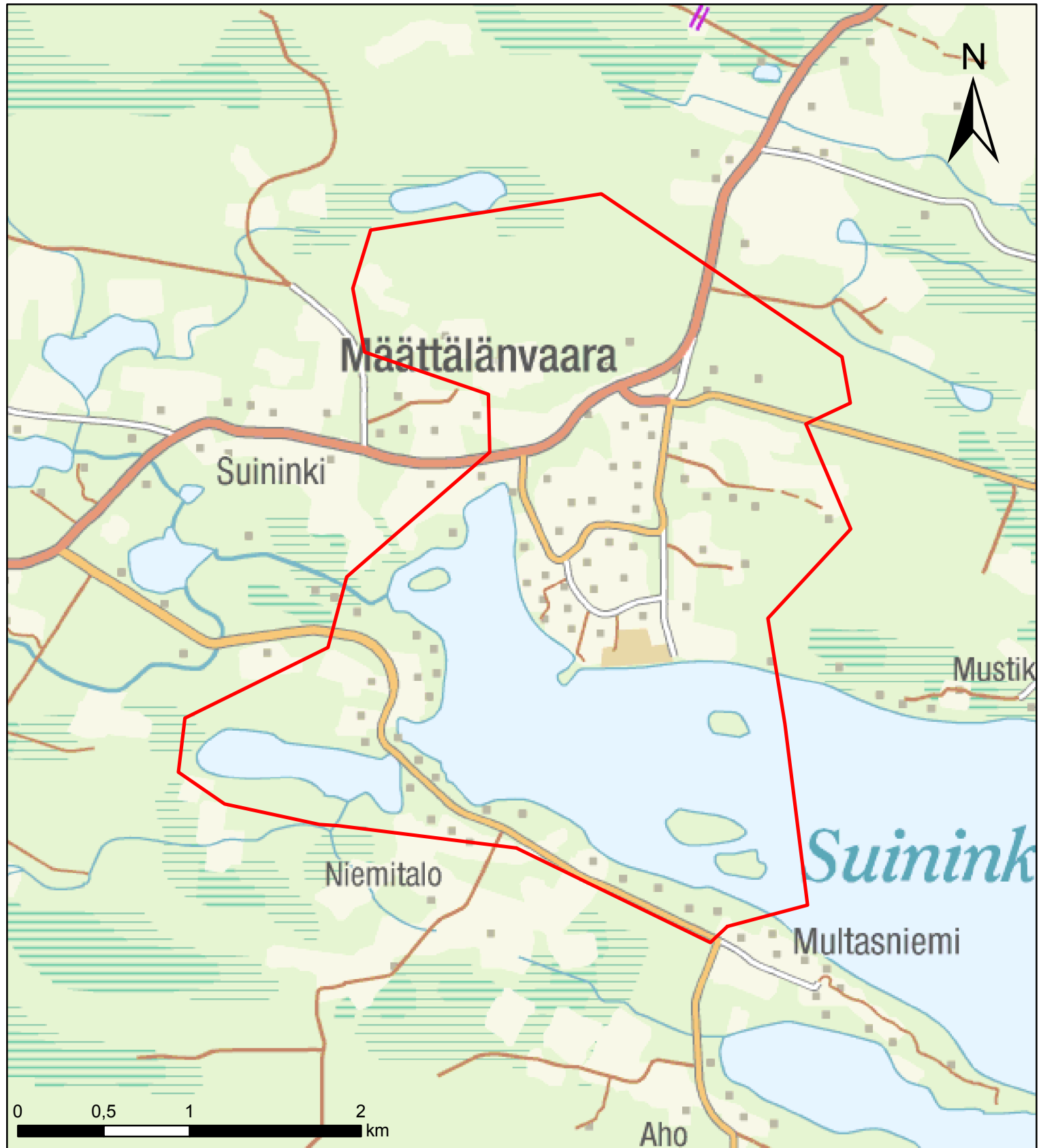
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Suininki

Tiedot haettu 26.5.2015

Määttälänvaaran kulttuurimaisemat

Kunta: Kuusamo

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Tapio Heikkilä

139. Rukan vaarajono

Rukan vaarajonon maisemissa yhdistyvät Rukatunturien erämaamaisema ja 1900-luvun kuluessa kehittynyt matkailumaisema sekä Virkkulan perinteinen kylämaisema. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Virkkula, 1995), jota laajennetaan Rukan vaarajonon eteläpuolelle. Aluetta esitetään valtakunnallisesti arvokkaaksi maisemanähtävyydeksi.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Kuusamo
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kuusamon vaaraseutu
Pinta-ala	5 543 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 120 ha maatalousalueita: 93 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 336 ha rakennettuja alueita: 306 ha vesialueita: 689 ha

Luonnonpiirteet

Rukan luode-koillissuuntainen vaarajono koostu Pyhävaaran, Rukatunturin, Valtavaaran ja Konttaisen kvartsiittivaaroista jatkuen pohjoiseen epäyhtenäisempänä pienempien yksittäisten vaarojen selänteinä. Rukatunturin ja Valtavaaran korkeimmat huiput nousevat jyrkkäpiirteisinä noin 500 metriin merenpinnan yläpuolelle. Muodostuman suhteellinen korkeus on korkeimmillaan noin 200 metriä. Kvartsiittimuodostumia ympäröi mafisen vulkaniittista sekä arkoosisista, ortokvartsiittisista ja dolomiittisista kerroksista muodostuva kallioperä. Korkeimmilla vaara-alueilla sekä vaarajonon koillispuolella sijaitsevaa Virkkulan kylää ympäröivillä mäkimäillä on paljon avokallioalueita.

Vaarojen välissä on kumpuilevaa moreenimaata sekä useita pieniä järviä, lampia ja soistumia. Vesistöistä suurimpia ovat Konttaisenjärvi, Ala-Pessari ja Ylä-Pessari. Vaarajonon rinteet viettävät kohti niiden itäpuolella sijaitsevaa Porontimajärveä, jonka Koirakallion hallitsema Pitkäniemi jakaa kahteen osaan. Järven itäisen osan muodostavan Pitkälahden rannat ovat hyvin jyrkät ja paikoin kallioiset. Alueen kvartsiittisessa kalliiossa näkyy paljon vuorenpöimätyksen yhteydessä tapahtuneen kvartsiittien rakoilun, breksoitumisen, synnyttämiä vaihtelevankokoisia rakoja ja onkaloita. Tällainen on muun muassa Rukatunturin etelärinteelle profiilinsa antavan Juhannuskallion luola, Pirunkirkko, jonka seinämissä on alun perin ollut runsaasti liuoksista kiteytyneitä kvartsikiteitä eli vuorikristallia.

Rukan ja Valtavaaran alueella on paljon erilaisia luontotyyppisiä, kuten avokallioita, kuusimetsiä sekä soisia painanteita. Kallioperän kalkkipitoisuudesta sekä pienilmaston kosteusoloista johtuen alueen kasvillisuus on rehevää ja lajisto monipuolista. Alueen kasvuolosuhteet vastaavat paikoin alppikasvien vaatimuksia, ja Rukan ympäristössä kasvaa Suomessa ainutlaatuinen pohjoisten ja eteläisten lajien sekoitus. Vaarajonon rinteille juurtuneet eteläiset lajit ovat jäänteitä jääkauden jälkeisiltä ajoilta. Uhanalaisia kasveja kasvaa huomattavina esiintyminä myös Porontimajojen suussa Myllylammella. Alueen linnustoon kuuluu muun muassa itäinen sinipyrstö.

Kulttuuripiirteet

Vaikka Rukan vaaroilta ei tunneta muinaisjäännöksiä, on vaarajonon ympäristöä asuttu jo kivikaudella. Valtavaaran Rukan ympäristön kivikautisista ja pronssikautisista asuinpaikoista sijaitsee Kantojärven ja Purnujärven rannoilla maisema-alueen luoteispuolella. Alueen nimistössä on paljon viitteitä varhaiseen eränkäynti- ja poronhoitokulttuuriin. Monien nimien kanta on lappalaista perua.

Alueen maatalouskohteet ovat keskittyneet Porontiman rannalle Virkkulan kylään, joka on hajanaisen loma-asutuksen ympäröimä, noin kymmenestä talosta muodostuva mäkikylä. Kylän rakennuskanta koostuu pääasiassa 1950- ja 1960-lukujen rakennuksista, mutta kyläkummun laella sijaitseva Ylänteen taloryhmä (Vaarala) edustaa 1800-luvun koillismaalaista rakennustyyliä. Virkkulan pelloista osa on niitettynyt ja pusikoitunut aktiivisen viljelyn loputtua, mutta kylä on säilyttänyt Kuusamon vaaramaan kannas- ja mäki-asutukselle ominaiset piirteensä.

Rukan vaarajono on kiinteä osa suomalaista matkailuhistoriaa. Rukatunturi alkoi saada merkitystä matkailukohteena jo 1930–1940-luvuilla, jolloin alueella harrastettiin murtomaahiihtoa ja ”mutkamäenlaskua”. Samoihin aikoihin Juhannuskalliolle kokoonnuttiin ihailemaan keskiyön aurinkoa. Pahdan tuntumassa sijaitsi tuolloin tanssilava. Laskettelukohteeksi Ruka kehittyi 1950-luvulla, jolloin vaaran ensimmäinen laskettelurinne, nykyinen eturinne, avattiin. Samoihin aikoihin tunturiin rakennettiin myös ensimmäinen hiihtohissi sekä ensimmäiset majoitus- ja ravintolatilat.

Rinnealueet laajentuivat tunturin takana oleville alueille 1960-luvun alkupuoliskon kuluessa, ja Rukan suuri hyppymäki valmistui vuonna 1964. Nykyiseen laajuuteensa Rukan laskettelukeskus ja lomakylä ovat levinneet 1990- ja 2000-luvuilla, jolloin alueelle on rakennettu runsaasti uusia rinteitä ja hissejä, matkailu- ja majoituspalvelurakennuksia sekä lomara-asuntoja. Alppikyliä jäljittelevä lomakeskus on rajattu pääosin maisemanähtävyyden ulkopuolelle.

Laskettelukeskuksen laajentumisesta ja Rukan kylän yläpuolella sijaitsevien rinteiden intensiivisestä käytöstä huolimatta Valtavaaran, Konttaisen ja Ison Kumpuvaaran alueet ovat säilyneet luonnontilaisina. Vaarajono ympäristöineen on tärkeä luontomatkailukohde. Kuusamon seudun merkittävin retkeilyreitti, Kitka- ja Oulankajokia seuraileva Karhunkierros kulkee Rukan, Valtavaaran ja Konttaisen maastoja pitkin kohti Oulangan kansallispuistoa. Karhunkierros-reitti merkittiin maastoon 1950-luvun puolivälissä. Valtavaaran maastossa on havaittavissa edelleen palovartijan tuvalta lähtevä vanha hälytyslinja.

Maisemakuva

Rukan maisemanähtävyyden ytimen muodostaa koko lähiseudun maisemaa hallitseva lounas-koillissuuntainen vaarajono, joka nousee Rukatunturin ja Valtavaaran lakialueilla noin 200 metriä ympäröivän kumpuilevan ja järvien kirjoman metsämaan ympärille. Vaarajono on geologisesti ja lajistollisesti arvokas kohde, jossa tavataan niin tunturikasveja kuin eteläistäkin lajistoa. Kallioperän rapautuminen on synnyttänyt vaarojen rinteille onkaloita ja luolia, joista kuuluisin on Rukatunturin Juhannuskallioon syntynyt Pirunkirkko. Juhannuskallion etelään antava pahta on maisemallisesti arvokas jyrkänne, joka on vakiintunut Rukatunturin tunnukseksi.

Ruka on kansainvälisesti merkittävä matkailukohde, jolla on pitkä historia matkailu- ja talviurheilukeskukseksi. Rukan rinteillä on laskettelurinteitä ja hissejä, hyppymäki, matkailu- ja majoituspalvelurakennuksia sekä lomarakennuksia. Maisemassa etäälle näkyvä intensiivinen rakentaminen keskittyy varsin suppealle alueelle Rukan kylään tunturin länsirinteelle. Kokonaisuutena vaarajono on säilyttänyt erämaisen luonteensa.

Alueen maatalousmaisemaa edustaa Virkkulan kylä, joka on säilyttänyt Koillismaahan mäkitasutukselle tunnusomaiset piirteensä maataloustoiminnan taantumisen huolimatta. Kyläkuvaan kuuluvat jylhät ja omaileimaiset erämaa- ja vaaramaisemat, jotka aukeavat Porontimajärven yli Rukan, Valtavaaran ja Konttaisen suuntaan. Virkkulan ympäristössä on jonkin verran loma-asutusta, mutta pääasiassa Porontimajärven rannat ovat pysyneet pääasiassa asumattomina.

Arviointi

Rukan vaarajono on maisemallisesti arvokas ja kauas näkyvä kokonaisuus, jonka luonnonympäristö on geologialtaan ja lajistoltaan erityislaatuista. Rukatunturi on paitsi merkittävä maisemanähtävyys myös kansainvälisesti tunnettu matkailukohde, jolla pitkä historia on matkailu- ja talviurheilukeskukseksi. Maisemanähtävyyteen kuuluva Virkkulan kylä on edustava esimerkki Kuusamon vaaramaan kannas- ja mäkitasutuksesta muuttamien vanhojen rakennuksineen. Virkkulan viljelymaiden yli aukeavat omaileimaiset erämaa- ja vaaramaisemat ovat tärkeä osa kylän maisemakuvaa.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 4 kohdetta

ESA Erityiset suojelualueet: Valtavaaran ja Pyhävaaran luonnonsuojelualue

AMO Vanhojen metsien suojeluohjelma: Pyhävaara

SSO Soidensuojeluohjelma: Kumpuvaaran suot; Rukan suot

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Koutajoen vesistö

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Valtavaara–Pyhävaara

KAO Arvokkaat kallioalueet: Konttainen–Mossorinvaara; Vattuvaara–Porontiman kanjoni; Valtavaara–Valkeisenvaara; Pyhävaara

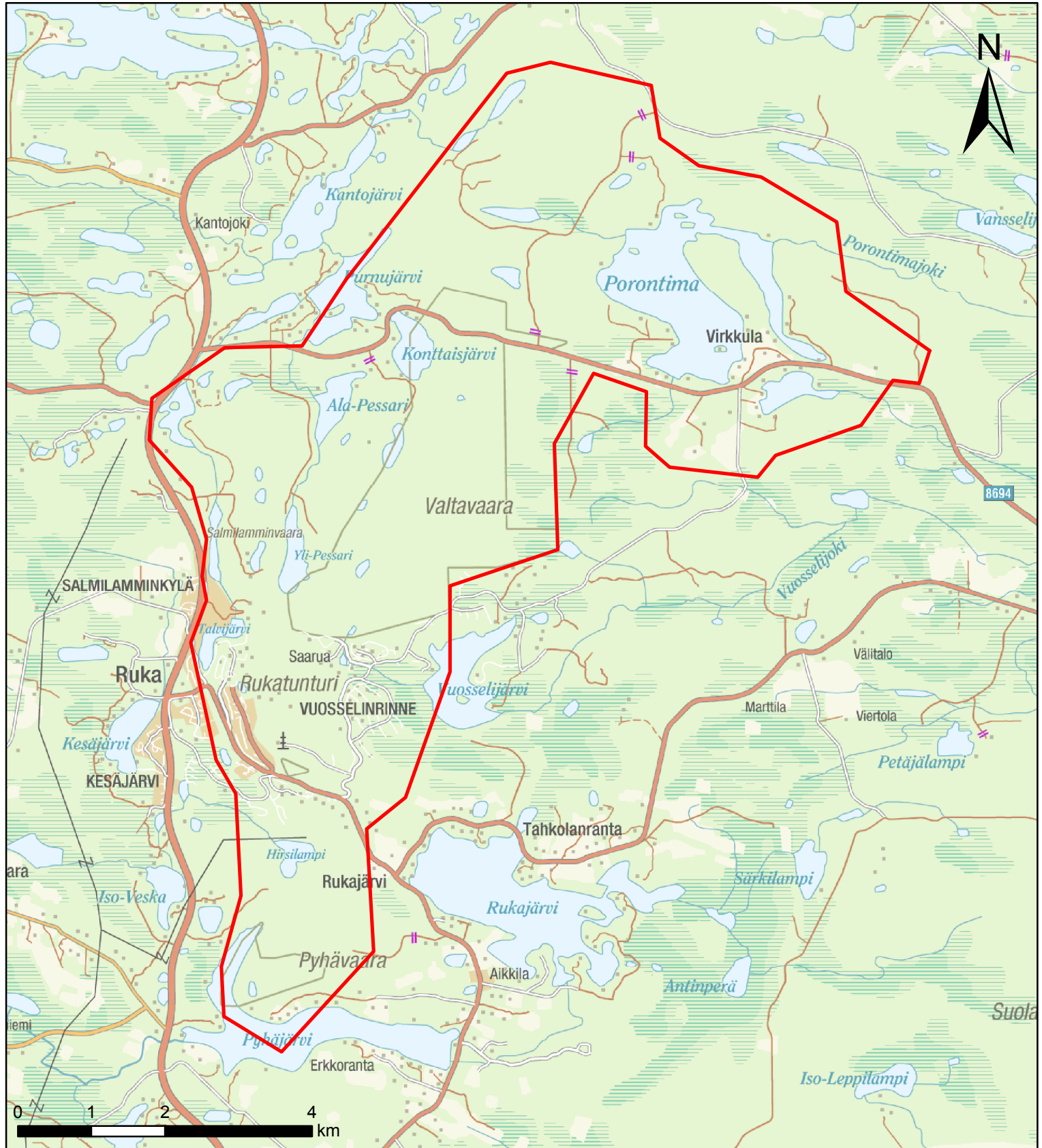
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Kumpuvaaran suot; Valtavaara–Pyhävaara

Tiedot haettu 26.5.2015

Rukan vaarajono

Kunta: Kuusamo

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Tapio Heikkilä

140. Oulankajoen ja Kitkajoen koskimaisemat

Oulankajoen ja Kitkajoen kosket ja kanjonit edustavat Kuusamon vaaraseutujen jylhää luonnonmaisemaa. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys (Kuusamon kosket, 1995), jota laajennetaan huomattavasti. Uusi rajausta kattaa koko Kitkajoen varren Jyrävänjärveltä Oulankajoelle sekä Oulankajoen laakson Savilammelta Huotinnivaan.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa, Lappi
Kunta	Kuusamo, Salla
Maisemamaakunta	Kainuun ja Kuusamon vaaramaa
Maisemaseutu	Kuusamon vaaraseutu
Pinta-ala	5 618 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 41 ha maatalousalueita: 27 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 5 023 ha rakennettuja alueita: 17 ha vesialueita: 511 ha

Luonnonpiirteet

Oulankajoen ja Kitkajoen vuolaat kosket ja jylhät kanjonimaiset muodostavat geologialtaan, geomorfologialtaan ja lajistoltaan arvokkaan kokonaisuuden, jonka luonnonhistoriassa yhdistyvät niin muinaiset kallio-perän prosessit, jääkauden jäljet kuin jääkauden jälkeinen kulutus ja kasaaminenkin. Geologisesti hyvin vanha Oulankajoki on kovertunut tertiäärikautiseen kallio-perän murrekseen, joka sijaitsee kulutuskestävyydeltään erilaisten dolomiittien ja kvartsiittien yhtymäkohdassa. Jääkauden aikana jäätikköjoet kasasivat Oulankajoen ja Kitkajoen laaksoihin paksuja sora-, hiekka- ja hietakerrostumia, joiden yhteyteen kehittyi monenlaisia jäänkontaktimuodostumia, kuten deltoja, kame-muotoja ja suppia. Jäätikön vetäytyttyä jokivesi on kovertanut hiekkapatjaan mutkikkaita uomia, joita ympäröivät noin 20–35 metriä korkeat törmät. Oulankajokilaakson geologisia erikoisuuksia ovat dolomiittikalliosta rapautuneet, hienoaineksesta muotoutuneet vyörykeilat, joita esiintyy pienialaisina Oulangan kanjonin korkeiden ja jyrkkien rinteiden juurella.

Maisemanähtävyyden rajat seurailevat tiiviisti kallioreunaisia jokilaaksoja, joiden ympärillä on soiden ja pienten vesistöjen kirjomaa kumpuilevaa moreenimaata. Oulankajoki ja Kitkajoki virtaavat rotkomaisten laaksojensa pohjalla voimakkaasti meanderoiden. Jokien historiasta kertovat monet jokiuomasta irti kuroutuneet makkarajärvet eli juoluat, eroosiotörmät ja meanderisärkät. Oulankajoki on tunnettu äkillisistä tulvistaan, jotka voivat nousta paitsi keväisin ja syksyisin myös kesäisin runsaiden sateiden seurauksena. Jokilaakson jyrkkäpiirteisyys ja järvien puute korostavat alueen tulvaherkkyyttä. Pitkäaikaisseurannoissa Oulankajoen tulvahuippujen on kuitenkin havaittu madaltuneen.

135 kilometriä pitkä Oulankajoki kuuluu Koutajoen vesistöön, joka laskee Vienanmeren Kantalahteen. Joesa on runsaasti koskia, joista suurimmat ovat matkailunähtävyyksinäkin kuuluisat Taivalköngäs ja Kiutaköngäs. Oulankajokeen laskee maisemanähtävyyden alueella joitakin sivujokia, kuten Savinajoki ja Aventojoiki sekä Räväjärvestä ja Keltinkijärvestä alkunsa saava Kitkajoki. Sivujoista etenkin Kitkajoki on Oulankajoen lailla runsaskoskinen. Alueen joet ovat kirkasvetisiä ja vähäravinteisia.

Oulanka- ja Kitkajoen laaksoja ympäröiviä luonnontilaisia metsiä leimaa runsas lehtoluonto. Rotkomaisten laaksojen poikkeukselliset ilmasto-olosuhteet ovat luoneet suotuisat olojat arvokkaalle reliktikasvillisuudelle, ja alueella kasvaa useita harvinaisia kasvilajeja. Pienilmastojen vaihtelusta johtuen rotkolaaksojen pohjois- ja eteläseinämillä voi olla keskenään täysin erilaista varjo- ja paisterinteiden lajistoa. Kasvillisuuteen vaikuttavat myös alueen kalkkipitoiset kivilajit sekä jokiekosysteemin dynamiikka. Lisäksi Oulankalla kasvaa rinnakkain eteläisiä, pohjoisia ja itäisiä lajeja, jotka esiintyvät alueella levinneisyysalueensa äärirajoilla. Lajistoltaan merkittäviä ovat myös jokivarsien tulvametsät ja -pensaikot, joiden kasvillisuus on vyöhykkeistä ja erityisen edustavaa. Alueen eläimistö on tunnusomaista havumetsävyöhykkeen lajistoa monine nisäkkäineen, kahlaajineen sekä aarniometsien lintulajeineen. Oulankajoen arvokkaimpiin lajeihin kuuluu taimen, joka nousee jokeen Venäjän puolella sijaitsevassa Pääjärvestä.

Oulankajoen ja Kitkajoen jokilaaksojen maisemanähtävyys kuuluu Oulangan kansallispuistoon, joka rajautuu Venäjän puolella sijaitsevaan Paanajärven kansallispuistoon.

Kulttuuripiirteet

Oulanka- ja Kitkajokien laaksot ovat historialtaan monikerroksista eränkävynnin, poronhoidon ja metsätalouden maisemaa. Oulankajoki on osa ikivanhaa vesireittiä Vienanmeren ja Pohjanlahden välillä, ja sen laaksoista tunnetaan useita kivilautisia asuinpaikkoja. Kivilautiset muinaisjäännökset ovat keskittyneet etenkin Kiutaköngään, Savilammen ja Huotinniemen ympäristöihin. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä alueella ovat Salpalinjaan kuuluvat Kiutaköngään linnoitteet, joihin kuuluu kenttälinnokitettuja taisteluhautoja ja erillisiä ampumapesäkkeitä. Kiutaköngään opastuskeskuksen vieressä on entisöity tuliasema.

Jokilaaksojen ikonisinta kulttuurimaisemaa ovat tulvaniityt, joista on kerätty heinää vielä toisen maailmansodan jälkeen. Osaa alueen niityistä hoidetaan edelleen niittämällä, ja jokien varsilla on säilynyt useita arvokkaita perinnebiotoopeja. Valtakunnallisesti arvokkaiksi perinnebiotoopeiksi on määritetty Haaralammen tulvaniityt, Kiutakankaan niityt ja Isoniemi. Niittyjen yhteydessä on säilynyt vanhoja latotyyppejä edustavia latoja.

Oulankajokea on käytetty 1900-luvun alussa Venäjälle myydyin puutavaran uittoväylänä, ja alueella on edelleen savottakämppien raunioita. Lisäksi alueella on vanhoja kämppiä, joista osa on nykyisin retkeilykäytössä. Retkeilijöiden käytössä olevista kämpistä Puikkokämpä on pystytetty alkujaan porokämpäksi ja Taivalköngään kämpä viljavarastoksi. Juumassa sijaitseva Siilastupa on rakennettu välirauhan aikana kenraali Ensio

Siilasvuon kalamajaksi. Kitkajoen Myllykosken vanha mylly on entisöity retkeilijöiden käytössä olevaksi päivätuvaksi.

Oulankajoen alue on matkailullisesti merkittävä. Maisemanähtävyyden alueella on runsaasti retkeilyreittejä sekä niihin liittyviä rakennuksia ja rakenteita. Reiteistä kuuluisin ja historiallisesti arvokkain on Karhunkierros, joka merkittiin maastoon 1950-luvun puolivälissä. Osittain vanhoille poronhoitajien ja kalamiesten reiteille linjattu Karhunkierros kulkee jokien vartta myöten Savilammelta Kiutaköngäälle ja edelleen Juumaan. Oulanka- ja Kitkajoki ovat myös suosittuja melontareittejä sekä kalastuskohteita. Oulanka sai vuonna 2002 Maailman luonnonsuojeluliiton (WWF) PAN Parks -sertifikaatin tunnustuksena erinomaisesta luonnonsuojelun ja kasvavan luontomatkailun yhteen sovittamisesta.

Maisemakuva

Oulanka- ja Kitkajoki virtaavat jylhäpiirteisessä vaaramaisemassa Kuusamon koillisosassa. Jokien maisemalle tyypillisiä erityispiirteitä ovat rotkolaaksot, joiden pohjalla joet kulkevat voimakkaasti mutkitellen ja useiden koskien läpi juosten. Alueen maisemassa näkyy monien luonnonhistoriallisten prosessien yhteisvaihtelu. Oulankajoen kanjoni on syntynyt kallioperän murrelaaksoon kahden erityyppisen kivilajin yhtymäkohtaan, ja laakson pohjalla on mittavia jääkauden aikana kasautuneita hiekkamuodostumia sekä kallioisia könkäitä. Joet virtaavat laaksojen pohjilla korkean puuston ja laajojen tulvaniittyjen ympäröiminä. Alueen vivahteikas paikallisilmasto ja kalkkipitoinen kallioperä näkyvät maisemassa monipuolisena ja monin paikoin rehevänäkin kasvillisuutena.

Oulankajoen ja Kitkajoen elinkeinohistoriasta kertovat lukuisat tulvaniityt, jotka muodostavat vanhoine latoineen ja perinteisen heinätalouden synnyttämine lajistoineen ainutlaatuisia maisemallisia ja ekologisia kokonaisuuksia. Alueen matkailun historia on pitkä, ja jokien varressa sijaitsee ikoniseksi muuttuneita koski-kohteita, kuten Oulankajoen Kiutaköngäs. Jokilaaksojen vanhat metsä- ja porotalouteen liittyneet kämpät on integroitu onnistuneeksi osaksi alueen matkailupalveluita.

Arviointi

Oulankajoen ja Kitkajoen koskimaisemat ovat arvokas maisemallinen ja luonnonhistoriallinen kokonaisuus, joka esittelee Kuusamon vaaraseudun jylhiä luonnonpiirteitä edustavimmillaan. Jokilaaksojen arvot perustuvat alueen geologiseen ja geomorfologiseen historiaan, monipuoliseen kasvillisuuteen, jylhiin rotkolaaksojen ja könkäitten ainutlaatuisiin maisemiin sekä vanhojen tulvaniittyjen perinnebiotooppeihin. Alue on tunnettu matkailukohde, jota halkoo kuuluisa kävelyreitti, Karhunkierros. Luonnonsuojelu ja kasvava luontomatkailu on sovitettu alueella yhteen esimerkillisesti. Oulankajoen luonnonmaisemat ja kulttuurimaisemat on nimetty yhdeksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 23 kohdetta

Arvokkaat perinnebiotoopit: Haaralammen tulvaniityt; Kiutakankaan niitty ja Isoniemi; Runsuniitty; Kiutavaaran tulvaniittysaari; Runsulamminkankaan niitty; Taipaleennivan niitty; Merenojansuun niitty; Alaniemi; Kärpäskelhän tulvaniityt; Savilammen suoniitty

KPU Kansallispuistot: Oulangan kansallispuisto

HSO Harjunsuojeluohjelma: Oulankajoen laakso

SSO Soidensuojeluohjelma: Juhtivaaran suot; Sirkkapuron alue; Pesospuron suot–Kulmakkosuo

KOS Koskiensuojelulla suojellut vesistöt: Koutajoen vesistö

Ramsar-alueet: Oulangan kansallispuisto

IBA Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet: Oulanka–Sukerijärvi

KAO Arvokkaat kallioalueet: Jyrävänjärven kalliot

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Pessanvaara

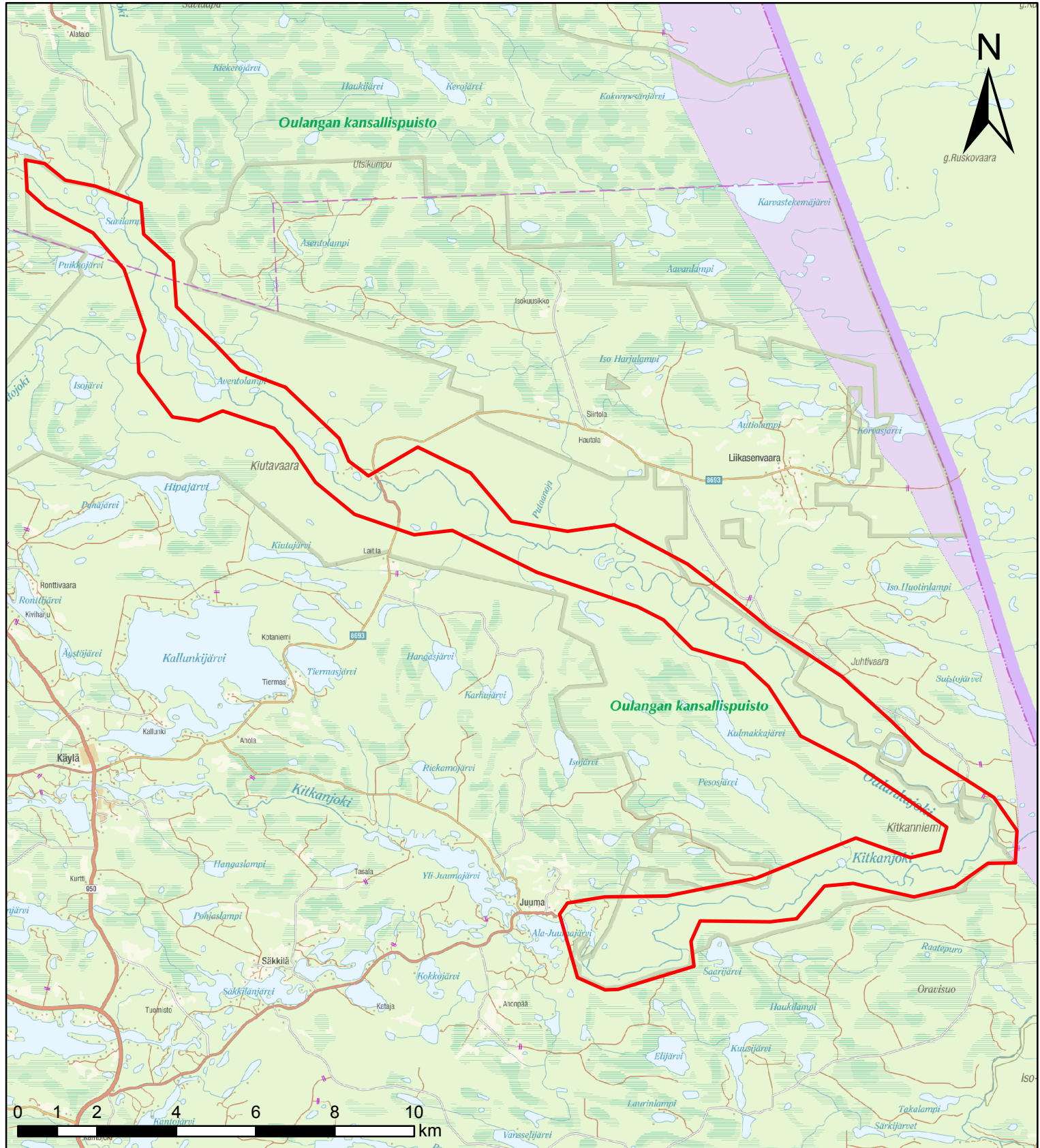
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Oulanka

Tiedot haettu 26.5.2015

Oulankajoen ja Kitkajoen koskimaisemat

Kunta: Kuusamo, Salla

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa, Lappi

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Kalle Hellström

141. Rokuanvaaran maisemat

Rokuanvaara on ainutlaatuinen harju- ja dyynimuodostuma, jossa monet harjuluonnon piirteet ovat esillä poikkeuksellisen laajoina ja selvinä. Rokuanvaaraa esitetään uutena alueena valtakunnallisesti arvokkaaksi maisemanähtävyydeksi.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Muhos, Utajärvi, Vaala
Maisemamaakunta	Oulujärven seutu, Pohjanmaa
Maisemaseutu	Oulujärven seutu, Pohjois-Pohjanmaan nevalakeus
Pinta-ala	8 403 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 154 ha maatalousalueita: 18 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 7 673 ha rakennettuja alueita: 142 ha vesialueita: 416 ha

Luonnonpiirteet

Rokuanvaara on soiden keskeltä kohoava noin 20 kilometriä pitkä ja viisi kilometriä leveä harju- ja dyynimuodostuma, jonka maaperä on paikoitellen kymmenien metrien paksuinen. Muodostuma on osa koko Kaiunuun läpi kulkevaa harjujaksoa, joka alkaa Oulun edustalta Hailuodosta ja jatkuu Sotkamon ja Lieksan kautta Toiselle Salpausselälle. Rokuanvaaran hiekkamaat ovat kerrostuneet syvään veteen jäätikön edustalle noin 10 000 vuotta sitten. Hiekan keskellä on myös paikoittaisia silttikerroksia. Alueen nykyiset pinnanmuodot ovat syntyneet tuulen ja aaltojen kulutus- ja kasaamistyön tuloksena. Rokuanvaaralla on runsaasti noin 8 500–9 000 vuotta vanhoja dyynejä. Vaaran rinteitä kiertävät myös eri korkeuksilla olevat vanhat rantavallit, jotka kertovat Itämeren rantojen kehityksestä.

Rokuanvaaran maasto on täynnä jäälohkareiden sulamispaikkoihin syntyneitä suppakuoppia, joista monissa on karuja, kirkasvetisiä järviä tai lampia. Monet Rokuanvaaran pienistä suppalamista ulottuvat yli 15 metrin syvyyteen. Huomattavin alueen supista on Syvyydenkaivo, joka on pinta-alaltaan Suomen suurin suppa. Alueen suurin järvi on ruovikkorantainen Rokuanjärvi, joka on syvimmillään noin viisi metriä syvä. Alue on kauttaaltaan hyvää pohjavesialuetta ja siellä on useita lähteitä ja kaivoja. Rokuanvaaran alueen kallioperässä kulkee monia murros- ja siirroslinjoja. Alueen kivilajeja ovat arkaainen tonaliittinen gneissi sekä paleoprosoiset kvartsiitti, arkosiitti, konglomeraatti, metagrauvakka ja kiilleliuske.

Rokuanvaaralla harjuluonnon ominaispiirteet näkyvät poikkeuksellisen laajoina ja selvinä. Alueen kasvillisuuden rungon muodostavat eri-ikäiset kangasmetsät ja huomattavan laajat jäkäläköt, jotka ovat juurtuneet niukkaravinteiselle kvartsihiekkalle. Alueen monien suppien ja dyynien paahteisilla rinteillä kasvaa eteläisiä lajeja sisältäviä ainutlaatuisia kasvilajiyhdistelmiä. Metsäpalot ovat vaikuttaneet puuston ikärakenteeseen voimakkaasti. Myös Rokuanvaaran liepeiden suoalueet ovat arvokkaita ja omalaatuisia luontokohteita. Alueella on laajoja kausittain kuivuvia suomalaisia kosteikoita sekä pohjavesivarantojen ansiosta rehevinä pysyviä suoympäristöjä. Intensiivinen ojitus on vähentänyt alueen suoluonnon monipuolisuutta.

Kulttuuripiirteet

Rokuanvaaran muinaisjäännöksistä valtaosa sijoittuu harjuselänteen luoteispäähän lampien ja pienten järvien tuntumaan. Maisema-alueen tuntumassa, Nimisjärven rannalla on huomattava esihistoriallinen asuinpaikka-alue. Rokuanvaaralla ja sen ympäristössä on myös esihistoriallisia pyydystyskuoppia sekä historiallisen ajan tervahautoja. Rokuan kansallispuiston länsiosassa, 1600-luvulla rakennetun Keisarintien vieressä, sijaitsee historiallisella ajalla rajakivenä toiminut siirtolohkare, Isokivi. Keisarintie on Kajaanin ja Oulun linnoja yhdistänyt tie, jonka linjaus kulkee Säräisniemen kylästä Rokuan harjuvyöhykkeen etelälaitaa Neittävälle ja edelleen Rokuanjärven eteläpuolitse Muhokselle.

Rokuanvaaran alue on sopinut huonosti viljelykäyttöön. Alue säilyikin pitkään vailla kiinteää asutusta. Vaaran jäkäläkankaat olivat kuitenkin saamelaiden eteläisimpiä porolaitumia 1800-luvun puoliväliin saakka. Kankailta on myös kerätty jäkälää kotitarpeiksi. Maisema-aluetta ympäröivät pienet Neittävän, Nimisjärven ja Ahmaksen kylät sekä yksittäistilat, joiden asukkaiden erä- ja marjastusmaastoa Rokuanvaara on perinteisesti ollut.

Rokuan historia luonnonsuojelualueena ulottuu vuoteen 1868, jolloin alueen maita annettiin Metsähallituksen hallintaan isossajaossa. Alueen luonnonsuojellusarvo havaittiin vuosien 1927–1929 metsätaloudellisen tarkastuksen yhteydessä. Rokuan kansallispuisto perustettiin kuitenkin vasta vuonna 1956 annetulla lailla. Puisto on nykyisin Suomen tärkein karukkokankaiden suojelualue, jonka kulttuurihistoriaan liittyvät kiinteästi Pookivaaran palovartiotori ja palovartijan tupa vuodelta 1936. Palovartiointikäytössä Pooki oli 1970-luvun puoliväliin asti, ja sota-aikana tornia käytettiin myös ilmavalvonnassa. Nykyisin palovartijan tupa toimii autiotupana.

Rokuanvaara on osa UNESCO:n suojeluksessa olevaa, geologisesti ainutlaatuiseksi määriteltyä Rokuan Geopark-aluetta. Rokua on suosittu retkeilykohde, jossa on noin 70 kilometrin ulkoilureittiverkosto. Alueella on kattavasti majoitus- ja matkailupalveluita, jotka keskittyvät Vaulujärvien ja Jaakonjärvien ympäristöön. Loma-asutusta on erityisesti Rokuanjärven sekä Pikku-Rokuan ympäristön pienten lampien rannoilla.

Maisemakuva

Rokuanvaara on laajojen ojitettujen suomaiden keskeltä kohoava selkeämuotoinen harjuselänne, jonka pinnanmuotoja rytmittävät lukuisat suppakuopat, painanteet sekä lähes päättymättömät kaarevien rantavallien vyöhykkeet. Rokuan karuissa kangasmetsissä maata peittävät laajat, valkeina hohtavat jäkäläkankaat. Alueella on lukuisia kirkasvetisiä järviä, jotka ovat syntyneet harjumaaston painanteisiin ja suppakuoppiin. Maisemakuva on pienipiirteinen ja vaihteleva.

Kulttuurijälkiä on alueella suhteellisen vähän. Jäkäläkankaita halkoo kattava retkeilyverkosto taukopaikkoihin, mutta monin paikoin alue on säilynyt luonnontilaisena. Alueen loma-asutus ja metsätieverkosto ovat keskittyneet lampien rannoille ja tuntumaan, ja niiden maisemavaikutus on paikallinen. Rokuanvaaran muodostumaa reunustavat suomaiden ohella pienet viljelyalueet.

Arviointi

Rokuanvaara on monipuolinen harju- ja dyynimuodostuma, joka on osa koko Kainuun läpi kulkevaa harju- ja reunamuodostumajaksoa. Geomorfologialtaan erittäin arvokkaalla Rokuanvaaralla kaikki harjuluonnon ominaispiirteet ovat kehittyneet poikkeuksellisen laajoiksi ja selkeiksi. Alueen karut jäkäläköt ovat Suomen mittakaavassa ainutlaatuiset, ja suppien ja dyynien rinteillä tavataan useita erityisiä kasvillisuustyppejä.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 14 kohdetta

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY: Keisarin tie

KPU Kansallispuistot: Rokuan kansallispuisto

YSA Yksityismaiden suojelualueet: Soppisen luonnonsuojelualue; Vaulujärven luonnonsuojelualue; Kangas-Soppisen luonnonsuojelualue; Kivi-Ahveroisen luonnonsuojelualue; Saarinen; Tulijärven luonnonsuojelualue; Kolmilammen luonnonsuojelualue; Soppisen luonnonsuojelualue; Kukkohovin luonnonsuojelualue

HSO Harjijensuojeluohjelma: Rokuanvaara

LHO Lehtojensuojeluohjelma: Siirasojan lehto

RSO Rantojensuojeluohjelma: Rokuan järvet

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Rokua

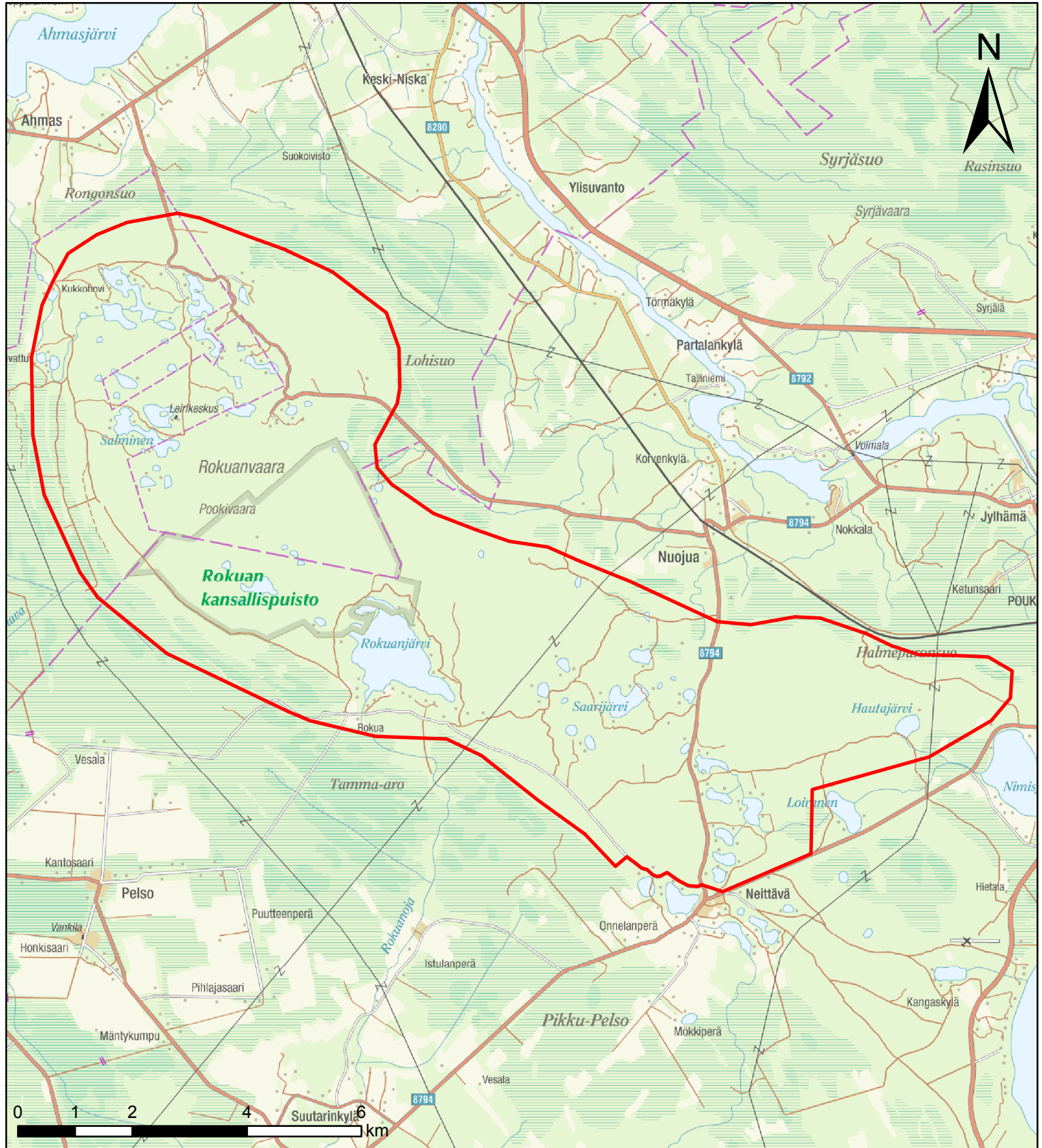
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Rokua; Siirasojan lehto

Geopark-kohteet: Rokua

Tiedot haettu 26.5.2015

Rokuanjaaran maisemat

Kunta: Muhos, Utajärvi, Vaala
Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015

Kuva: Mervi Savolainen

142. Manamansalon kulttuurimaisemat

Manamansalo on Oulujärven suurin saari, jonka pohjoisosien kulttuurimaisemissa yhdistyvät alueen perinteinen elinkeinomaisema sekä vesi- ja harjuluonto. Alue on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Manamansalo, 1995), jota laajennetaan inventointien perusteella tuntuvasti. Uuteen rajaukseen sisältyvät kyläalueiden lisäksi Kaivannon kanava sekä Rusilanlahti ja Kaaresjärvi ympäristöineen.

Maakunta	Pohjois-Pohjanmaa
Kunta	Vaala
Maisemamaakunta	Oulujärven seutu
Maisemaseutu	Oulujärven seutu
Pinta-ala	3 011 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 21 ha maatalousalueita: 121 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 096 ha rakennettuja alueita: 106 ha vesialueita: 1 666 ha

Luonnonpiirteet

Manamansalo on suuri, Oulujärveä jakava saari, jonka maaperä on suurilta osin hiekkaa ja soraa. Saaren läpi kulkee koko Kainuuta halkova harjujakso, joka on levinnyt Manamansalossa laajaksi ja matalahkoksi deltaksi. Muodostuman rannoilla on paikoin jyrkkiä törmiiä, joita Oulujärven vedet ovat kovertaneet. Hiekan sekä paikoittain esiintyvien hiesun ja hiedan ohella maisema-alueen maaperässä on jonkin verran moreenia. Alueen matalimmilla rannoilla ja painanteissa on vaihtelevankokoisia turvealoja. Maisema-alueen kallioperä on Manamansalon kompleksiin kuuluvaa tonaliittista gneissiä, jota halkovat useat lounais-koillis- ja luodekaakkosuuntaiset murroslinjat. Kallioperässä on myös pieniä diabaasijuonteita.

Alueen maisemaa hallitsee laaja Oulujärvi, jota kutsutaan laajojen ja saarettomien selkiensä ansiosta Kainuun mereksi. Suomen neljänneksi suurimman järven maisemia leimaavat suurien selkien ohella laajat hiekkarannat. Järvi on matala ja suhteellisen puhdasvetinen. Maisema-alueella vesialueet ovat hiekka- ja suoran- taisia suojaisia lahtia, joiden pohjukoiissa on jonkin verran ruovikkoa. Manamansalon kylän ympärillä on lisäksi pieniä lampia.

Manamansalo ja sen itäpuolella aukeava Heikkolankangas ovat pääosin karua mäntyvaltaista jäkäläkangasta. Asutuksen tuntumassa kasvillisuus on selvästi muita alueita rehevämpää. Manamansalon ranta- ja vesiluontoa kuvastavat rantatörmät, rantadyynit ja matalikot tunnusomaisine kasvillisuuksineen. Ranta-alueilla on esimerkiksi saraniittyjä, ruovikkoja ja järvikortteikkoja. Manamansalon hiekkarannat ovat kutistuneet Oulujärven vuonna 1951 alkaneen säännöstelyn myötä.

Kulttuuripiirteet

Esinelöytöjen perusteella Manamansalossa on ollut kiinteää asutusta jo varhaiskivikaudella ja rautakaudella. Kivarinperän ja Kanhasperän tuntumasta sekä Rusilanlahden rannasta tunnetaan esimerkiksi huomattavia pyyntikuoppaketjuja.

Manamansalo on yksi Kainuun ja Oulujärven uudisasutuksen tärkeimmistä kohteista, jonne pystytettiin 1500-luvulla alueen ensimmäinen kirkko. Kirkko poltettiin 25-vuotisen sodan aikaisten rappasotien aikana vuonna 1581, eikä sitä rakennettu uudestaan. Manamansalo säilytti kuitenkin asemansa yhtenä Oulujärven asutuksen ydinalueista. Saari sijaitsi tärkeiden kulkuväylien varrella ja sen metsät sekä kalavedet tarjosivat hyvät edellytykset luontaistaloudelle. 1800-luvulla tervanpolto nousi Manamansalossa huomattavaksi elinkeinoksi. Tuolloin Ylä-Kainuun tervansoutureitti kulki maisema-alueella sijaitsevan Kaivannonsalmen kautta. Manamansalon mäntykankailta on poimittu jäkälää 1920-luvulta lähtien.

Manamansalon kyläasutus sijaitsee Martinlahden ja Kaaresjärven suojaisilla ranta-alueilla. Viljelykelpoisen maan niukuuden ja kalastukseen perustuneiden elinkeinojen takia alueen asutus on rakenteeltaan hajanaista. Nykyisellään asutus koostuu kolmesta lähekkäisestä pikkukylästä, Kivarinperästä, Kangasperästä ja Kaaresperästä, joiden rakennukset ovat ryhmittyneet jokseenkin nauhamaisesti kyläteiden ja rantaviivan mukaisesti. Kylien rakennuskanta on iältään vaihtelevaa. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaita vanhoja rakennuksia on lähinnä Kaaresperässä ja Kivarinperässä.

Hyvistä vesiyhteyksistä huolimatta Manamansalon kylät ovat olleet pitkään suhteellisen eristäytyneitä, kalastukseen ja pienimuotoiseen maanviljelykseen keskittyneitä kyliä. Maantieyhteys Manamansalosta mantereelle syntyi vasta 1950-luvulla kapulalossin myötä. Autoilijoita nykyisin palveleva Kaivannonsalmen silta rakennettiin vuonna 1984. Parantuneet liikenneyhteydet, Oulujärven säännöstely sekä laajat ranta-alueet ovat houkutteleet alueelle paljon kesäasutusta ja matkailutoimintoja.

Maisemakuva

Manamansalo on suuri, korkokuvaltaan laakea saari keskellä avaraa Oulujärveä. Saaren kylämaisema on lampineen ja metsäsaarekkeineen pienipiirteinen ja vehmas verrattuna karuun ympäristöönsä. Maisema-alueen ympärivuotinen asutus sijaitsee suhteellisen suojaisissa poukamissa, ja pihapiireistä aukeavat vesistönäkymät ovat paikoin rajallisia. Alueen rannoilta avautuu kuitenkin myös pitkiä näkymiä Oulujärven lähes merellisille aavoille.

Manamansalon perinteistä maisemaa ovat muuttaneet ennen kaikkea liikenneväylät sekä matkailuun ja kesäasutukseen liittyvät rakennukset. Etenkin Martinlahden pohjukassa ja rannoilla on paljon mökkejä ja vieras-

venesatamaan liittyviä palveluita. Venesataman pohjoispuolella on pieni sorakuoppa, joka ei kuitenkaan näy häiritsevästi alueen teille tai kylämaisemaan.

Arviointi

Manamansalon kulttuurimaisemat edustavat Oulujärven ranta-alueille tunnusomaista kalastukseen ja pieni-muotoiseen maanviljelyyn perustunutta saaristoasutusta. Alueen saaristoluonto ja kylien viljelymaisema muodostavat tasapainoisen kokonaisuuden. Manamansalon pohjoisosien hajanaisesti sijoittuneissa kylissä on jäljellä perinteisiä viljelyaloja ja vanhoja rakennuksia. Lisäarvoa alueen maisemaan tuovat varhaisesta eräta-
loudesta kertovat pyyntikuoppaketjut aivan kyläasutuksen tuntumassa. Maisema-alueella ja sen tuntumassa on myös arvokkaita luontokohteita, kuten kosteikkoja sekä rantamuodostumia.

Muinaisjäännösrekisteriin merkityt kohteet: 11 kohdetta

HSO Harjijensuojeluohjelma: Manamansalo

RSO Rantojensuojeluohjelma: Oulujärven saaristot

TUU Arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat: Painanteenkangas

MOR Arvokkaat moreenimuodostumat: Kaivannon–Rusilanlahden reunamoreeniparvi

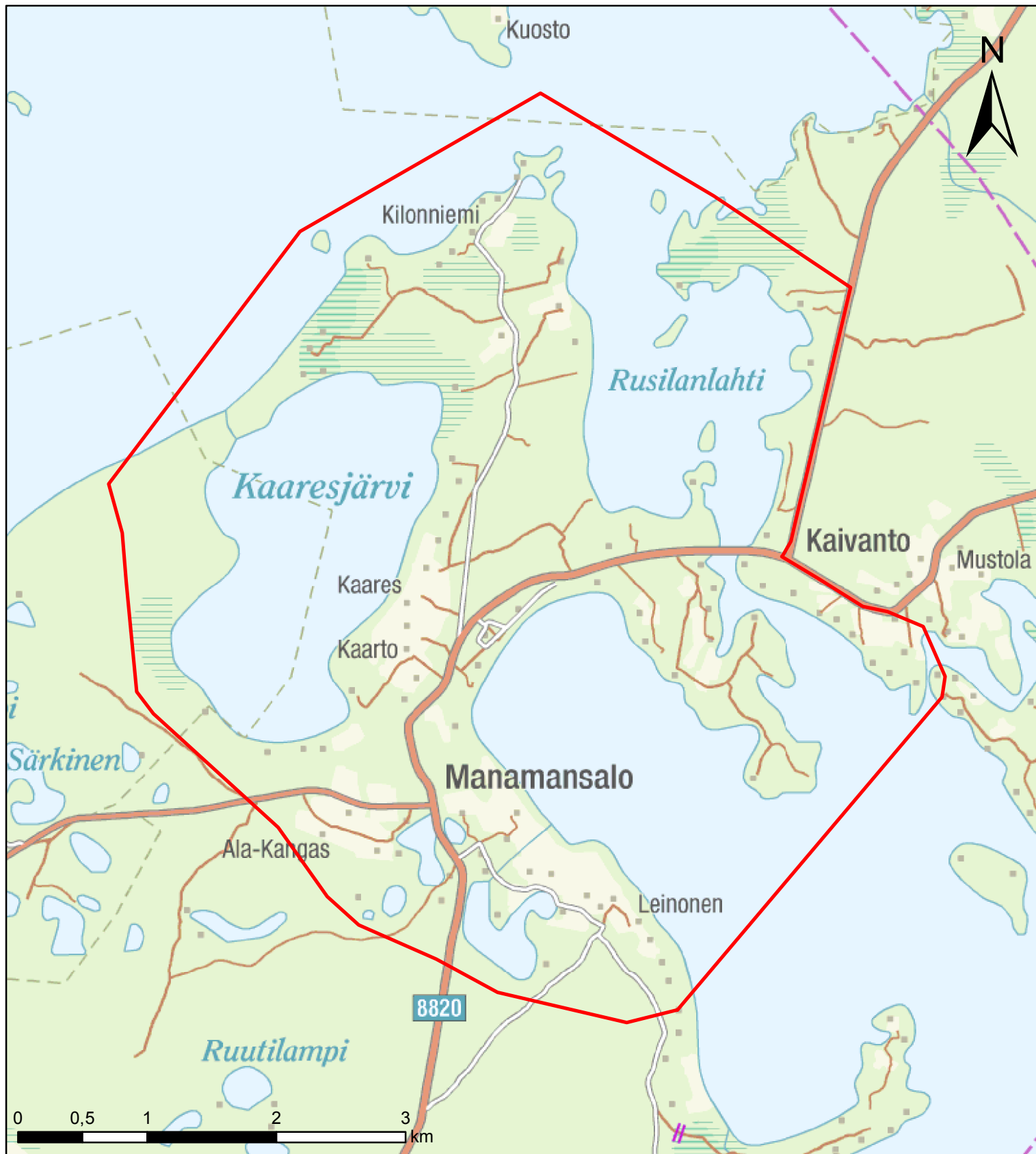
FI Natura 2000 -verkostoon kuuluvat alueet: Oulujärven saaret ja ranta-alueet

Tiedot haettu 26.5.2015

Manamansalon kulttuurimaisemat

Kunta: Vaala

Maakunta: Pohjois-Pohjanmaa

 Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajausehdotus 2015